

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

LI. ÉVFOLYAM 7. SZÁM

1976. JÚLIUS

TARTALOMJEGYZÉK

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Az élet okos istentisztelete — Esperesi székfoglaló beszéd (Dr. Nagy István) — — — — —	385

TANULMÁNYOK

A feltámadott Jézus munkája az egyházban és a világban (Bánfi Béla) — — — — —	397
Gerhardt Pál (Tóth-Szöllös Mihály) — — — — —	401
Keresztyének hozzájárulása az igazság, béke, boldogság és szeretet megvalósulásához a világban (Ruttkay Levente) — — — — —	406
Falu a gátak között. III. (Dr. Rédey Pál) — — — — —	411

A VILÁG ÚTJÁN

A béke és az élet kiteljesedésének a szolgálatában (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	425
Meghíva és elkötelezve népünkkel való együttműködésre (Dr. Nagy István) — — — — —	428

EGYHÁZ SZOLGÁLATA A NAGYVILÁGBAN

Beszélgetés dr. Nagy Gyula professzorral (Dr. Vámos József) — — — — —	433

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 7. vasárnap (Dr. Muntag Andor) — — — — —	436
Szentháromság után 8. vasárnap (Blázy Lajos) — — — — —	439
Szentháromság után 9. vasárnap (Veöreös Imre) — — — — —	440
Szentháromság után 10. vasárnap (Bárány Gyula) — — — — —	443
Szentháromság után 11. vasárnap (Dr. Cserhádi Sándor) — — — — —	445

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Székács József irodalmi munkássága (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	Borító III.

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint

Csekkszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

76.2521/2-07 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató
Indexszám: 26 451

Az élet okos istentisztelete

(Esperesi székfoglaló beszéd)

Ezt a címet adtam esperesi székfoglalómnak. De nem csupán egy székfoglaló címének tekintem. Mert keresztyénnek lenni azt jelenti: egy életen keresztül az élet okos istentiszteletét végezni. Úgy, ahogyan Pál beszél róla: „Az Isten irgalmára kérek titeket testvéreim, hogy okos istentiszteletként szánjátok oda testeteket élő és szent áldozatul, amely tetszik az Istennek.” (Rm 12,1)

Ha az igehirdető nem tud prédikációja végéhez eljutni, az baj. Ha a keresztyének istentisztelete a gyülekezeti istentisztelettel kezdődik és fejeződik be, az még nagyobb baj. Sőt, ebben az esetben nem is lehet istentiszteletéről beszélni.

Az istentiszteletet nem csupán a templomban, nem is valamiféle keresztyén Robinson-szigeten folyik. Az okos istentisztelet ott folytatódik a mindennapi életben, a társadalomban, a világban. Ott, ahol a valóságos élet zajlik. Gerhard von Rad mutatott rá arra, hogy az istentisztelet mindig adott társadalomban folyik, ahogyan ezt Kain és Ábel példájánál is láhattuk.

Ott, ahol ember él bűnével és jóindulatával. Nyugalmával vagy békétlenségével.

Az elmúlt években három különös templomot láttam. Egyiket Drezdában. A háború utolsó perceiben értelmetlen kegyetlenséggel a várost csaknem a földdel tették egyenlővé az amerikai bombázók. Dreza azóta újjáépült a romokból. A város közepén azonban egy templom romokban áll, hogy figyelmeztessen! A könnyre, vérre, embertelenségre és arra, hogy mit képes tenni az ember, ha Isten életet védő parancsát megszegi. Hasonló templomokat láttam még Nyugat-Berlinben és Hannoverben. A romosan maradt bomba-tépte tornyú templom Berlinben, s a kiégett, füstös falaival égre meredő templom Hannoverben arra figyelmeztet: a háború nem kímél templomot és otthont sem. Nagy felkiáltó jelek ezek a templomok: Keresztyének, ti is felelősek vagytok az Isten teremtette világért és embertársaitokért!

Hitelét vesztetté lesz az istentisztelet ott, ahol a keresztyének csak mormolják az imádságaikat és szeretetlenül üres frázisokat pufognak az emberi felelősségről és Isten szeretetéről. A kenyai „Target” c. lap egy karikatúrát közöl a nairobi konferenciáról — s rajta keresztül tán egész keresztyénségünkéről?! — A konferencia nagy terme zsúfolt. Az emberek alulról fölfelé, balról jobbra, jobbról balra „blab-láznak” szeretetről, békéről, igazságosabb társadalom szükségességéről. A terem előtt pedig Jézus térdel és imádkozik: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit tesznek.” Hitelét vesztetté lett a szó, mert az igazi megoldást senki nem akarta kimondani. Azt ugyanis, hogy világméretű strukturális változásra lenne szükség, hogy az éhezők kenyérhez, a jogaitól megfosztottak jogokhoz, az otthonaikból elűzöttek otthonhoz

jussanak. Egy fekete költő így jellemzi a keresztyéneket. A keresztyéne bűszkén mondogatják: „Mi harcolunk a fajüldözés ellen. Igen, igen, igen. Háromszor is igen. — S míg kijelentéseiket megfogalmazzák és bizonyítgatják egymás előtt — addig mások elvéreznek.”

Gyakran érzem, hogy a gyülekezeti istentiszteleten elalvó emberekhez hasonló „elnehezedés”, álom vagy álomság lepte meg a keresztyéneket. Nem hallják az Isten szólító szavát és szolgálatba küldő parancsát. Nem hallják a felebarát kérő kiáltását sem. Valami ilyen megállapítást tehet Isten: Hívom a hegyeket — jönnek. Hívom a virágokat — jönnek. Hívom az állatokat — jönnek. Hívom az embert... — s nem hallja hívóamat, de nem hallja embertársa segélykérését sem. „Elaludtak” a keresztyének, vagy „félálomba” merültek! Megszoktuk a körülöttünk kerengő műholdakat. Természetes lett a béke, amely beragyogja életünket. Milyen gyorsan elfelejtjük, hogy a béke szovjet katonák százezreinek, igaz, hűséges magyar hazafiak ezreinek kihúlt tetején keresztül érkezett el hozzánk.

Lepihentünk az atombombák árnyékában. Lelkiismeretünk sugárérzékletenné lett. Nem riadóztat, nem figyelmeztet ma már: Emberek, vigyázzatok, mert az atombombák raktározott állapotban is sugárveszélyt rejtenek magukban. Vigyázzatok keresztyének, sugárveszély a ti gyermekeiteket is veszélyezteti. Nincs igazuk azoknak a nyugati politikusoknak, akik arról beszélnek, hogy csak a fegyverek árnyékában van béke!

Béke van nálunk, de nem lehet tétlennek lenni. Nem dörögnek már ágyúk Vietnámban, de szól a fegyver Libanonban. Igaz, nálunk a drága kenyérből a szemétkosárba is jut, de másutt milliók halnak meg betevő falat nélkül.

Filip Potter, az EVT főtitkára így ír arról a világról, ahol ma Istentisztelet folyik a nyugati féltekén: „Megszűnt nyugaton a gazdasági biztonságérzet. Megingott az egész gazdasági rendszer, amely kétszáz éven keresztül uralta a világot. A növekvő környezetszennyeződés, népességrobbanás, nemzetközi valutaválság, infláció, az élelmiszerellátás és a fogyasztási javak krízise elmélyíti a szakadékot a szegények és gazdagok között.”

Az élet okos istentisztelete nálunk a szocializmust építő társadalmunkban folyik. Tanúi vagyunk annak, hogy a szocialista világrendszer nemzetközi szerepe rohamosan növekszik.

Mi a folyamatos forradalom korában élünk a fejlett szocialista társadalomban. Ugyanakkor látjuk azt is, hogy a kapitalista világban is egyre öntudatosabb osztályharc bontakozik ki. Azok, akik gazdagságukat kizsákmányolással szerzik, szeretnék a munkások, kisemmizettek követeléseit ún. reformizmus keretei közé visszazorítani. A kapitalista országokat a bőség társadalmának feltüntetni, azt bizonygatva, hogy a tőkés államok úgy is majd munkáskapitalizmusba formálódnak át. S nem kell a munkásoknak, kizsákmányoltaknak mást tenni, mint a meglevő társadalmat megreformálni. A „beugratás-módszere” azonban ma már nem sikerül. A nemzetközi tőkés-kapitalista összefogással szemben ma világméretű osztályharc bontakozik ki.

Világméretű a küzdelem a békéért és békés egymásmellett-, egymásért élésért.

Istentiszteletünk mindig így kezdődik:

I. Az *Atya, Fiú, Szentlélek* nevében.

Ki az az Isten, akinek magasztalására megnyílik az emberi ajak?
Ki az az Isten, aki népét szolgálatba állítja a gyülekezeten kívül is,

ott ahol az élet okos istentiszteletének kell folyni? Ki az az Isten, aki nem elégszik meg azzal, hogy a templomok félhomályában leboruljanak előtte imádattal, hanem az egész életre, világra igényt tart?

a) *Isten teremtő, fenntartó és szerető Ur.* Isten az ember javát és életét munkáló Atya. Annyira az emberért munkálkodó és szolidáris vele, hogy az ember minden bűnét és nyomorúságát magára vette Jézus Krisztusban.

Isten szeretete hozta létre teremtő akaratával ezt a Mindenséget. A teremtéshit nem azonos a természetfilozófia kozmologikus ős-elv képzetével. Olyan hit az, amelyik a temertetség létrejöttét Jahve személyes akaratának és munkájának ismeri fel. S erre az általa teremtett világra mondta Isten: minden, amit alkotott, igen jó. (1 Móz 1,31) Olyan hatalmas Ő, hogy akarata elég ahhoz, hogy egy világ létrejöhön. — S majd később látjuk, Isten akarata elég ahhoz, hogy megváltsa a bűnbe esett világot. — Az a tény, hogy Isten szavával hívta létre ezt a világot azt is mutatja, hogy a világ nem az isteni princípium kisugárzása, amelyből a világ eredt (nem Isten emanációja) sem nem az isteni erő kiábrázolódása. Isten tulajdona a világ, amit otthonosan berendezve az embernek otthonul adott.

Isten befejezte teremtői munkáját. Ez nem jelenti azt, hogy megszűnt munkálkodni. (Gen. 2,1) Ezzel a megállapítással azt fejezzük ki, hogy különbség van Isten teremtő és fenntartó, gondoskodó munkája között.

A fenntartás és gondviselés munkájában jelentős szerepet juttatott Isten az embernek. Ahol az Isten tisztelete, az emberre bízott feladat elvégzésében is megnyilvánul.

b) *Kicsoda az ember?* Vetődik fel azonnal a kérdés.

Az ember az egyedüli lény a teremtmények között, aki közvetlen kapcsolatban van teremtőjével. Nem szavával hívta létre, mint a többi teremtményt, hanem szeretetének melegségével kezébe vette és kezével formálta.

Isten saját képére teremtette az embert. A kinyilatkoztatás nem arra ad magyarázatot, hogy miben áll az „istenképére-teremtettség”, hanem arról szól, miért adta és mire való az ember istenképűsége. Ezzel Isten az embert minden teremtmény fölé emelte. Megszólíthatóvá és válaszadásra képessé tette. Az ember „elohim-formára” teremtett lény. (Zsolt. 8,6) Ez korántsem jelenti azt, hogy Izrael antropomorfnak ábrázolta az Istent. Sokkal inkább azt jelenti, hogy a kinyilatkoztatás az embert teomorfoknak tartja.

Isten nem fajokat, népeket, hanem embert teremtett. Minden embert istenképűsége teremtett, hogy képes legyen a közösség megélésére Istennel és az embertársal. Lehetősége legyen a neki adott világ formálására, abban emberi méltósággal élni.

A bűn negatív előjelű istenképűség következménye. Megnyilvánulása: Az Istennel való szeretetközösség szétfűzése és a felelős felebaráti szeretet megtagadása. Istent nem magasztalja teremtőjének és Urának. A felebarátért való munkálkodás helyett szellemileg és fizikailag kizsákmányolja a felebarátot. Megfosztja attól az élettértől, amelyik biztosítaná számára emberi méltóságának kiteljesedését.

Jézus Krisztusban a fajokra, népekre szakadozott emberiség újra eggyé lett. Jézus Krisztusban Isten az emberiségre, mint egy család közösségére tekint. Ez azonban nem csupán előképe az eljövendő Isten országának. Olyan eszhatológikus valóság ez, amelyik már a jelenben ennek megvalósítására kötelezi Isten népét.

Jézus megszabadítja az embert a bűnnek attól a könyörtelen hatalmától is, amely a másik ember rabszolgává tételében, elnyomásában és emberi méltóságának megcsúfolásában van.

Isten embert teremtő szeretetére tekintő keresztyének elítélnek mindenféle faji megkülönböztetést. Az emberi méltóság feltételének ismerik fel — s ezen feltételek megteremtéséért az egész emberiségre vonatkozóan munkálkodni Istentől kapott kötelességüknek tekintik — 1. Istentől való parancs és elkötelezés alapján minden ember egyenlőképpen munkalehetőséget kapjon. 2. Életének, és emberi méltóságának, jogainak biztosítására a törvény előtt védelmet találjon. 3. Biztosítva legyen az emberi egzisztencia számára elengedhetetlen életnivó. 4. Biztosított legyen az egészséges környezet. 5. Álljon minden nép rendelkezésére a világ tudományos megismerésének lehetősége. S a tudományos ismeretek fokozzák termelő és alkotóképességét. 6. Korunkban az egyház feladata minden emberrel együtt munkálkodni olyan társadalmi struktúrák létrehozásában, ahol emberi méltóságban, örömben, békeességben és szabadságban élhet minden ember. Ezekért a keresztyének nemcsak elvi sikon munkálkodnak, hanem a mindennapi élet szükségszerűségében és konkrétségében.

c) *Az ember kooperátor Dei.* Nem csupán teremtménye, hanem munkatársa is az Istennek.

Nincs a földön egyetlen hely sem, amelyik Isten uralma és kegyelmes szeretete alól kivonható lenne.

Isten a kaoszól hívta létre ezt a világot. S ma, amikor az atomkorban félelmetesen vigyorog ránk a kaoszba zuhanás veszélye, a munkatársá teremtett embernek minden erejével munkálkodni kell azon, hogy ezt a világot megóvja a „megsemmisüléstől”, a kaoszba zuhanástól.

Az ember feladata: a történelem formálása és társadalmi struktúrák kialakítása.

Mint evangélikus lelkész és esperes az élő Istenhez kapcsolódó hittemmel, s Istentől kapott józan eszem felismerése alapján vallom, — s felismerésem igazságáról másokat is meggyőzni egyházmegyémben és egyházamban kötelességemnek tartom —, hogy a világ mai kérdéseinek megoldásában, igazságos társadalmi rend létrehozásában a szocialista társadalmi rend ad lehetőséget. Egyértelműen a szocializmus mellett vagyok, mert a szocialista társadalom a három millió koldus országát virágzó állammá tette. Mert a szocialista társadalom oldotta meg éhezésselére ezreinek és éhbérért dolgozó — ha egyáltalán kapott munkát — munkások millióinak gondját. Végig kell csak menni falvainkon és városainkon! Hol vannak a rozzant viskók? Hol vannak a budapesti nyomortanyák? Sehol! Népünk egy új világot épített. S ennek a szocializmust építő társadalomnak a keresztyének is munkás, építő tagjai. Igaz, társadalmunk ateista ideológiájával nem értünk és soha nem fogunk egyet érteni. De mint — társadalmunk munkás, építő tagjai boldog örvendezéssel magasztaljuk Istent, aki történelmi változások között érlelte hitünket és tanított a szolgáló szeretetre.

Bizonyos vagyok abban, hogy korunkban a kapitalista társadalmi struktúrák megváltoztatására van szükség. „Sajnos sok, túl sok keresztyén van, akik úgy gondolják, hogy korunkban egy világméretű társadalmi átalakulást el lehet kerülni. Az ilyen keresztyének nem értik, vagy nem akarják megérteni, hogy éppen ennek a bűnös értetlenségnek a következménye az az igazságtalan szociális rend, ami a világban nemzetközi viszonyokban tetet ölt” — írja H. Cox amerikai teológus.

Nyugaton a kapitalista társadalommal összeszövődött egyházak anynyira a kapitalista rendszerben látják egzisztenciájukat, hogy öngyilkosságnak látják annak strukturális megváltoztatásáért való munkálkodást. Akik e korhadt társadalmi rend strukturális változásán munkálkodtak, azok nagyon hamar megismerkedtek a kapitalista társadalom igazi arcával. Gondoljunk akár a politikus Kennedyre, akár a lelkész és békeharcos Martin Luther Kingre.

Megdöbbenő képet festett a Stern című lap arról, hogy az egyház századokon keresztül hogyan tagadta meg társadalmi felelősségét, mert szolgálat helyett maga is uralkodni, alázat helyett diadalmaskodni akart. Dávid és Nátán című cikkében olvashattuk: Az egyház mindig így beszélt: „Ki tud olyan országot mutatni, ahol teljes egyenlőség lenne? Ez utópia! Mindig így volt és így is lesz: Dávid királyi palotában él, mellette a kunyhóban a szegények tengődnek. Az aranycipőkben járók mellett ott élnek a mezítlábas nomádok. Dávid háremje tele szép asszonyokkal, s az egyszerű polgár ott él „szűkreszabott erkölcsiségével”. A szegénység és gazdagság Isten adta tény. Dávid élvezte »hitben« és »jó lelkiismeretben« előjogait és privilégiumait.”

Pedig már az O-testamentum is arról szólt, hogy Isten népének a bűne az, hogy „anavimok”, szegények vannak közöttük. Azt gondolom az egyház népének ma az a feladata, hogy azt kérdezze meg, ki a privilégiumokat élvező Dávid? S kinek hangzik Nátán próféta ítélet hirdetése: Te vagy az az ember, aki miatt mások könnyeznek, nyomorognak, állati sorban élnek. Te vagy az az ember, aki privilégiumokat biztosító társadalmat alakítottál ki mások vére, könnye és szenvedése által. Az egyház bűnbánatra hívásában ott kell lenni Nátán próféta bátorságának és társadalmi, szociális bűnök feletti bírálatainak.

Az egyház népe nem osztozhat a hazug és megtévesztő szembeállítás-sal, hogy korunk fő kérdése a gazdag Észak és a szegény Dél közötti ellentmondás. Ezzel a megtévesztő szembeállítással az igazi ellentmondást akarják eltakarni, nevezetesen a kapitalizmus és a szocializmus közötti ellentmondást. Északon vannak olyan gazdag országok, akik Afrika és Ázsia kizsákmányolása útján gazdagodtak meg. Ott élnek ugyanakkor olyan szocialista országok, mint Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország, akik soha nem folytattak gyarmatosító politikát. Ugyanígy azt állítják Nyugaton a gazdag országok közé tartozik a Szovjetunió éppen úgy, mint az Egyesült Államok. Ezzel a manipulációval szeretnék a szocialista országokat szembeállítani a fejlődő országokkal.

Gyakran beszélnek keresztények a felebaráti szeretetről, de nem akarnak tudni a keresztény ember hitéből fakadó szociális és politikai elkötelezésről. Pedig „a keresztény élet elképzelhetetlen politikai felelősség nélkül. Nem sokat ér az az ígértetés, amelyik félve őrizkedik attól, hogy politikai, társadalmi kérdésekben állást foglaljon.” (H. Lilje)

Gondolnunk kellene arra az abszurdításra, hogy a föld egyes részén vaj-hegyek várnak eladásra, másutt iszonyatos az éhínség és nyomor. D. Andersen írja: „Mi hálaadó istentiszteleteket tartunk. Miért? Mert mi a földgolyó »napos oldalán« vagyunk? Húsfélékaink holnap üresek lehetnek. Holnap a föld »árnyékos oldalán« élők benyújtják majd nekünk a számlát. S ha majd a kapitalista világban egy társadalmi változás következik be, — ami máris történelmi napirenden van —, akkor a keresztények nem állnak azok mellett, akik a társadalmi változást munkálták, mert egy rosszul programozott öntudat-automatát hordtak szívükben és saját maguk és arányaik rabszolgáivá lettek.” Jézus Krisztus arra

tanít, hogy Ő, az Úrnak minden nyomorban és ínségben levőnek testvérvé lett. A keresztyéneknek azon kell munkálkodni, hogy gazdasági függősége vagy elesettsége miatt senkinek ne kelljen olyat tennie, amit Isten és embertársai előtt állva nem szabadna megtennie.

Minden embernek abban a társadalomban amelyikben él a társadalom felelős tagjaként kell munkálkodni. Az egyénnek az egész közösség, a társadalom érdekeit figyelembe véve kell eldönteni itt és most mit kell cselekednie.

A szocialista társadalomban az érdekviszonyok kérdésének kidolgozása történelmi tett volt. A szocializmusban is van egyéni, csoport és közérdek. Bármelyik megsértése is kárt okoz. Az egyéni érdek megsértése csökkenti a termelési kedvet. Ha az egyéni, vagy csoportérdek túlzott hangsúlyt kap, akkor kárt szenved a közérdek. A három érdeket mindig koordinálni és összhangban kell tartani.

Újra és újra át kell gondolni és meg kell kérdezni: Mit jelent ma a társadalmi felelősség keresztyén életünkben. Jézus Krisztus a golgotai kereszten eleget tett üdvösségünkért. Szolgálatba küldő akarata szolgálni tanít a családban, társadalomban és világban.

Társadalmunkban a becsületes munka közügy. Mert egész népünk felemelkedését szolgálja. A békéért munkálkodásunk is közügy, mert az egész világ békéjét akarja biztosítani. A keresztyén ember küzd az önszerelemből fakadó cinikusság, közömbösség ellen, amelyik a közéleti felelősség elől való elzárkózásban, megalkuvásban és meghunyászkodásban ölt testet. A kupeckedéssel és nyereszkedéssel szembefordul, s a másik a felebarát javát és érdekét figyelembevevő szolgálatot vállalja.

Az egyház feladata az egyénért és a társadalomért, az egész emberiségért munkálkodni. Az egyén a társadalomban és az emberi közösségben él. A társadalomban élni mindig elkötelezést jelent. Társadalmunkban élő keersztyének elfogadták Istennek Jézus Krisztusban felénk nyújtott szeretetét. A világfenntartó és kormányzó Isten előtti felelősséggel mondtak igent a szocializmust építő társadalmunkra, amely minden embernek munkát és kalácst adott. Ahol Isten magasztalására hívnak a harangok és a gyülekezet örvendezve magasztalja Urát, aki a történelem Istene.

b) *A Fiú, Jézus Krisztus meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkért.*

Minden teológiai felismerésünk Jézus Krisztus halálában és feltámadásában gyökeredzik. Bár napjainkban néhány neves teológus a kozmológikus Krisztusnak nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint annak a megfeszített Jézusnak, aki értünk halt meg. Kaesemann ismételtel rámutatott arra, hogy az ökömené teológiai gondolkodásában a keresztről szóló örömhírnék csak alárendelt jelentőséget tulajdonítanak.

Az erőtlén Krisztusban a kereszten Isten megváltó szeretete győzedelmeskedett. Isten a kereszten mutatta meg, hogy Ő olyan teremtő, aki a teremtettséget a kaoszból, a nem-létből hívta létre, s ezzel megkezdődött a világban egy folyamatos feltámadás a »nem-lét«-ből, a halálból.” (F. Viering)

A keresztről szól: üdvtörténeti szempontból az ember mint bűnös állhat csak az Isten előtt, s magát képtelen a büntől és haláltól megváltani. Az Istentől való távollétet semmiféle jótét vagy erkölcsi törekvés nem tudta áthidalni. Ismerjük a bűn realitását. A vallásos ember rettenetes arcát, az inkvizíció rémes kegyetlenségével hogyan akarta valóságos meggyőződését ráruházni másokra. Milyen félelmetes a keresztesháborút vagy harmincéves háborút isteni köntösbe bújtatott ember bűne.

A golgotai kereszt arról beszél, hogy az ember bűnével, háborúkkal, éhséggel, kizsákmányolásokkal, Auschwitz-cal és Hirosimával szemben nem marad közömbös az Isten. Ítéletes haragja lesz ott nyilvánvaló, mivel a bűn Istennek embert és világot védő jó rendjét sérti.

Jézus Krisztusban Isten mindannyiunk vétékét Krisztusra vetette, hogy általa előttünk megnyissa az új élet lehetőségét. A megbocsátás és megbékélés a kereszten univerzális és feltétel nélküli. Egyszer és mindenkorra érvényes.

A megkegyelmezett bűnös valóságos ember. A megigazulásról szóló tant nem lehet leszűkíteni az egyéni megtérésre és életújulásra. Annak is univerzális jelentősége van! Isten megbékélését az emberrel univerzálisnak és feltétel nélkülinek mondtam. Senki nem helyezheti hatályaon kívül Istennek azt az akaratát, hogy minden ember üdvösségre jusson. Tudom, ha a megbékélés univerzális és feltétel nélküli voltáról szólok, némelyekben az az érzés támadhat, hogy és ezzel az „apokatastásis panton”-ról beszéltem. Pedig nem erről van szó. A golgotai kereszt univerzalitásában és feltétel nélküliségében Isten minden embernek *felkínálja* a vele való közösséget itt és az örökéletben. Minden emberi gőgöt vagy kegyes frázist túlszárnyal Isten embert mentő szeretete a Jézus Krisztusban.

Az üdvösség evangéliumának ez a „*felkínáló karaktere*” bizodalmas reménységgel tölt el minket szolgálatunk végzése közben egész egyházmegyénkben. Jézus halála és feltámadása által az üdvösség reális valósággá lett.

A Jézus Krisztusba vetett hit felszabadít a világ jelenvaló üdvének munkálására. Jézus nem azért lett emberré, halt meg és támadt fel, hogy énekekkel magasztaljuk és ünnepeljük őt. Az örökkévalóságot elkészítette nekünk, ezért a keresztyének karácsony és húsvét örömeiben élnek. Az összes emberre kiterjedő békéről, szabadságról, emberséges életkörülmények megteremtéséről itt a földön a keresztyéneknek is gondoskodni kell, mert ezáltal vesznek részt Isten gondviselő munkájában.

Az üdvösség, amit Jézus Krisztus megszerzett és amiben minket részeltetett, az élet teljességét nyújtja. Üdvösség alatt az élet megújulását értjük. Ez a léleknek és a testnek az üdvössége, az egyénnek és a közösségnek, az emberiségnek, a vajúdo teremtettségek az üdve. A bűn és gonosz munkája felismerhető az embertelen társadalmi rendekben is. Ott elembertelenedik a kizsákmányoló, az anyagi javakkal bővelkedő ember, amikor kiszipolyozza és kihasználja a felebarátját. De nem tud igazán hálás lenni alkotójának a kizsákmányolt sem, mert öröme és háláját elrabolja a nincstelenség és nyomor. Isten igazsága a bűnös megigazításában és a szociális és politikai felelősségre ébresztésben ismerhető fel. A bűn pedig mindig felismerhető az egyén és a közösség életében. Isten felszabadító ereje átváltoztat minket és megtanít strukturális változtatásokért munkálkodni. Itt az ideje annak, hogy keresztyén életünkben kiküszöböljük ezeket a tudathasadásos felosztásokat: lélek és test, egyén és társadalom, emberiség és teremtett-ség stb. . .

c) *A Szentlélek egyházat teremt és gyülekezetet hív létre*

Az egyház létének biztosítóka nem a pénze, egyik vagy másik társadalomban kiharcolt privilégiumai. Az egyház létének egyetlen záloga és biztosítóka a Szentlélek, Aki egyházunkban, egyházmegyénkben és gyülekezeteinkben mind ez ideig munkálkodott és munkálkodik ma is.

Jó ezt világosan látni, mert sokan a gazdagságban és hatalomban, vagy éppen a kapitalista társadalomban vélik az egyház létének biztosítékát megtalálni. Ez azért van, mert egészen a második világháború befejeztéig a protestáns és katolikus egyházak életét a késő-kapitalista gazdagsági alapon felépült világ rendje határozta meg. Berendezkedése a politikai kapitalizmus elvein alapult. Szocializmusban élő egyházunk nem azt kérdezi mit tett az egyház a pénzzel, hanem hogy mit tett a pénz az egyházzal! Egy rettenetes rabszolgaság aranyláncát akasztotta az egyház nyakába, ahelyett, hogy az egyház Krisztus keresztjét vette volna a vállára. A mammon rabszolgaságában élő ember vakká lesz Isten és a felebarát felé.

A golgothai kereszten függő Jézusban tanuljuk meg, mit tett Isten hatalmával, dicsőségével, privilégiumaival. Feladta és megerősítve magát az ember szolgájává lett. Szolidáris lett mindazokkal akik alul vannak, akik keresztet hordoznak. Krisztus követőitől azt kívánja, hogy minden előfeltétel nélkül szolgálják embertársaik és az emberiség javát.

Az az egyház, amelyik nem veszi ki részét társadalmunkban hazánk és az emberiség jövőjét munkáló törekvésekből, az az egyház, gyülekezet, keresztyén ember hasonlóvá lesz az öregkori agyérelmeszesedésben vagy TBC-ben szenvedő beteghez, aki ágyhoz kötött és tehetetlen. „Az egyház éppen azért egyház, hogy a Szentlélek ereje által képes megújulni és Isten megújuló küldetését maghallani és betölteni.” (K. Stalder)

Gyakran hallani: miért nem történnek „nagy dolgok” napjainkban az egyházban? Mert az egyház aktivitását nagyon kevesen veszik komolyan. Azt mondhatja valaki; hogy a zsámbéki templom romjait igaznak fogadja el. De egy tv-játékról azt, hogy az igaz és valós, nem mondhatom. Az csak játék. Az egyházi „romokat” komolyan venni és valóságnak feltüntetni azt jelenti, hogy az egyház tevékenységét statisztikával papírra rögzítettnek látom. De az eleven, Szentlélek átjárta egyház nem ilyen romtemplom. Nagy tettek véghezvitele az egyházban nem azt jelenti, hogy Isten utánzóiként a semmiből mi teremtsünk valamit. Jelenti azonban azt, hogy mi komolyan vesszük a történelemben és társadalmunkban nekünk adott munkalehetőségeket. Komolyan vesszük a „polisz” adta társadalmi, gazdasági és szociális feladatokat, amelyek az egyházra hárulnak.

II. Az Isten igéjében szól hozzánk. Az istentiszteletben az igehirdetésnek középponti szerepe van.

Szóáradat és szótlanság dialektikájának korában élünk. Az embert a beszéd és annak öröme, a beszéd közösséget teremtő hatalma teszi emberré.

Félévszázaddal ezelőtt a kommunikációnak csak ilyen lehetősége volt: beszélni, írni, olvasni, beszélni. Ma a beszédet mechanikai eszközökkel lehet konzerválni, reprodukálni és multiplikálni. A TV képernyőjén a látható események beszédesen jönnek otthonunkba. Az élmények kifejezésére, az eredmények ismertetésére már nincs feltétlenül szükség beszédre.

Jézus halálának és feltámadásának (Rm 10,9) nemcsak egyszer, hanem állandóan az idők végéig kell hirdettetni. Mindig aktuálisan és a mai embernek, mai történelmi helyzetét figyelembe véve. Az igehirdetés nem theurgia, de feltételezi, hogy Isten beszélő Isten. Akinek mondanivalója van és mondanivalóját el akarja juttatni a mai emberhez.

Ott lehet Isten igéjét meghallani és a beszélő Istennel találkozni ahol az ige hirdetése Isten nevében történik. Annak az Istennek nevében, aki Jézus Krisztusban a bűnös emberrel keres kapcsolatot a ma hirdetett prédikáció után. Ahol az „Immánuel” találkozik és közösségre lép az emberrel. A hirdetett igében a feltámadott és munkálkodó, élő Jézus Krisztus van jelen. Ezért a törvényt és evangéliumot a gyülekezet mai helyzetében és mai kérdéseire alkalmazva kell megszólaltatni. A konkrét igehirdetéshez mindig hozzátartozik a valóság ismerete és a történelem analízise. Aktuális diakóniai teológiánk szolgálhatja csak az egész emberiség ügyét, de népünk és gyülekezeteink ügyét is.

Az igehirdetés mindig két pólus közötti feszültségből bontakozik ki. Az ige „egykori” pólusa között, ahonnan kihív az Isten és az új pólus között, amelynél új feladatok elvégzésére szólítja fel Isten a népet, a gyülekezetet. Ezáltal tudományos világunkban a természet-tudományos felmérések és a Szentírás kijelentései között áthidalhatatlannak látszó ellentmondásokat találhatnak az igehirdetők. Jézus magát a láthatatlan Isten képének mondja. A Szentírás „régii pólusánál” kapott kijelentéseket nem foghatjuk fel úgy, mint teológiai tudományunk tökéletes dogmatikai rendszerét. Azok „képek és modellek”, amelyek mégis meglévő valóságokat fejeznek ki.

Az igehirdetés a mindenkori jelenben hangzik. Ezért az igehirdetőnek a jelent és annak kérdéseit kell komolyan venni.

Az igehirdetés, amelyik nem veszi komolyan a jelent, az csak a meglévő dolgokat konzerválja, ahelyett, hogy megújítana. Az ilyen igehirdetésnek a gyakorlati élet számára semmi jelentősége nincs. Gyakran figyeltem egyházmegyénkben is, a Lelkipásztornak küldött előkészítőkből is, hogy az igehirdető egezetikai munkájánál mindig önmagát magyarázza. Gyakran az egész igehirdetés nem áll másból, mint az adott igehely magyarázóinak magyarázatából, ahelyett hogy Isten üzenetét tolmácsolta volna a gyülekezetnek. Gyakran éppen az ige magyarázata, vagy csúrése-csavarása eltakarja azt a területet, ahol népét szolgálatba akarja küldeni az Isten. Az igehirdetők sokszor meglegszenek az interpretációk interpretációjával, s azt tartják igazán igerű és tudományos egzegízisnek, hogy az interpretált interpretációkat tovább interpretálják és variálják. Ebből születik azután a „legtökéletesebb steril igehirdetés”, amelyikben Isten soha nem jut szóhoz gyülekezetét megszólítóan és elkötelezően.

Igaz, az igehirdetés nem sorolhatja fel minden alkalommal a világ összes kérdését Budapesttől Alaszkáig. De azt jól kell tudnunk, hogy nincs ennek a világnak egyetlen kérdése sem, amely ne lenne az igehirdetés témája. A keresztyénség elveszti a világhoz való küldetését, ha elkülöníti magát attól a világtól, ahova szolgálni küldetett. Saját szűklátókörűségünk fölé kell emelkedni, ha igehirdetői szolgálatunkat jól akarjuk betölteni.

Az igehirdetésben nem szabad egymástól elválasztani Isten üdvözítő evangéliumának meghirdetését és az ember szolgálatába állító elkötelezését. A kettő összetartozik. Ahogyan az Isten és a felebarát szeretete is csak két oldala ugyanannak az egy dolognak. „Az önmagának élő gyülekezeti kegyesség és elvonttá, absztrakttá lett keresztyénség korunkban teljesen értelmetlen.” (E. Kaesemann) Igaz, az igehirdető Isten konkrét üzenetét nem tudja úgy leolvasni a Szentírásból, mintha az valami logaritmus tábla lenne. Az igének konkrét meghirdetése az igehirdető konkrét döntéseinek következményei.

III. Az egyház szolgálata a szeretett testvért szólítja meg. Igehirde-
tésünket így kezdjük: Szeretett Testvéreim a Jézus Krisztusban. Való-
ban szeretjük mi az embert? Azt az embert is, aki nem ül a templom
padjában és nem tartozik a gyülekezet közösségéhez? A socialista tár-
sadalomban élő embertársunkat és a faji diszkrimináció alatt szen-
vedőket? Szeretitek igazán azt az embert, akinek szolgáltok az evangé-
liummal a gyülekezetben és a gyülekezeten kívül az életetek okos isten-
tiszteletével? Szeretitek az embertársat úgy, mint az Istent? Amit a
felebarátunk el akartok mondani, azt motiválja és meghatározza a
szeretet?

A szeretet képes az embert saját önző világából Istennel közösségbe
vezetni. A szeretet hatalma teszi képessé az embert arra, hogy kitarul-
kozzék a felebarát gondja, öröme és törekvése előtt. A személyválogatást
nem tűrő szeretet tud szolgálni az embertársainak. Isten arra tanít, hogy
respektáljam a felebarátot, s annak érdekeit fontosabbnak tartsam saját
magaménál.

Ezért az egyháznak, gyülekezetnek és keresztyénségünknek az em-
beriség égető kérdéseit fontosabbnak kell tartani az önmentése bővölé-
tében élő egyház és keresztyénség által megfogalmazott kérdésnél: Ho-
gyan éli túl az egyház az elvilágiasodást és a modern ember nagykorúso-
dása következtében beállott elidegenedést. — S azonnal meg kell kérde-
znünk, vajon ez az elidegenedés nem az egyház, gyülekezet és közösségek
szeretetlenségének a következménye? Nem mi taszítottunk el magunk-
tól embereket, akik megértést, támogatást és segítséget vártak tőlünk
földi életükben. Nem csupán a menny vigasztalását nyújtottuk azoknak,
akiknek igazságosságra, otthonra és kenyérre lett volna szükségük?

Fontosabbnak tartani a felebarát szolgálatát, népünk és a népek bol-
dogságát és jövődjét mint önmagunkat. Nagyon jól tudom, hogy az
egyház elsődleges feladata az evangélium jó hírét eljuttatni minden em-
bernek. Eltéveszti az egyház a küldetését, ha szolgálatának nem ez lesz
a fő tartalma. Ugyanakkor felteszem a kérdést: Lehet hirdetni Isten
igéjét a bombák sivatása közben? Lehet Isten gondviselő szeretetéről
azoknak szólni, akiknek nincs betevő falatja azért, mert mások torta-
hegyeket rakosgatnak össze játékszerként? Lehet Isten igéjét hirdetni
azoknak, akik esztendőkön keresztül sátrakban laknak és nincs fedél a
fejük felett. — Gondoljunk a palesztinai menekültekre. — Aki testvér-
szeretettel cselekszik, annak gondolni kell arra, amit Bodelschwing, a bel-
misszió atyja mondott: „Először ágyat vetni és utána megtanítani imád-
kozni”. Ahol a szeretet úrrá lesz a gyülekezetben és a keresztyéneknél,
ott a Jézussal való együttműködés a világban sokkal fontosabb lesz,
mint a Jézussal való uralkodás kérdése Isten eljövendő országában. Mert
Jézus is ott hagyta Istennél meglevő dicsőségét és szolgájává lett a bű-
nös embernek.

Isten mindig a szolgáló életre mond igent. Ez a szeretet ma olyan
messze megy, hogy népe, az emberiség érdekeit fontosabbnak tartja saját
léte őriztetésénél. Abban a bizonyosságban szolgálok és élek, hogy az
egyháznak olyan hatalmas, élő Ura van, aki megtartja ígéretét: Egyhá-
zán a pokol kapui sem vesznek diadalmat. A magam és az egyház életére
viszont örök érvényűnek tartom Jézus megállapítását: Aki meg akarja
tartani az életét, elveszíti azt. A szeretet az mindig a másikért való
munkára, áldozatváltásra és életre készlet.

*A szeretet a keresztyének életében igazi hazaszereteten is megnyíl-
vánul.* Ha kislányaimal kirándulni megyünk, vagy csendes estén egy-
egy szolgálat után hosszú kilométereket teszünk meg autóval, Istent ma-

gasztaló énekeink között gyakran felhangzik ajkunkon a népünk ajkáról fakadt népdal, a szabadságharcok idején született induló vagy napjainkban alkotott ének.

A költővel együtt mondom boldogan: „Magyar vagyok magyar, magyarnak születtem, magyar nótát dalolt a dajka felettem. Magyarul tanított imádkozni anyám és szeretni téged, gyönyörű szép hazám”.

Amikor hosszú hónapokat töltöttem külföldön, gyakran volt könnyes a szemem, ha szeretet hazámról beszélhettem. Védelmeztem ha galádul és cinikusan bántották szocializmust építő nemzetemet. Úgy éreztem, saját otthonom falára freccsentettek sárt. Isten teremtő szeretete lehetetlenít minden olyan elgondolást, amelyik egyéni érdekből megengedi, hogy valaki a néphez tartozását úgy válogassa és változtatgassa, mint a ruháit. Vörösmarty valamit megérvett Isten teremtési rendjéből, amikor így írt: „itt élned, s halnod kell”. Az igazi hazaszeretettől azonban távolí minden nacionalizmus és sovinizmus, vagy kozmopolitizmus is. Készségesen nyújt kezét a békés holnap munkálására népek és nemzetek felé.

Ebből a szeretetből fakad egyházunk együttműködése az egyházi világszervezetekkel. Hollandiában egy évvel ezelőtt így mondtam: Az egyházak ökumenikus szolgálata nemcsak az egyházak ülésésére való összejötté és együttléte, hanem mély bibliai értelemben az *egész lakott föld* szolgálata. Éppen ezért az egyházak egységre való törekvése elválaszthatatlan kapcsolatban van az egész emberiség egységéért fáradó munkával.

Az ökumené kihívás a világban való szolgálatra. Amikor ezt így mondom, azonnal az ökumenikus mozgalom elindítójára, Söderblom Náthánra gondolok. Ő már 1919-ben a népek barátságát munkáló egyházi világszövetségben felveti egy ökumenikus zsinat gondolatát, amely a békéért és igazságos szociális rendért szállna síkra. Az ökumené számomra mindig szolgálat-közösséget jelent. Ahol egymás hite által akarunk épülni. Ahol a különböző rendszerű társadalmakban élő egyházak egymást testvérnek és partnernek fogadják el. F. Potter írja: „A világunkban Kelet és nyugat konfliktusa uralkodott, amikor az egyházak világtanácsa megalakult. A hideg- és meleg háborúk kínzó realitások voltak. Az EVT csak az elmúlt tíz esztendőben, a szocialista országokban élő egyházak aktív támogatása által tudott konstruktív szerepet betölteni a Kelet és Nyugat közötti konfliktus megoldási kísérleteinél.”

Számunkra az ökumené nem a hitetlen, vagy marxista világnézetet valló emberek elleni összefogás. Az ökumenikus törekvés az egyházban soha nem lehet a megosztás eszköze.

Az elmúlt esztendő végén az EVT Nairobi-i nagygyűlésnek záró beszédében Potter főtitkár mondtotta — példának Izrael Egyiptomból való kivonulását használva: — „Most vagyunk a pusztában. Lelkesedtünk a kivonulásért. Harcoltunk az emberi jogokért. Szabadságot és igazságot követeltünk a földön mindenhol. De most a sivatagban vezet az út és a nép civakodik”. Aggódva és segítőkész szívvel kérdezzük: Mit jelent ez a civakodás? Tisztulási folyamat, avagy újra valamiféle hidegháborús körök győzelemittas hangoskodása? Úgy tünik, Naïrobiban a kálvinista teokrácia, a brit pragmatizmus és az amerikai fejlődés optimizmus deledőpontra hágott, — állapítja meg Wölbe püspök. „Nairobi társadalmi kérdésekben azt mutatta, hogy eredményei nem mások, mint az UNO határozatok ismételtetése. S ezért csalódottan kérdezzük: Mi az a jel-

legzetes, amit az egyháznak kellett volna mondani ezekben a kérdésekben?" (Wölbe)

Az egyházak számára az Ökumené az a hely, ahol a világ békéjéért és holnapjáért közös tevékenységet fejthetnek ki." A Jézus Krisztusban nekünk ajándékozott és az evangélium által velünk közölt béke nem izolálhat el minket a társadalomtól. Ez a béke beragyogja mindenmapi életünket és kisugárzik embertársainkra, akik a világ kis- és nagy konfliktusaiban élnek." (R. Lehtonen)

Az ökumené nem a világ irányítására és kormányzására csoportosult emberek közössége. Az egyház már a történelemben teokratikus elgondolásával megkísérelte valamiféle „szent imperialista hatalom” megteremtését. Keresztes háborúkat szervezett és irányítani akarta a világpolitikát. S miközben így valamiféle messiási öntudattal akart fellépni, elfelejtette, hogy Jézus messiási küldetése erőtlenségben, önfeláldozásban, másokért való szolgálatban valósult meg.

IV. Amen, igen, igen úgy legyen. A gyülekezeti istentisztelet befejező szava az ámen. S amikor ezt kimondom, máris folytatódik tovább az élet okos istentisztelete az otthonunkban, munkahelyünkön, a világban.

Nem elég zsolozsmázni, az igét kifejtteni és magyarázni. Nem elég csak döntés elé állítani az igével a gyülekezetet. *A gyülekezet döntése után a keresztyének akarására és cselekvésére is szükség van.* Ez az Isten akaratára és igéjére mondott ámenja a gyülekezetnek. „Az ige történet jellege nemcsak azt jelenti, hogy az ige egykor megtörtént valóságról tanúskodik, hanem a gyülekezet életében a jelenben az történik, amire igéjén keresztül Isten elkötelezte és szolgáltni tanította népét. (K. Löwith)

A gyülekezet Krisztus teste. Ez ma úgy realizálódik, hogy a gyülekezet, a közösségen belül- és kívül élő testvért úgy fogja körül munkás szeretetével ahogyan van, s amilyen állapotában rászorul a segítő szeretetre.

Az egyház minden szolgálatának az emberre kell irányulni s ezért gyakorlati jelentőséggel kell bírni. A gyülekezet minden tevékenysége, amely diakóniai szolgálat, a Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatáson nyugszik. Isten azon kinyilatkoztatásán, amelyik a Krisztusban megmutatott emberhez hajló szeretetében tükröződik. Az a gyülekezeti tevékenység, amelyik Istennek a Jézus Krisztusban megmutatott embertmentő szeretetétől eltekint, s a személyválogatást nem ismerő felebaráti felelősség követelményével lép fel, az lehet keresztyén vallásoskodás, de nem a Krisztus után járó szolgálat.

Igen, igen úgy legyen. Folytatódjék istentiszteletünk amíg szívünk dobog. Otthonainkban is a Szentírás üzenetét kereső keresztyének élete tanúskodjék mindenütt és mindig arról a közösségről, amelyet a Szentlélek munkája nyomán újra és újra megtapasztalhattunk Jézus Krisztusban.

Igy lesz az életünk okos istentisztelete Isten előtt kedves istentiszteletté.

Dr. Nagy István

A feltámadott Jézus munkája az egyházban és a világban

Az élő Úr

Az apostoli bizonyoságtételnek, igehirdetésnek több klasszikus példáját találjuk az Újtestamentumban. Közülük is kiemelkedik a pünkösti. Acta 2. közlése szerint Péter prédikációjának központi és döntő jelentőségű mozzanata Jézus feltámadásának és az ez által való felmagasztalásának ténye. Isten a megfeszítettet feltámasztotta a halálból. Ez által nem csupán a halál kötelékéből ragadta ki és helyezte vissza az életbe, hanem így tette nyilvánvalóvá istenfiúságát, magasztalta fel és tette Krisztussá, akinek „adatott minden hatalom mennyen és földön”. (Mt. 28,18.) Általa tette őt „kürioszá”. Feltámadása mégsem egyszerűen halálának ellenpólusa, annak semmissé tétele, hanem ellenkezőleg, annak bizonyító erejű pecsétje, és isteni következménye és folytatása. Őt nem egyszerűen a törvényszegők ölték meg, hanem „Isten határozott döntése és terve szerint adatott oda”. (Act 2,23.) Feltámadása bizonyítja halálának isteni szükségszerűségét. „Vétkeink miatt kapott sebeket és bűneink miatt törték össze.” (Ézs. 53,5). Isten „azt aki nem ismert bűnt, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk öbenné.” (II. Kor. 5,21.) Ahogyan a világért halt meg, úgy a világért támadt fel. Győzött a bűn és a mulandóság hatalmain, elsőként támadt halálból életre, hogy győzelmének és életének részesei lehessünk.

Jézus él, ő a „krisztos küriosz”. Ez a bizonyosság és meggyőződés az, ami az apostoli igehirdetésnek, kérügmának némcsak tartalmilag elidegeníthetetlen része, hanem annak alapja is. (I. Kor. 15,14.) Nem véletlenül lett a róla és vele kapcsolatos eszmecsere a modern teológia egyik talán legtöbbet vitatott és legjelentősebb kérdésévé. S az sem véletlen, hogy innét kiindulva próbálják kifejteni egyes teológusok az apostoli kérügma lényegét. Ennek ismertetése messze vezetne tárgyunktól. (Bővebben lásd „Die Bedeutung der Auferstehungsbotschaft für den Glauben an Jezus Christus” kötetet. II. kiadás Berlin 1967. Benne különösen is H. G. Geyer „die Auferstehung Jesu Christi” című összefoglaló jellegű tanulmányát. Ugyancsak Karner Károly már 1941-ben elhangzott előadását: „Jézus feltámadása és a húsvéti hit”, nyomtatásban 1942. Győr. stb.) Itt meg kell vele kapcsolatban elégednünk annyival, hogy Jézus feltámadása eschatológikus esemény. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az idői eschatológia olyan egyszerű beállítása, mely szerint az eschaton az idővonal végtelenségbe kifizített egészének egy része, melyen helyet foglal múlt, jelen, jövő, s legutoljára az eschaton, nagyon is statikus szemlélete a „végső dolgokról” szóló tanításnak. Az ilyen beállítás egyszerűen nem elégséges keresztény hitünk tartalmának megértéséhez, másrészt könnyen tévutakra vezet. Így úgy tűnhet, mintha a „vég” számítható lenne, vagy mintha az „utolsó nap” eseményének földi életünkhöz az ítélet kivételével vajmi kevés köze volna. Az egyre kitolódó eschaton pedig ilyen elképzelés alapján állva valóban komoly

kérdés elé állítja a keresztyénséget. V. ö. Schweitzer konzekvens eschatológiáját) Az időtlen eschatológia pedig elbizonytalanítja a Jézusban adott kinyilatkoztatás történeti jellegét.

Az idő a mi emberi kategóriánk és fogalmunk életünk rendjének megértéséhez. Múlt, jelen és jövő nem tartalom nélküli független valóságok, hanem dimenziók és irányok, amelyekben emberi életünkben, a mérhető világban a mérhetetlenül nagy Isten cselekszik. Az eschaton körülfogja életünk határait és existenciánkat. Földi időnk határain innét és földi életünk keretein belül Vele a kezdettel és véggel közvetlenül csak kinyilatkoztatásának eseményeiben találkozhatunk. Isten cselekvése és kinyilatkoztatása, mellyel magát Jézus Krisztusban kijelentette, a mi időnk határa. Ezért ez a találkozás már mindig eschatologikus esemény. Az eschaton tehát nem egyszerűen a történelem vége, mégkevésbé az „utolsó idők” apokaliptikus története, hanem az, ami a történelmen túl és felett van. Ezért érthetetlen és felfoghatatlan a kinyilatkoztatás hit nélkül. Ugyanis kívül esik, túl van azon, amit egyszerűen történettudományos módszerekkel megismerhetünk. Idő és eschaton úgy viszonylanak egymáshoz, mint történelem és üdvtörténet.

Ezzel gyakorlatilag ki is mondtuk már azt a tényt, hogy a feltámadott és élő Jézus uralma is eschatologikus valóság. Most a hit képes felfogni csak. Az ősi keresztyén hitvallás így hangzott: Jézus Krisztos Kürios. Ur volta az apostolok számára egyértelműen az ő cselekvőképességét jelentette. Azt, hogy övé minden „exuzia” mennyen és földön. (Mt. 28,18) Ez a kijelentés azonban hitvallás, tehát nem empirikus tapasztalati tény, hanem csak hitben megragadható valóság. Az eschatonra néző reménységünk, hogy ez a rejtett uralom nyilvánvalóvá válik és teljessé lesz. Mikor tehát az Újtestámentom szemünket a mindennek felett való Úr Jézusra irányítja, akkor nem azt a Krisztust látjuk, aki töretlenül, mindenki számára nyilvánvalóan uralodik kozmikus és e világi, természeti és történelmi, angyali és démoni hatalmak felett, hanem azt a Krisztust, aki halálával és feltámadásával lett Úrrá, s akinek uralma ma még rejtett. Rá az eschaton beteljesedésig a kereszt árnyéka borul. Ez egyfelől azt jelenti, hogy őt, mint megfeszítettet ismerhetjük meg a király Krisztusnak (Lásd János evangéliomának szenvedés-történetét), másfelől pedig azt, hogy egyrészt királyi uralmát teljességgel az ember nem képes elfogadni, másrészt az ma az empirikus tények ellentmondásainak sorában valósul meg. Sub contraria specie. Viszont ezt sem lehet egyszerűen a történelem értelmezés alaptételévé tenni. A „contrarium-ot nem használhatjuk kulcsként, amellyel minden lehetséges zárat kinyitunk”. (Pinomaa: Sieg des Glaubens, Berlin 1964. 70. old.) A történelemre azért a paradox hitnek azzal a reménységével és bizalmával tekinthetünk, hogy benne titokzatosan és ész feletti módon az ő uralma realizálódik annak ellenére, hogy nem revelálódik. Történelmi és politikai tényezők tehát öntudatlanul is az ő céljait szolgálják, míg el nem hozza a teljességet mindent újjáteremtő hatalmával.

A Kosmos Úra a megváltás szolgálata által lett azzá. Nem véletlen, hogy, mikor az Újtestámentom himnusi részei őt magasztalják, akkor egyben a szolgálai formát felvett, magát megalázó és halálra adó Krisztust dicsőítik. (Filippi 2, 5—11., Kolossé 1, 12—20. stb.) Ezért, mikor a mindennek felett való, hatalmas, kozmikus Úr Krisztusról beszélünk, soha nem szabad felednünk, hogy ő ugyanaz, aki életével és halálával szolgálta a „diakonos Krisztus”. Krisztus viláгурalmának a megváltás szolgálatából való levezetése nemcsak azért szükséges, mert nélküle az újtestámentomi krisztusképet, az apostoli kérügma lényegét hamisítjuk meg, hanem mai következményeiben is hamis eredményekre jutunk.

Az egyház lényegének kérdését több oldalról közelíthetjük meg. Tehetjük ezt eredetének, származásának oldaláról, így az mint *eklesia* áll előttünk. Tagjainak szempontjából, így a *congregatio sanctorum*ra tekintünk. Tekinthezünk rá azonban krisztológiai szempontból is. Ezt a szempontot érvényesíti az Újtestamentum jól ismert megfogalmazása: Az egyház Krisztus teste. Ez a felismerés több, mint egyszerű hasonlat, vagy kép az ő főségének hangsúlyozására. Kétségtelen, hogy benne ez nyer elsősorban is erőteljes kifejezést. Ezen túl azonban az a közösség is, amely közte és egyháza közt van. Az, hogy ő magát odaajándékozta neki, személyének és életének részesévé teszi. Az nem csupán akaratából és elhívásából létezik, hanem benne él. A lehető legmélyebb személyes kapcsolatban van vele. Új közösség Krisztusban. Az ő műve és élete általa folytatódik. Éppen úgy nem jelenti természetesen ez az egyháznak Krisztussal való azonosságát, mint ahogy azt sem, hogy egyszerűen organikus természetű közük van egymáshoz. Helyes értelmezése szerint az egyház akkor lesz valóságosan az ő teste, mikor engedi Krisztust fejévé lenni. Ha ugyanis az előbbi tartalommal töltenék meg, akkor ez egyszerűt egyenlő lenne az egyház hibátlanságának, büntelen tisztaságának kijelentésével, másrészt az a Krisztus helyébe léphetne, mint a kijelentésnek nem csak hirdetője és tovább adója, hanem annak feltétlen ura és hordozója is.

Miközben tehát Krisztus életében részelteti, ugyanakkor Ura marad, aki élő és személyes viszonyban áll vele szemben. Létüket, valóságukat és közösségüket nem lehet egyszerűen statikusan megérteni, hanem csakis dinamikusan. *A hangsúly azon van, hogyan cselekszik az egyházon és az egyház által tovább* a felmagasztaltatott és mégis szolgáló Úr. Az egyház ugyanis nemcsak kiábrázolt, hanem cselekvő teste is Jézusnak. Ezért tehát az az Krisztus történelmi létének és cselekvésének folytatója a világon. A történelmié, aki „magát megüresítette” és a szolga formáját vette fel. (Filippi 2, 7.) Ezért az egyház mindig szolgáló és soha nem uralkodó egyház. A diakónia életformájában, tehát az alárendeltség állapotában létező és nem a fölérendeltségében. Alázatosságban és nem a felsőbbrendűség tudatában él. Diakóniai szolgálata mindig csak az előbbi helyzetből történhetik és nem az utóbbiból. A dicsőség útja számára küldetésének és szolgálatának feladása és a hanyatlás. Életében valóság a paradox igazság: az egyház gyalázata dicsőségében van. Diakóniai magatartásában mégsem saját létének és önmaga megüresítésének gondolata foglalkoztatja, hanem döntő szempontja a világban való szolgálat. Tehát nem egyszerűen az önmagától való elfordulás, hanem a világhoz való odafordulás. (V. ö. D. Káldy Z.: *Neue Gemeinschaft in Christus* Lutherische Monatshefte 1975. 11. szám.)

Jézus eschatologikus világuralmának következményei egyháza szolgálatára

Az elmondottak után meg kell vonnunk a belőlük adódó következményeket és korunk kérdései felé a vonalat. Attekinthetőség kedvéért tételekbe foglalva kísérlem meg.

1. *A feltámadott az egyházban és az egyház által üdvözítő munkáját végzi tovább.* Az szolgáló Urát ábrázolja ki s cselekedeteit folytatja. Ahogyan Máté 4, 23. galileai működésének lényegét két mozzanatban foglalja össze — „hirdette a mennyek országának evangéliumát és gyógyított mindenféle betegséget és erőtelenséget a nép körében” — ta-

nítványainak is ezt a parancsot adja. Üdvözítő munkájának tovább folytatása ugyanez: az evangélium hirdetése és a cselekvő szeretet szolgálata. E kettő összeartozik. „Korunk nyelvén kifejezve: misszió humanizáció nélkül megcsonkított misszió.” (D. Káldy Z. i. m. 587. old.) A cselekvő szeretet szolgálata azonban semmiképpen nem téveszthető össze a farizeusi kegyesség alamizsnálkodásával. Ez valóban magát is feláldozó szolgálat, mint Jézusé is az volt. Sőt Krisztus viláгурalmának perspektívájában ez is világméretűvé tárul ki.

2. *Nem feladata és megbízatása az egyháznak, hogy Krisztus uralmát igyekezzék megvalósítani ezen a világon*, hanem az, hogy a fentebbi módon legyen tanúja a szó teljes értelmében szóval és cselekedettel. A világ soha nem krisztianizálható még részleteiben, vagy egyes életmegnyilvánulásaiban sem.. A kozmikus krisztológiai látás nem adhat alapot a krisztokratikus szemléletre. A teremtettség, a világ, noha felette ő az Úr, megmarad az ész, az értelem területének. A megváltás a teremtettség egy pontján és idején, a történelemben ment végbe, de ez nem változtatta meg annak sajátos jellegét. Sőt az inkarnációban az Ige öltött testet.

3. *Az egyház diakóniai szolgálatát csak személyes hittel végezheti.* A diakóniai beállítottság alapmagtartás, bizonyos irányba való feszülés, amely hitének felismeréséből származik. Ezt a hitet és hitbeli felismerést mással pótolni nem lehet. Nemcsak arról van szó, hogy bizonyágtétele — értve rajta a szóbeli és cselekedet-belit egyaránt — csupán úgy hathat az igazság értékével, ha azon a személyes hit meggyőződése és aláztatos készsége tűz át, hanem arról is, hogy erre az önmagáról lemondó, s magát a szolgálat tűzében feláldozó útra csak így képes lépni.

4. *Az egyház a fenti értelemben adósa a világnak.* Tartozik neki. Ez a felelősség így egyfelől azt jelenti, hogy nagyon komolyan kell vennie diakóniai szolgálatát, másfelől azt, hogy nagyon komolyan kell vennie azt a helyzetet is, amelyben ez végbemegy. Komolyan kell tehát vennie a világi történelmi és társadalmi adottságokat. Annak problémáit, megoldásukra irányuló erőfeszítéseit, vagy éppen szenvedését. Tisztáznia kell tanulságérzetét a ma kérdéseiben a politika, közgazdaságtan, szociológia, de az antropológia és pszichológia stb. életterületén és tudományában is. Az emberrel a bűnt kivéve mindenben szolidaritást vállaló Urának csak úgy lehet kiábrázolója, cselekvésének folytatója, ha maga is vállalja ezt a szolidaritást. Nem lehet hát közömbös a világnak ilyen súlyos mai kérdéseiben, mint a harmadik világ kérdése, emberi milliók alultáplált-ságának kérdése, faji kérdés, népek örendelkezési jogának kérdése, világ békéjének megőrzése, palesztinai menekültek kérdése, de ilyenben sem, mint a javak elosztásának kérdése stb.

5. *Az egyház a Krisztusban szerzett üdv manifesztálója ebben a világban.* (Aiónban) Nem Isten országának megvalósulása, de az eschatológus üdv tükrözöttoje, mint szeretet és békesség közösség, mint az ő uralma és a benne élők, mint a neki és általa szolgálók közössége. Lényének interim volta nyilvánvaló, mégis az eschaton teljességéből nyer részt. Több ez, mint feladat és küldetés, ez az egyház megajándékozott volta, hogy benne megajándékozottá váljék a világ.

6. Krisztus királyi uralmának színtere a világ. Az egyház itt és most, ebben az aiónban cselekvő teste és eszköze annak az Úrnak, akinek uralkodása szolgálat és hatalma a szeretet Uralmának az egyházra való leszkűkítése azert az evangélium megcsonkítása volna, s általa nemcsak őt tenné érdektelenné az élet legtöbb vonatkozásában, hanem a világnak is adósa maradna. Az egyház és annak tagjai ugyanannak a kozmikus Úrnak hatalmi területén szolgálnak, mikor a világban teszik azt, mint mikor az egyházban.

7. A krisztológiai szemlélet megszünteti a merev elkülönítést lelki és testi, egyházi és világi, hitbeli és élethez tartozó valóságok között. Örök üdv és e világi élet ugyanannak a mindenkinek felett való Krisztusnak uralma alatt állnak és kezében vannak. Nem lehet ez ellen a lutheri kétféle birodalomról (világkormányzásról) szóló tanítást sem felhozni, hiszen helyes értelmezés szerint végsősoron nála is találkozik a kettő Istenben. Nem is a különböző valóságok összekeveredéséről van szó, hanem arról, hogy mindent a kozmikus Úr, a Krisztus uralma alatt állónak ismerünk fel, s ezért egyrészt nem lehet őket egymással szemben kijátszani, másrészt szolgálatuk felelőssége mindkettőre kiterjed. Mindkét terület megtartja sajátos jellegét úgy céljaiban (feladatában), mint eszközeiben (módjában), viszont tudjuk, hogy bennük ugyanaz a Kúriosz Krisztos cselekszik az emberért.

8. Az egyház tudja, hogy a világtörténelem erői végsősoron is az ő kezében összpontosulnak. Ezért felbátorított mind egészében, mind tagjaiban hitének és értelmének döntése szerint azoknak forrongása közben az állásfoglalásra. Nem helyes tehát egyfelől az a látás, mely szerint a keresztyénséget mindig bizonyos jó értelemben vett konzervativizmus jellemzi a világi hatalomhoz való viszonyában (Lásd Brunner fel fogását, valamint Elert redperspektíváját). Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy mindig a mindenkori államhatalom előtt hajolna meg, a keresztyén ember tehát forradalmár nemcsak szóban és cselekedetben, de még gondolatban sem lehetne. Nem helyes másfelől a félelem, amely bizonyos történelmi erőket függetlenül lát Krisztustól és velük szembe helyezkedve próbálja feltartóztatni a történelem előre forduló kerekét. Az egyház feladata csak az lehet, hogy a világtörténelmet alakító erők hatása közepette a Diakonos Jézustól tanult szeretettel és alázattal az ember mellett, az igazság, illetve az „igazságosabb” mellett foglaljon állást, ezeket az erőket pedig lehetőségéhez képest erre az útra igyekezzék el segíteni, illetve őket szolgálatával ilyen irányba befolyásolni.

Bánfi Béla

Gerhardt Pál

Ez idei hazai jubileumi emlékezéseink mellett mi evangélikusok nem mehetünk el szó nélkül a reformáció hazájának nagy énekköltője, Gerhardt Pál emléke mellett. Május 27-én volt 300. évfordulója halálának. Énekköltészetét Luther után a legjelentősebbnek értékeli a himnológia. Jelentőségét hazai vonatkozásban mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy jelenlegi énekeskönyvünkben is 20 éneke szerepel és szinte valamennyi a gyülekezetek szívéhez nőtt, gyakran használt ének.

Gerhardt Pál életrajzát nem szükséges részletesen adnom, hiszen tömören olvasható D. Koren Emil: Irgalmadat éneklek c. könyvében (159 skk. lp.). Regényes formában is olvasható D. Kapi Béla: Isten hárfása c. művében. Életrajzából csupán azt emelem ki most, ami egész életére meghatározó volt véleményem szerint: az egyik az a tény, hogy amíg éltek szülei, a családi otthonban komoly lutheri szel-

lemben nevelték, hite a napi otthoni áhitatokon nevelkedett, erősödött, majd ez a vonal teljesedett ki a grimmai iskolában és a wittenbergi egyetemen folytatott tanulmányai során. A másik meghatározó tényező az, hogy élete korán került a próbák terhelése alá — gyermekkorában elveszté szüleit, átéli a harmincéves háború borzalmait, pestisjárványt stb. —, s ennek ellenére megmarad szíve Istennél és énekei nem a pusztulást, bajt és kesergést tükrözik, hanem ellenkezőleg, mindig Istenre mutat, aki e próbák felett áll Úrként és kiment a bajból, végtelenül szeret, új szívet ad a régi helyébe, velünk van, míg itt vándorolunk, élünk és tőle van égi örökségünk is. Amikor pedig eltemeti négy gyermeke után feleségét is és úgy látszik, összeomlik az ő élete is egészen, van még ereje újra kezdeni és elfoglalja a lübbeni gyülekezet meghívását. Sub pondere crescit palma! Igaz, hogy életének ebben a szakaszában már nem hoz új énekeket, de erőt merít a régiekből és nem hazudtolja meg magát, tartja magát ahhoz, amit korábban énekelt.

E mostani emlékezésben nem is életét tekintem át, hanem életművét. Nagy általánosságban 120 énekben állapítják meg költészetének termését. Ezek az énekek korának jellegzetességeit magukon viselik. Terjedelmesekek, de nem terjedősek. Tíz versszaknál rövidebb szinte nincs közöttük, de nem ritka a 15—18 vers sem. Meghatározó volt költészetére az, hogy wittenbergi tanulmányai idején hallgathatta August Buchner poétika előadásait, aki a nem különösebben neves, de stilisztikai formák terén igen jártas Opitz Márton költő tanítványa volt. Innen ered a stilisztikában való jártassága.

Teológiai tekintetben semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy a lutheri tanítás formálódik költészetében. A sola gratia, sola fide, a bűnbocsánat nagy ajándéka, a Krisztus-középpontúság valamennyi versében kimutatható. Mai szemmel sem mondhatjuk egyoldalúnak teológiáját, mert noha nem áll meg azon a ponton, hogy meghirdeti a bűnbocsánatot, megmutatja Isten irgalmát, hanem tovább megy, levonja a következtetést is: legyünk hű gyermekei Urunknak és szolgáljunk neki.

1. *A Jézusban bízó hit ragadja meg a bűnbocsánatot és ennek nyomában fakad az élet, az üdvösség.* Szinte valamennyi ének sémája ez a tömör mondat. Néhány sor kellően bizonyít:

„Halld az Úrnak szent igéje
Így vigasztal s bátorít:
Ha bűnös vagy is, neked
Megbocsát jó Istened,
Szent Fiának szenvedése
Lett bűnöd engesztelése” (353;1).

A következő vers így fejeződik be: „Az Úr kegyelmébe bízál.”
A későbbiekben viszi tovább a gondolatot:

„Az Úré vagy ne feledd,
Szabadítsd meg lelkedet
Hálójából a Sátánnak,
Szolgálj az ég s föld Urának.”

A befejező vers már az üdvösségbe megérkezésről, a „menny megnyeréséről” énekel.

Készarva vettem példának egyik kevésbé ismert énekét, de ez a vonal pontosan végig követhető a legklasszikusabb Gerhardt éne-

keken. Határozott Krisztus-középpontúság! Akár ádventben énekel: „O, miként fogadjalak”, akár a jászolbólcső mellett térdel (729. ének), vagy a kereszttel alatta énekel: „A Bárány elhordozza mind...” (767) vagy „Ő fő, vérző sebekkel...” (177).

Ez a bizodalmas hit teszi énekeit „minden idők” kincsévé. Ha ehhez hozzávesszük azt, amit életrajzából kell tudnunk, hogy saját maga is, de kortársai is, akiknek ajánlja énekeit, milyen nyomorúságokon mentek keresztül, akkor lesz világos az a vígasztaló, erősítő, az élet feladataira továbbblendítő szándék, hogy a csüggedtekből reménykedőket, erőseket formáljon.

A bibliai, teológiai tisztaság következménye lehet az is, hogy énekei nemcsak a különböző evangélikus énekeskönyvekben szerepelnek, de anglikán, sőt római katolikus gyülekezetekben is elterjedtek és kedveltek. „Gerhardt énekei az egész keresztyénség becses tulajdonává lettek” (Albert Leube).

2. *Csordultig van szíve hálával.* Énekköltészetének másik jellemzője. Különösen dicsérteiben tűnik ez ki.

„Mindennap megújul rajtam,
Jó Atyám, szereteted;
Hogyne zengne neked ajkam
Hálát és dicséretet” (7:7).

A hála a természetes válasza bizodalmas hitének. Abból fakad, hogy mindennap újulni látja Isten végtelen szeretetét. Isten szeretete pedig a Jézusban kapott szeretet, hiszen, ha nem Jézuson keresztül nézünk, akkor csak a szenvedés és baj képei vannak szemünk előtt — hangzik ki vallomásából. Ő a záloga annak, hogy „Boru után az ég derül, A viharos zord telet Felváltja a kikelet, S a hívó szív újra örül”. A refrénszerűen visszatérő mondat hitvallászerűen erősíti ezt: „Isten vég nélkül szeret.”

Más énekeiben is hálára vezeti a gyülekezetet: „Mind adjon hálát Istennek. Ki csak él idelenn” (711). Magát az éneklést az Isten iránti hála kifejezésének, az Istenben való öröm megnyilvánulásának tudja:

„Dicsérjük Istent!
Mind, ki féli itt lent,
Nagy nevét vígan, énekszóval áldja.
És buzgó hálát vigyen oltárára!
Dicsérjük Istent!” (710).

Az egyház éneklése a hála virága Isten oltárán. De ez utóbbi dicséret arra is rámutat, hogy a „hála virágával” nincs minden megoldva. A hála beletartozik az is, hogy Ő kísér minket és őrzi lépteinket, de az is, hogy

„Kétséget ébressz követni igédet,
Szent ügyért éljünk!
Szolgálatban égjünk” (710:5).

A hála nem csupán „virág”, hanem az egész élet odaadása, szolgálatban égve kell, hogy odavigye háláját az ember Isten elé. Helyesen látta meg és énekelte Gerhardt azt, amit ma egyházunk teológiai látásában mi úgy mondunk, hogy „minden diakónia az egyházban”. S ez a diakónia Isten szeretetéből fakad, Jézus diakóniája indít minket is diakóniára és

erőt is ad, hogy megálljunk, vagy inkább Gerhardt szavával élve: „elégjünk” abban.

A cselekvő hála másban konkretizálódhatott Gerhardt korában és megint másban a mi korunkban, de énekeinek elévülhetetlen értéke, hogy a ma gyülekezetét a ma szolgálatára serkenti és indítja.

3. *Énekeiben felöleli az egész emberi életet.* Úgy is írhatnám, az „egész emberhez” szól. Nem „lelki” énekek abban az értelemben, hogy csupán a lélek ereje, a lélek felpezsdítése, erősítése a feladata, hanem test és lélek, az egész ember, a földi élet minden dolga benne van éneklésében. Kitűnő példa erre a 711. énekünk. Ez is felhívás Isten dicséretére és benne feltáru az ember élete az „anyaméhtől” kezdve egészen addig, míg békén lefogja szemünket, „ha szívünk már megállt.” Ebben az énekben szétválaszthatatlanul összefonódik az Isten gondviselő, megváltó, megújító és üdvösséget adó szeretetéről megvallott hite. Isten az, aki „felveszi” az ember ügyét, Ő az, aki „megbocsát nekünk Krisztusért”. De hozzá kiáltunk „vidám, új szívért”. Ez jellegzetes fordulata szinte minden énekének. A bűnbocsánatról csak úgy tud énekelni, hogy utána a megtérés, az élet megújítása, megjobbítása következik. Isten gondviselő szeretete végigkíséri az életünket. Szemléletesen írja, hogy „gondot, félelmet a tenger mélységébe vet”, így őrzi, tartja életünket. De ebbe a szeretetbe tartozik az is, hogy Isten megőrzi a békét. A földi békeesség számára is fontos kincs, hiszen irtózatos volt a harmincéves háború pusztítása és nemzedéke semmire nem vágyott jobban, mint a békeesgre. A béke és a munka összetartozik, egy lélegzetre éneklí (az eredeti szövegben is így van, jó a fordítás!), mindkettő Isten gondviselésének megfogható áldása. Korának átélt nagy veszedelmei tükröződnek abban, amikor a „baj és kár” távoltageást kéri. A földi élet egészét így öleli át Isten szeretete és ez már az üdvösségben való részvétel, ha valaki a kapott új szívvel, a megbocsátás kegyelmével és a munkájának, szolgálatának húséges elvégzésével érkezik az út végéhez. Már csak az van hátra, hogy a „lefogott szemek” kinyílhasanak a „színről színre látásra”.

Természetesen nemcsak ez az egyetlen éneke öleli így össze az egész ember életét. Több énekében jön elő egyik vagy másik mondanivaló abból, ami itt szerves egészzé ötvöződött. Így énekel a 710. ének 4. versében arról, „hogy ma az úton békeességgel járjunk”. A 7. ének 5. versében arról tesz bizonyosságot, hogy „ég és föld ezer csodáit szolgálatomra adá”; majd így tovább: jósbágból meglelem mindennap eledelem, s úrrá tett engem a földön.” Csak ebben a gondviselő szeretetben válik érthetővé esti énekének több sora, így ez is „Fáradt tagjaim mostan, tegyének le nyugodtan a napnak terheit...” (87. ének 5. v.) Valamennyi énekét pedig áthatja az öröm, amit azért érez, mert Jézus „testvérem és barátom”. (767. ének 2. v.) Többször ismétlődnek ilyen sorok: Jézus, világosságom, Jézus üdvösségem, ...örömöm csak őbenne van itt... Ismerve nagyon próbás életét, a „halál szorongatásait”, amikor szereteteinek mond búcsút, annál többre kell értékelnünk vallomását:

Öröme van szívemnek,
Leveti bánatát,
Mert teljes fényben látja
Feltűnni szép napját (352:7).

Itt ismét csak el kell mondani azt, hogy az örömet nem csupán a földi élet utáni időre érti, hanem már ma és itt van öröme. Lett volna oka, hogy „siralom völgyének” tartsa e földi életet, amely után majd a

„mennyben” lesz öröme. De ő nem ezt éneкли. Már itt a földön betölti szívét az öröm és tud újjongani, megújult szívvel:

Tiszta öröm csak tőle jó,
Ő az áldott örömszerző,
Tápláló égi manna... (767:7).

4. *Egyén és közösség.* Fel szokták róni Gerhardt Pálnak, hogy énekei inkább az egyes keresztyének énekei, mintsem az egyház közösségéé. E vélemények szerint inkább individualista énekek ezek, nem a közösség közös dolgainak kifejezői. Anélkül, hogy e kérdést mélyebben boncolgatnám, csak egy dologra hívom fel a figyelmet. Nem döntő, hogy az énekek egyes számban vagy többes számban szólalnak meg. Nem attól lesz közösségivé az ének hangja, hogy többes számban éneklük. Inkább döntő a benne rejlő tartalom. E tekintetben viszont azt kell mondani és ebben a fentiek is erősítenek bennünket, hogy emberi „közös” ügyekkel foglalkozik, ezeket éneкли, viszi éneklésében Isten elé. A közösség gondja, élete, bűnbocsánata és üdvössége az, ami dicséretmondásra ihleti, halára nyitja szívét. Ilyen vonatkozásban bizony el kell utasítanunk azt a nézetet, mint-ha individualista volna. Emellett azonban az énekek hangjából, mondani-valójából feltétlenül kicsendül egyfajta, az egyénhez, az individuumhoz hangzó követelés: a személyes hit követelése. Enélkül, a Krisztuson csüngő, belefogódzó, újulást váró személyes hit nélkül nincs egyház, mert az, az ilyen személyes hitű emberek közössége.

Végül érdemes a Gerhardt Pálra való emlékezésünkben élete példáját az ökumené vonatkozásában is megvizsgálni. Akkor neki sokat kellett szenvednie a hitvallásokhoz való hűsége miatt. A bigott hitű református fejedelem csak úgy tudta elképzelni az egyház egységét, hogy egy bizonyos hitvalláshoz kötötte azt. Ezért tört derékba egy élet szolgálata. Pedig ami mellett ő kitarantott, azt ma világosan mi is így látjuk: nem a hitvallási egység, hanem a Jézus Krisztusban való hit, az Ő szeretetének elfogadása és továbbadása, a szolgálat vállalása és végzése formálja egyé az Ő népét. Reá emlékezve is hálát adhatunk azért, hogy ma itt tartunk az ökumené vonalán.

Hetven esztendő, amikor Lübbenben eléri a halál. Ott temették el a templomban. Márványba vésett felirat hirdeti: „Paulus Gerhardtus theologus in cribro Satanae versatus.” Milyen jó, hogy ezt csak a tábla hirdeti így. Mi énekeiből nem a „Sátán rostját” ismerhetjük meg, hanem a „győztes Jézust”, aki erős támasza, megváltója és a vándorúton segítője az embernek. Köszönjük őt Istennek és énekeivel ma is örömmel dicsérjük Istenünket!

Tóth-Szöllős Mihály

Keresztyének hozzájárulása az igazság, béke, boldogság és szeretet megvalósulásához a világban

Valóra válik-e az emberiség ősi álma egy olyan világról, ahol igazság, béke, boldogság, szeretet lesz? Mert valóban álmodik az ember a lenyomozható gondolatok írásbafoglalása óta egy ilyen világról. A Hammurabbi cserépkódexek árulkodnak erről a szándékról, a Pax Romana ősi szándéka beszél erről ugyanúgy, mint a Biblia korának hellén törekvései, amelyek mind-mind az emberiség, az oikumené aranykorát akarták. Persze nem lett belőle semmi.

Platon napállamának álma, amit továbbálmodtak az újkor hajnalának gondolkodó humanistái, romantikusan és kevésbé romantikusan, a felvilágosodás óriásai Rousseau és Diderot, úgyszintén sohasem valósult meg.

A francia nagy forradalom „szabadság, egyenlőség, testvériség” csodálatos akarása is a napoleoni háborúkba, és a „Szent Szövetség” „Európa csendes, újra csendes” jeges, halotti csendjébe dermedt, ugyanúgy, mint annak a csodálatos magyar költőnek a világszabadságról álmodott álma, aki megérezte Európa fagyos csendjét. Az emberiség azonban a kudarcok és tragédiák ellenére is újra és újra szövi a terveket erről a világról. Filozófusok és jövő kutatók modern proféták és a huszadik század utolsó negyedének művészei élnek és — ma is — meghalnak ezért a törekvésért. Mit kezdjen ezzel a keresztyén ember? Az a keresztyén ember, akinek a kezében ott a Biblia, s ebből világosan azt olvassa ki, hogy ilyen világ „ezen a földön” sohasem lesz. Sőt azt is, hogy ennek a világnak vége lesz, s a világ végét katasztrófák és háborúk fogják bevezetni.

A tanulmány címének — amit készen kaptam a Szerkesztőtől — drámai feszültségét ebben látom. Ennek a feszültségnek a feloldására igyekszik — frázisoktól mentesen — a dolgozat. A frázisokon dogmatikai, illetve rossz-teológiai frázisokat is értek.

1. „Én azért születtem és azért jöttem a világba, hogy bizonyoságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szómrá.” Jézus mondja ezeket a megdöbbentő szavakat a megdöbbent Pilátusnak. Az igazságról. Arról az igazságról, amiért néhány óra múlva meg fog halni. Pilátus válasza: „Hát micsoda az igazság?” Most teljesen mindegy, hogy Pilátus legyintett-e akkor, amikor a mondatot mondta, vagy egy jobb után szomjazva, sóhajjal ejtette a szavakat. A mindenkori — Jézus előtt álló — ember dilemmája a mondat. Pilátus a hatalom igazságát ismerte, a legendás római jogét. Meg az Antónia várban silbakoló légionáriusok kardjának igazságát. A hatalmi gépezet igazságát, aminek csúcán ott van valahol — szinte elérhetetlen régiókban — Tibérius császár. Az összeesküvések igazságát, Seianusét, aki az imént bukott le, s ebbe a lebukásba saját személyét, Pilátusét, aki most kérdezi azt, hogy micsoda az igazság. Talán választ várt, talán nem. Jézus mindenesetre nem magyarázza újra szavait. Számára „elvégeztetett”. Két malomban örültek? Jézus igazságának semmi köze nem volt a Római Birodalom igazságához? Közvetve sem? Tehát a hatalmi gépezet, a rabszolgatartó társadalom piramisának alapját adó, és az egész felépítményt nyögve hordozó „elnyomottak” igazságához? Ha a „világ felől” nézzük Jézus perét, akkor mégis csak valami köze le-

hetett, hiszen a per vallási-politikai per volt. Az ítélet pedig szintén politikai, hiszen Jézus személye a golgotai kereszten is világosan más, mint a két „köztörvényes” jobbán és balján. Hogy ez jelentéktelen esemény volt a „Római Világbirodalom” millió politikai pere és kivégzése között? Talán mégsem, hiszen továbbgyűrűzött, Pilátus Viénába való száműzetése és meggyilkoltatása után is. Továbbgyűrűzött Tiberius császár halála után is. Claudius az ötvenes években berendeli — a másik kontinensről — Jézus rokonait Rómába. Egyszóval Jézus korában az igazság megvalósulása a világban álom maradt, azzal, hogy Jézus igazsága nem idegen a világ igazságától.

Amikor a világban megvalósuló békéről gondolkodom, óhatatlanul felvillan előttem Martin Luther King fekete arca. Persze csak a tömegkommunikációs eszközökön keresztül megismert arc, az a tekintet, mely nem baptista templomok vagy imaházak mélyéről néz, amolyan „paposan”, hanem maga elé néz, s megy előre. Mert mindig utcán ment — így tűnt míg élt, s halála után is —, felvonulók élén, akik spirituálékat énekeltek. Polgárjogi meneteknek titulálták ezeket a kommentárok. A négerrek békés tüntetőmenetének. Ő pedig szelíd alázatossággal és szelíd határozottsággal ment, feketén, fehér körgallérral és magasmelényben, mögötte hol többen, hol kevesebben, de mentek. (Erdekes, hogy az Úr Jézus képe is képzeletem mozivásznán sokszor így jelenik meg, hogy megy, megy Galileában és Galileából Samárián át Jeruzsálembe, megy a betegekhez, megy a gutaütöttekhez, megy a tanítványokhoz és tanítványokért és megy a keresztre, majd megy újra összeszedni az övéit.)

King nagyon komolyan vette a Krisztus békességét, ami minden emberi értelmet felülhalad, s egy nagy társadalom perifériáján és gettóiban élő milliókkal akarta megbékíteni a társadalom piramisán élőket. És a lent élő milliók forradalmi robbanását akarta békés energiává változtatni. Valóban ez az a békesség, ami minden emberi értelmet felülhalad.

A másik kép róla a ravatalon fekvő képe. Azt mondják a négerrek arca hamuszürke lesz a halálban. Ezt a hamuszürke arcot láttam, s a ravatal sűrű gyertyasorát. A golyókat nyilván a rendőrboncnok kioperálta már a holttestből. Mert abban a társadalomban, ahol ő a békességet akarta, lehet löni. És lehet lőfegyvert tartani. És lehet lelőni.

Hogyan járuljanak hozzá a keresztyének a béke megvalósulásához a világban. Iszonyúan nehéz és ugyanakkor iszonyúan mai kérdésnek látszik.

És a boldogság? Az embernek először sanzonok csacska szövege jut az eszébe róla. De, hogy mikor lesz boldog az emberiség? És, hogy a keresztyének ehhez, hogyan járulnának hozzá? Jézus igehirdetésének centrális része beszél a boldogságról. A hegyi beszéd. Talán ezt a hegyi beszédet kellene szent alaptörvényvé tenni az emberek között, először egy kisebb közösségben, azután egyre szélesebben, így valamikor boldog lenne az emberiség. Jasznjaja Poljanában, a múlt század Oroszországában kísérletet tett egy ember erre. Egy gróf, akinek muzsikjai is voltak hozzá, meg pénze, meg mindenké felett és előtt hite. Felvette muzsikjai darócruháját és bocskorát, étkezési és egyéb szokásait. És úgy élt, és úgy alakította az övéi életét maga körül, hogy az a hegyi beszéd etikájának gyakorlata legyen. Tiszteletreméltóan gigászi volt a kudarca. Nem az, hogy az akkori „Szent Oroszországban” kinevezték és örült grófnak titulálták. Nemrég jelent meg egy kitűnő szovjet regény a grófról. A regény „főhőse” az a besűgő, aki beépítettként küldi

a jelentéseket a birtokról. Aki cárellelenségek összeesküvések láncolatáról tudósít Szentpétervárra, s ahol a rendőrfőnök és mindenki tudja, hogy a jelentések nem igazak, és mégis kéri és elfogadják őket, mert ha nem ez, hát akkor is valaminek kell lenni a dolgok mögött. Hogy Luther úgy vallotta, hogy az evangéliummal nem lehet kormányozni? Az evangélium kvintesszenciájával, a hegyi beszéddel tehát még kevésbé? Ilyen tiszteltreméltó gigászi és egészen kicsi kísérletek mégis voltak és lesznek is az emberiség történetében. Tolsztoj kísérletével sem lett boldogabb az emberiség — a Háború és Békével azonban egészen bizonyosan.

A szeretet utáni vágy, és a szeretet megélése a világban talán az én nemzedékem egyik életkérdése. A vietnami háborútól megcsömörölt, a kábítószerálmokat túlélő amerikai fiatalok világméretekben is jelentős mozgalomba kezdtek. A mozgalom fő jelszava a szeretet volt, a LOVE. Ezt tetoválták a bőrükre, hímezték az ingükre. A rendőrök fenyegetően lengő gumibotjait megcsókolták, és szeretni akartak, egymást és mindenkit. Szeretni, ahogy a virágok, szeretni ahogy Krisztus mondta, meg Buddha, meg teljesen mindegy, hogy ki, csak élni, gyakorlattá tenni ezt az érzést. És mentek „széles e világba”, mentek Amszterdamban és Katmanduba. Egyet nem vettek észre. Azt, hogy ők is fogyasztók. Egy fogyasztói társadalom fogyasztói, akiket piackutatók és divatszondázók néztek nagyító alatt. Politikai piackutatók és politikai szondázók is. És megindult az ingek tömeggyártása, divatcégek licitálták túl egymást LOVE-feliratos holmikkal. Elnökválasztási kampány propagandafőnökei keresték kegyeiket, mint potenciális voksolókat. Egy olyan társadalom gépezetének áldozatává váltak, ahol a szeretet ugyan polgári erény, de ahol a „kaparj kurta neked is jut” a főerény. Szeretetet akartak adni és kapni. Mindenkinék és mindenkitől. A világ túlrobbogott rajtuk, és nem lett több a szeretet.

Megvalósulhat-e ebben a világban az igazság, a béke, a boldogság és a szeretet. A fenti mozaikok, ha igazak, akkor nem. És mégsem vagyok pesszimista ebben a tekintetben. Nem vagyok az, mert ki lehet tapintani ebben a világban egy olyan folyamatot, ami mégis ezzel biztat. Ehhez a folyamathoz — első látásra — a keresztyénségnek, mint intézménynek, a keresztyén embereknek mint személyeknek semmi köze. Látszólag fura módon, mégis e felé tart a világ. Ezért vagyok optimista. Optimista keresztyén.

2. Ha az ember világfolyamatokról hall, vagy beszél, jól teszi, ha óvatos. A világtörténet láncszemeit láthatatlanul kovácsolják. Mégis azok a láncszemek, amikről lentebb szó lesz tapinthatók. És kitapintva érzi az ember, hogy acélosan egymásbafonódnak. Ezért, ha ebből a láncból néhány szemet az ember a szeme elé vesz — akár a legjelentéktelenebbnek tűnőket is —, az súlyosan érzi a folyamatosságot. Ifjú-ságom nagy meghatározó regénye Ilyés Gyula: Puszták népe volt. De Kodolányi, Erdei Ferenc, Tatay Sándor és a többiek is világosan láttatták a magyar falu sorskérdéseit, és egy nagy történelmi osztály, a parasztság élet-halál küzdelmét az életért. Elméletben tudtam a nagy igazságszolgáltatásról, amit 1945 jelentett a magyar parasztságnak. Tudtam és emberközelpen tapasztaltam is a küzdelmet a fejlettebb életért. Nagy „rácsodálkozásom” a mai magyar falu valóságára mégis akkor volt, amikor falusi lelkész lettem. A kéréskező, csodálatos akarású, de tragikus paraszt alak helyett, valami egészen mást találtam. A mezőgazdasági dolgozót. Vagy, ha úgy tetszik, a technokrata parasztot. Azt az embert, aki mezőgazdasági gépet kezel — huszonegy-néhány művele-

tet végez a legegyszerűbb gép is — aki a saját autójának robbanómotorját ugyanúgy ismeri, mint az elektromos háztáji kisgépek mechanizmusát. És használja őket. Természetesen rengeteg új kérdést vet fel számára ez a helyzet, és mégis látom és tudom, hogy ez a legnagyobb igazságszolgáltatás — társadalmi igazságszolgáltatás —, amit valaha is a történelemtől kapott a magyar paraszt. Természetesen méreteiben legalább ekkora volt a történelmi igazságszolgáltatás a munkásnak is. Mindenesetre arra készítetett ez a tény-lánc, hogy újra átgondoljam mindazt, amit a középiskolában a tankönyvből tanultam, 1917-ről, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, a szocialista világrend kialakulásáról, megerősödéséről, és napjaink folyamatáról, ahol ez a világrend nem egyszerűen egy világjelenség, hanem meghatározó erő. Megtanított arra a mai magyar falu, hogy ezek között a keretek között gondolkozzam az igazságról. Meg Váci Mihály, Simon István, meg a traktoros presbitereim. Ezzel az új látással nézem a Tv-Híradó világeseményeit, és olvasom a napilapokat. Az objektív igazság belső meggyőződéssé lett, szubjektív meggyőződéssé szublimálódott.

Ez a társadalmi igazságszóság nem csendesen lopta be magát a világba, hanem iszonyatos áldozatok árán. 1917—19-ig milliók haltak meg ezért, a második világháború hőseinek hekatombái áldozták életüket. De a folyamat megerősödött és erősödik. Ennek az előretörésnek volt nagyszerű eseménye a Helsinki Konferencia — tavaly. Ott voltak a mieink, Brezsnyev főtítká, Ford elnök és a lichtensteini nagyherceg is. Egy békés Európa képe teljesedett ki a megállapodások aláírásának eseményeivel. Egy olyan békés Európáé, ahol ilyen körülmények között lehet harcolni a társadalmi igazságért ott is, ahol ez még nem valósult meg. Tudni kell azt is, hogy egy hasonló Kollektív Biztonsági Rendszer megvalósításán dolgoznak az arra hivatottak Ázsiában is. Tudom, hogy az nehezebb lesz, hosszabb távú, de érik a vetés. És Vietnam is Ázsiában van. És ott már érik a vetés. A világ békéje hosszú folyamat még. De azok, akik érte harcolnak már nem a kisebbségben levők. A többség. És ők az erősebbek minden tekintetben.

A film szédületes technikai lehetőség az ember kezében. És felrázó is, gondoljunk egy amolyan jól „felkavaró” darabra. Mennyi erőt tud az emberben mozgósítani. Milyen csodálatos eszköz a múlt konzerválására. Néhány régi fimkocka többet tud elmondani, mint sok regény, vagy szociológiai tanulmány. Azért beszélek erről ennyit, mert amikor a boldogságról írok, tudatomban ott pereg néhány archív filmkocka. 1919, a Balaton-partjáról egy csapat gyerek szalad be a vízbe. Glottgatásak, iszonyúan soványak, munkás és parasztgyerekek. És mindenek előtt és mindenek felett boldogok. „Árvácskák” ők, ha nem is móríci módra fizikailag, hanem egy társadalom árvácskái a szó legmélyebb, legriasztóbb értelmében. És azután még évtizedekig árvácskák, egy pillanatra megízlelték a boldogságot, azután egy kegyetlen kéz lemarta arcukról a boldog mosolyt. Újra pusztította őket a Morbus Hungaricus, ami nem egyszerűen a megállíthatatlan gümőkór volt, hanem egy társadalmi rend iszonyú Molokja.

És egy másik „archív filmsor”. Televíziót kapott egy tanyasi iskola. Persze áramot is, persze termet is, persze könyvtárt is. A gyermekek kitágult pupillával nézik az eddig csak elképzeltet. És boldogok.

Amikor azok akik ezt a társadalmat elkezdték építeni, rettenetes nehézségek között, rettenetes áldozattal, éppen ezekért a gyermekekért tették. Meg is mondták. És, hogy a világ tele van még árvácskával? Fekete, maláj, indián árvácskával? Az ő számukra akarják megvál-

toztatni a világot, ő miattuk volt Helsinki és ő miattuk halad — hiszem, hogy feltartóztathatatlanul a folyamat.

A gondolatmenetet folytatva lehetne beszélni a szeretetről is. A társadalom szeretetéről, amelynek próbaköve a gyermekszerep. Az a társadalom, amely potenciális katonát lát a gyerekekben, az a társadalom, amely potenciális rabszolgát lát a gyermekekben, az a társadalom, amely potenciális fogyasztót lát a gyermekekben céljaiban beteg közösség. Az a társadalom, amely a holnap társadalmát látja a gyermekekben az az egészséges. És, ha ezt a holnap társadalmát emberinek akarja látni, amiben az emberi kapcsolatokat a szeretet határozza meg, az az emberi társadalom. A falunkban jelentős cigány lakosság él. Az itt eltöltött közel évtized alatt még senki a híveim közül nem ejtette ki azt a szót, hogy cigány. A Berkiék, az Orsóék és így tovább. Kicsiny tény, de óriási valóság van mögötte. És már vannak „vegyes” házasságok is bőven. Óriási dolog. És telket és házépítési segínyt kapnak, és a gyerekek most is úgy mennek ablakom előtt az iskolába, hogy az öltöztükön — sőt sok esetben a tisztaságukon —, nem lehet megkülönböztetni őket. Tudom, hogy nem mindenütt van így. Azt is, hogy óriási méretű türelemre és szeretetre van még szükség. Társadalmi méretű türelemre és szeretetre. De garancia is van rá, hogy így lesz. És, hogy a világ legalább felében, még nem az a kérdés, hogy van-e új házunk és fogkefénk, és hogy hogyan tanulnak? Gettékben élnek, bőrszínük meg még ki tudja, mi miatt? Erre is látok garanciát, garanciát, hogy nem így lesz.

3. Az itt leírtak könnyen azt a benyomást kelthetik, hogy szubjektív vallomásról van szó, objektív tényekről. Pedig nem „egyéni” meglátása ez egy papnak, hanem — mert másként nem tud erről beszélni — szubjektív meggyőződésé meggyökeredzett valóságátalása egy lelkes közösségnek. Amikor a diakóniai teológia fája még csak csemete volt, sokat berzenkedtem ellene. Na nem a tartalma ellen — bár ott sem volt minden világos —, hanem a kifejezés ellen. A „nem magyar szó” ellen. Izgatott, hogy szabad-e nyelvünket, ami úgyis túlterhelt idegen kifejezésekkel, mégjobban megterhelni. Az aggodalom azt a meggyőződést már sejtette — pláne akkor, amikor világos lett előttem, és tény lett a keresztyén látásban —, hogy a diakónia szó el fog terjedni. Először persze szűkebb körben, azután mindig szélesebb gyűrűket vetve százezrek tudatában is. Lestem a fordítási kísérleteket: „segítés teológiája”, a „hozzájárulás teológiája” és a többi. Mégis fakónak érzek minden ilyen kísérletet. Ma már azt, hogy diakónia a maga természetességével prédikálom. Nem feladatomban itt újra tételesen kifejeztem ezt a látásunkat. Inkább ebből a látásból mértem fel azt a világfolyamatot, ami az emberiség igazságos, békés, boldog és szeretettől indított holnapját vetíti elénk.

„Ha a ti igazságotok nem több az írástudók és farizeusok igazságánál...” mondta Jézus. Mi volt az, ami kicsinnyé, semmivé tette a farizeusok és írástudók igazságát? Meggyőződésem szerint az, hogy vallásos „világcsúcs” hajszolásuk közben elfeledkeztek az emberről. A másik emberről. A szeretetről. És mi az, ami ennél többé teszi a tanítványok igazságát? A másik emberért küzdő élet — a diakónia. Mi Krisztusban megismertük az Isten igazságát, s ez az, hogy „Úgy szerette a világot...” Krisztus óta egyetlen igazságunk van a szeretet. Krisztus óta — és vele ma — egyetlen igazsága van Isten népének a diakónia. Minden más igazság a farizeusoké. Ez a diakóniai életritmus — az egyes keresztyén emberé és a közösségeké — diktálja azt, hogy amikor fel-

ismerjük a folyamatot, kitapogatjuk a láncszemeket, és ezek a láncszemek arról vallanak, hogy egy olyan világ van kialakulóban, ahol a társadalmi igazság valóság lesz — akkor ezért élünk. A traktoros presbitereink, a gyalúpad mellett álló híveink, a tervezőasztal fölé hajló gyülekezeti tagjaink adott és fegyelmezett munkájukkal, mi igehirdetésünkkel, szószéken és csendes szobák mélyén.

Befejezésül még valami. Tudjuk azt, hogy Jézus Krisztus elszámoltat bennünket. Éheztem, és adtak-e ennem, szomjúhoztam, és adtak-e innom... Diakóniánkról számoltat el! Ez iszonyú felelősség, mai felelősség. De nem lebéniítő felelősség. Ő, aki él, és uralkodik, feloldoz a bűnultságból, és mozgási energiává, mozgató energiává változtatja ezt a tudatot. Káldy püspök úr monda nemrég, hogy a diakóniai teológia alapállás is és mozgalom is. És mert mozgalom, Isten népének az életritmusa. És nem „ellen”-mozgalom, hanem olyan, ami a mi eszközeinkkel járul hozzá az igazság, a béke, a boldogság és szeretet megvalósulásához a világban.

És mert alapállás, nem egy helyben tétlenkedés, hanem egy mozgássort megelőző készenlét. Állandó készenlét.

Ruttkay Levente

Falu a gátak között III.

(Részletek egy szociográfiai tanulmányból)

A restauráció szakasza

Nem jellemző az evangélikus egyházra az a hangvétel, amelyet 1920. február 29-én kemény fogalmazásban megütöttek Kisbaboton. Voltak szélsőségesebb hangok is ennél, de általában szelídebben fogalmaztak a hivatalos egyházban. „Az istentelen bolsevizmus” kifejezésen sem szabad megbotránkozni abban az összefüggésben, ahogyan, és amikor ez elhangzott. Nem lehetett lelkesedést várni a gyülekezet papjától, aki a Tanácsköztársaság első óráiban „lekopasztottnak” érezte magát és kilátástalannak látta jövődjét. Az évszázadok alatt felépített bázis kicsúszott alóla és ismerve gyülekezetének pszichózisát, rettegve gondolt holnapjára. Az anyagi szálak összefugabancolódtak körülötte, az egyetlen helyesnek vélt adózási rendszert eltörölték, ezért aztán elkecseregett, pesszimista emberré vált. Nem az „istentelenség” fájta neki, hanem a „likvidálás”, nem a „bolsevizmus”, hanem az egyházi vagyon, az egzisztenciális alap elvesztése. Ezért, amint megszűnt anyagi oldalról a veszélyeztetettség, egyszerre eltűnt hangvételéből ez a tónus, és már nem kellett küzdeni az istentelenség, vagy a bolsevizmus ellen. Pedig nincs kizárva, hogy hívei között akadtak olyanok, akik kacérkodtak az istentelenséggel, ateizmussal, bolsevizmussal, szocializmussal.

Az egyházi életben különösebb törés nem mutatkozott. Eltekintve az egyre súlyosbodó inflációtól és az időközben jelentkező legszükségesebb tatarozási munkáktól, ill. a tanítóház felépítésének követelményétől, harangbeszerzéstől, a lelki élet zavartalannak látszott.

Az infláció mindig jól jött az egyházközösség háztartása tekintetében. Emlékszünk még arra, hogy éppen a napóleoni háborúk következtében beállt infláció alatt tudtak templomot építeni, és sok mindenrel gyarapítani az egyházközösség vagyonát. Nem vagyunk bizonyosak abban, hogy a gyülekezet vezetői tudatosan az inflációt alkalmazták nagyobb vállalkozásokra, építkezésekre, hiányok pótlására. Mindenesetre feltűnő, hogy ezek a vállalkozások egybeestek az inflációkkal. Ennek egyszerű magyarázata az, hogy ők terményekben gondolkodtak, terményeik képezték a valutáris alapot. A búza pedig búza volt infláció alatt is. Sőt, az inflációk jellemző tünete volt az agrárius országokban, hogy az élelmiszer alapanyagok ára messze értékük fölé emelkedett.

Így tudtak éveken keresztül fához jutni búzáért, s így mertek belevágni a tanítótlak építésébe többek között, noha azt már a háború előtt elrendelte a fősolgabírótság. (A búza ára változó formában, de 10 ezer korona volt 1922-ben, 1923-ban 15 ezer, és 1924-ben 30 ezer, stb.) És ugyanilyen körülmények között szerezték be harangjukat az elrekviráltak helyett és építettek emlékművet a falu elesett hősi halottainak tiszteltére. Mindezek az akciók társadalmi megmozdulások voltak, csakúgy, mint felavatásuk társadalmi eseményszámba ment.

Az első ilyen esemény a harangbeszerzés volt. Egy falu néma harang nélkül. És Kisbabotról elhurcolták mind a két harangot. Nem volt, ami a napfelkeltét, naplementét köszöntse, az istentisztelet kezdetét hirdesse, s a halottakat elkísérje utolsó földi útjára. Az a döbbenetes csend, amely megülte a falut, szüntelenül a háborúra emlékeztetett. Egyháztanácsi- és közgyűlések foglalkoztak azzal, hogy minél hamarabb be kell szerezni, vagy öntetni kell harangot. Ha nincsen infláció, sokkal nehezebb helyzetben lettek volna. De így a haranggal együtt bátran megrendelték a hősi emlékművet is. Az öntetett harang nem volt nagy, alig 2 mázsás és kg-ként 1800 koronába került. 1923. április 2-án, húsvét hétfőjén avatta fel az esperes. A harangot kb. 20 mázsa búzáért kapták meg. Ilyen olcsón még nem jutott felszerelési tárgyhoz az egyházközösség.

1923 januárjában híret vették annak, hogy a harang elkészül az év elejére, és ekkor megbeszélték a felavatás ünnepségét. Egyenesen megható, ahogyan felkészültek fogadtatására. 1907-ben Gyurácz püspököt sem fogadták olyan ünnepélyes külsőséggel, mint 1923-ban a „falu hangját”, a harangot. A kögyűlésen heves vita támadt a körül, hogy kit érhet a megtiszteltetés: Emese vasútállomásról kinek a szekere hozhatja a harangot. Nehéz volt eldönteni, kinek a szekere alkalmas erre a célra. Végül is a gondnok „érdemeire való tekintettel” hozhatta el. De gondoskodás történt az ünnepélyes fogadtatásról is. Rábacsécsény (Kisbabottól a második község) határában fehérruhás kisbaboti leánykáknak kellett várniok, s ugyanebbe a községbe „lovasbandérium küldetik ki és ezeknek kíséretében vonul a faluba a harang”. A község határában csatlakozott a kísérethez a presbitérium, és azokkal együtt érkezett a templom bejáratához, ahol a lelkésszel együtt várták a meghívott vendégek. Mint fejedelem, vonult a faluba a harang, s a jegyzőkönyvben piros tintával örökítették meg az ünnepséget. Őt lelkész, a római katolikus plébános és az esperes emelte az ünnepség fényét. Az alispán hiányzott egyedül. Őt is meghívták.

Még ugyanebben az évben elkészítették a hősi emlékművet, ahogyan ők mondták: „a hadi emlékművet”. Ennek története talán még izgalmasabb volt, mint a harangé. Mert a harang végső soron mégis csak templomi tartozék, speciálisan egyházi rendeltetésű eszköz. De a

hősi emlékmű problémája inkább a politikai község problémái közé tartozott volna. Már többször utaltunk arra, hogy a község társadalmában ebben az időben nem vált még széjjel, ennek megfelelően nem érzékeltek azt, hogy mely feladatok elvégzése tartozik a politikai községek és melyek tartoznak kizárólag egyházi feladatok közé. Amit a politikai község tűzött ki célul, azt karöltve hozták létre az egyházzal és megfordítva. A képletről kissé Kálvin Genfje jut eszünkbe. Legjobb példa erre a hősi emlékmű felállításának akciója volt.

Már 1922 márciusában a „lelkész kegyeletes szavakkal emlékezik meg a háborúban elesett gyülekezeti tagokról és felhívja az egyház-községet, hogy azok emlékét valamilyen módon megörökíteni tartozó kötelezettségünknek ismerünk, egyben indítványozza, hogy a hősök emlékét vagy a templom belsejében emléktáblával, vagy a templomtéren emlékoszloppal örökítsük meg...”

A javaslat elhangzott és osztatlan lelkesedéssel határozták el, hogy a templomtéren legyen egy reprezentatív emlékmű. A többi már szervezés kérdése volt. Anyagi fedezetül ismét az infláció jött segítségül. Gabonájuk volt és a soproni müköves mester elküldte azokról az emlékművekről a képeket, amelyeket eddig sikeresen elkészített. A választás a már Ágfalván felállított emlékműre esett. Közel másfél évig tartott a szervezés és gyűjtés. Az emlékmű számára a község helyet biztosított a templom előtti téren, ahol valaha a „fecskendőház” vagyis a tűzoltó szertár — egyszerű fabódé — állt. Az emlékmű megérkezése előtt társadalmi munkával rendbehozták, parkosították a tereket, majd felavatásának ünnepélyes keretet szabtak. A meghajtott zászlót tartó honvéd műkőből készült emlékműve odakerült tehát a templom bejáratával szemközi térre. De még mielőtt felállították, össze kellett állítani a névsort.

Ekkor könnyekig megható jeleneteknek lehettünk tanúi. A határozat úgy szólt, hogy „minden elesett hős neve és rangja vésettsék aranybetűkkel az emlékműbe”. Azt tudták, hogy 15—16 halottja volt a községnek, de a 16. hős neve hiányzott. 1916-ban még itt élt Kisbabeton, mint a helyi kocsmának, kereskedésnek bérelője, a zsidó Wittmann Simon. Azt is tudták, hogy fia 1916-ban bevonult, de azt már nem, mi lett a fiú sorsa. Meg kellett tehát keresni az elköltözött családot, amelyből már csak az özvegy élt. „Közölje velem, — írta a lelkész — hogy hősi halált halt fiuk, Wittmann Samu mikor született, mikor vonult be”? Lébényből jött a válasz: „Kérésére itt közlöm boldogult fiam életére és haláláról szóló adatokat. Wittmann Samu, született 1898. Bevonult 1916. május 12-én... 1916. augusztus 6-án ment Román frontra, 1917. szeptember 28-án fogolytáborban halt meg tifusz betegségben...” Még 18 éves sem volt szegény Wittmann Samu mikor bevonult és 19 éves korában már meghalt. Ez a gyermek minden valószínűség szerint önkéntes volt.

Nos, neve rákerült tizenhatodiknak a hősi emlékműre. Aranybetűkkel. Az ő nevét csak Kisbabeton őrzi.

Mert Wittmann Samu is a község társadalmához tartozott, családjával együtt. És egy olyan emlékműre került neve, amelyet az egyház állított fel. És ez az egyház nem nézte a felekezeti, faji különbséget. A kisbabeti evangélikusságnak rendkívül megkapó és humánus gesztusa volt ez.

A felavatási ünnepség fényes társadalmi esemény volt. Özvegyek és szülők, de az egész község talpig gyászban állta körül az emlékművet, amelyen tizenhat név sorakozott katonás rendben. Győrből dísz-

szakasz és katonazenekar jött az ünnepségre, a költségeket a gyülekezet fizette. Május 27-én volt az ünnepség.

Eközbn épült a tanítólak is, miután ismételt felszólítást kaptak az építésre. Több, mint tíz évig húzódott ez a probléma. 1925-ben végre egy része, az istálló és a szin elkészült. A terven is többször változtattak, míg utoljára a korabeli viszonyok között modernnek mondható L-alakú, három szobás lakás építéséhez fogtak. Úgyességük és leleményességük bámulatos volt. Be tudtak szerezni téglát, gerendát, csempet és egyéb anyagokat. Viszont, ha nem sürgetik őket járástól és egyéb hivataloktól, nem siettették volna az építkezést. 1925-ben már nem is koronás számoltak: „A tanító háznái istálló építésére újabb ajánlatok érkeztek be, és pedig B. Gy. bányogi kőművestől 9,5 q búza.” 1926-ban, amikor is 20 millió korona kölcsönt is felvettek, készült el az iskolamester lakása.

Ismét gazdagabb lett az egyházközség egy objektummal. Igaz, végtelenül eladósodtak, s ez megakasztotta hosszú évekre a kezdeményezést. 1926-ban bevezették az új pénzrendszert, a pengőt, s 1929-ben kirobbant a világgazdasági válság. Az ezt követő évek a csőd szélére sodorták a kisbabotokat, a pénztárkönyvekben még szorgalmasan jegyezték az alapítványi koronákat, amelyeket hadikölcsönbe fektettek és ezt, mint a tőkepénztár állományát tartották nyilván. Mintha várták volna a koronás világ feltámadását. Az adósság annál nyomasztóbb volt. Nyögtek alatta és alig tudtak valamit belőle törleszteni. A keserves helyzetre emlékeznek még az idősebbek, akik elmondták, „milyen szörnyű volt a bolettás világ, amikor 9 pengőt kaptak 1 q búzáért és 3 pengő boletta volt, amikor egy kétéves ökör ára 130—140 pengő volt”. Ma ugyanennek az ökörnek az ára 14—16 ezer forint.

És, hogy ezt a témánkat befejezzük, a gyülekezet ismét háború alatt, vagyis akkor, amikor újra infláció volt, kezdett újabb építkezéshez, nevezetesen a gyülekezeti-, illetve kultúrház építéséhez. Ez már a második világháború idejére esett... 1942-ben kezdték el az építkezést a következő évben elakadtak a munkák a „háborús viszonyok miatt”. De 1944-re tető alá tudták hozni az épületet.

A lelkesedés azonban korántsem volt olyan nagy, mint a régi építkezéseknél. A falu társadalmán a megfáradás jelei mutatkoztak. Közrejátszott a háború súlyos nyomása, a beszolgáltatási kötelezettség stb. A presbitérium határozatai ennek szellemében születtek. Nem is csodálkozhatunk rajtuk, hiszen élt még az a nemzedék, amely az első világháború minden kínját és nyomorúságát hozdotta. Ez a nemzedék jól tudta, hogy a háború nem gyerekjáték, nem ólomkatonák küzdelme.

Ez az építkezés, illetve vállalkozás volt az utolsó a község életében, amelyre azt mondhatjuk, hogy közös akciója volt a politikai-, illetve a gyülekezeti társadalomnak. A következőkben már szétváltak az utak. Természetesen ez a szétválasztódás is másként ment végbe, mint ahogyan ezt elképzeljük.

De azok a vállalkozások, amelyekből a jelentősebbeket kiemeltük, egészen sajátos társadalmi helyzetről tanúskodtak. Hiszen akár a hősi emlékmű, akár a gyülekezeti ház építése, mint közös vállalkozás, olyan természetesnek és egyazon cél fázadozásának látszott, mint ahogyan elkezdték közös életüket. Gondoljuk csak el, miképpen indult ez az élet a 17. században el, és hogyan teremtette meg a közösségi szellemet evangélikus hitük. Ez az egység sok próbának volt kitéve a viharos századok során, de mindannyiszor kiállta a próbákat. A fejlődés során azután lassan szétváltak az utak. De a második világháború

előtt még így festett a kép: a község bekerítette vaskerítéssel a templomkertet, s a gyülekezet, hogy „az új körorvosi székely Kisbabra kerüljön... a község fejlődése érdekében készséggel megy a község támogatására és kész a gyülekezeti ingatlanra kölcsönt is felvenni és azt a politikai községnek továbbadni...” A lelkész a község társadalmi szerveiben vezetett funkciókat töltött be. „Lelkipásztori munkám elsőrangú céljának tartottam — vallotta Ihsz László —, munkálkodásom idején mindig a hívek szociális érdekeinek szolgálatát. E végre tevékeny részt veszek a különböző községi szervezetek (közirtokosság, cséplőgéptársaság) irányításában, ahol a hívek megértésével találkozóva, mint már hosszú évek óta, úgy a múlt évben is sikerült biztosítani az összes szegénysorsú egyháztagjaink kenyérkereseti lehetőségeit, úgy hogy Istennek legyen hála, nálunk mindenkinek megvan a mindennapi kenyere.”

Az egyházközség tanácsa is egyre inkább érezte a különbséget önmaga és a politikai község között, mert hiszen közeledve 1945-höz, a jegyzőkönyvekben egyre gyakrabban szerepel a „politikai község” kifejezés. Korábban ez a kifejezés ismeretlen volt, azaz ha „községről” esett szó, az egyet jelentett a gyülekezettel. A lelkész vallomása már ezt a disztinziót tükrözte.

Természetesen nem a lelkészen múltott az egyháztagok kereseti lehetősége. Viszont közrejátszhatott abban, hogy szociális vonatkozásban kedvezőbb lehetőséget biztosítson az egyháztagok számára. Mert erre az időre bizonyos fokig megváltozott a falu vallási, felekezeti arculata is, mivel más felekezetű családok költöztek Kisbabra.

Együttműködés a Horthy-rendszerrel

Van még egy feltűnő vonása a fentebb idézett lelkési önvallomásnak, s ez a Horthy-rezsim jellegzetességére utal. A Horthy-rendszer tendenciája országos szinten különösen szembetűnő, de helyi vonatkozása sem mellőzhető. Miben állt ez? Abban, hogy az egyházakat, s azok képviselőit igyekeztek az állami mechanizmusban és ideológiában érdekeltté tenni. Gyakorlatilag országos szinten a főrendi házban ott ültek a püspökök, községi szinten a legkülönbözőbb falusi tisztségeket bízták a lelkészekre. Így lett a kisbabeti lelkész a Levente-egyesület parancsnoka, a községi elöljáróságban virilis joggal rendelkezett. De nemcsak a lelkészek, hanem a gyülekezet tekintélyes tagjai is kölcsönösen érdekelték lettek. A községi képviselő testületi tagok egyúttal presbiterekké váltak, és akik az egyházban megbecsülést szereztek, a falusi közigazgatásban is pozícióhoz jutottak. A szoros együttműködésre elősorban ideológiai szempontból volt nagy szükség. 1919 „réme” kísértett a magyar államban. A két háború közötti időt nemcsak a „keresztyén Magyarország kurzusa” jellemezte, hanem egy intenzív felkészülés a kommunizmussal szemben. S ezt leginkább az egyházon keresztül kívánták elérni, vallván, hogy a kommunizmus a keresztyén vallás legnagyobb ellensége. Evégre közigazgatás, államvezetés, közoktatás, propaganda egyazon célt szolgált.

Ez az összeszövődöttség, kapcsolat már merőben más természetű volt, mint a korábban vázolt és ismertetett társadalmi egység és kapcsolat. Így is kifejezhetjük, hogy ebben a szakaszban a gyülekezetet vezető lelkész, felügyelő, tanító, presbiter stb. mintegy „hivatalból” képviselte az állam elképzelését, ideológiáját. Nem belülről, a korábbi társadalmi alapállásból fakadóan. A gyülekezet vezetősége észre sem vette, milyen cél érdekében használta fel az állam őt.

Alig akadt egy-két dolog, amiben a régi, kölcsönös egymásrautaltságot fedezhetjük fel. Észrevétlenül, de szisztematikusan törték be őket az állami ideológia, az antikommunizmus elveinek végrehajtásába. Egyedül az állami adó elvitele váltott ki közös berzenkedést, amit csak lehetett abból megmentettek a község számára. Ennek felhasználásában még közös volt a vállalkozás. Természetesen, ha nem lépték túl a helyi hatáskört. Könnyen és egyhangúlag szavazták meg, ami a község fejlesztésére vonatkozott, legyen az egyházi, vagy községi kezdeményezés, mert hiszen az ittmaradt, ők fogják élvezni annak gyümölcsét. Erről ugyan nem esett szó, de a hallgatásban benne volt szűkebb kis hazájuk szeretete.

A falu nemcsak dologi kiadáshoz nyújtott jelentős segítséget az egyháznak, de vállalta az egyházi tanító nyugdíjjáruelékának fizetését és együtt munkálkodott mindannyiszor az egyházzal, ha a helyzet úgy kívánta.

Mégis egyre inkább vevődik észre, hogy a politikai község kezd nagykorúvá lenni. Néhány évtizede az egyház, mint egyetlen szervezett intézmény tömörítette magába a község lakosságát, most azonban pusztán együttmunkálkodást figyelhetünk meg és legfeljebb annyit, hogy a község házán történt dolgokat megtárgyalják az egyháztanács ülésein is. A korábbi állapotokhoz képest ez jelentős változás.

De minden másban is megváltozott a világ. A falu társadalma is jelentősen differenciálódott. A törpebirtokosság, a nincstelenek száma nőtt és egyre kisebb lett a nagyobb birtokkal rendelkezők csoportja. A szűkebb értelemben vett kisbabeti hatán 558 holdja 1935-ben az alábbi megosztásban szerepelt:

Kat. hold.	gazdaságok száma		összterület	
0—1	28	25,9 ⁰ / ₀	15	2,7 ⁰ / ₀
1—5	46	42,6 ⁰ / ₀	131	23,5 ⁰ / ₀
5—10	16	14,8 ⁰ / ₀	110	19,7 ⁰ / ₀
10—20	14	13 ⁰ / ₀	188	33,7 ⁰ / ₀
20—50	4	3,7 ⁰ / ₀	114	20,4 ⁰ / ₀
összesen	108	100	558	100

1907-hez viszonyítva a vagyoneosztásban nagy eltolódások álltak be. Mégsem kell azt feltételeznünk, hogy pl. az a 28 család, amelynek birtoka 1 hold alatt volt, a harminc év alatt veszítette el birtokát. Ugyanis 1907-ben 12 családnak volt 1 hold alatt a birtoka és 20 családnak volt 1—5 holdig. De a családok száma 1907-ben 77 volt és 1935-ben viszont 108. Ilyen „demográfiai robbanásról” Kisaboton nem beszélhetünk. Viszont tudjuk, hogy az első világháborúban a községi 16 férfit veszített. Mármost mi mehetett végbe Kisaboton, amely ilyen gazdasági változást idézett elő?

Egy-két ipari vállalkozás született a század elején. Ezek közül a géptársaság idényjelleggel működött, a tejszövetkezet egész évben. Ezen túlmenően már akadtak iparosok is, akik ipari tevékenységből éltek. A gyülekezet, amikor építette gyülekezeti házát, vagy korábban a tanítólakot, az „árlejtéseknél” kisbabeti ácsmesterekkel is tárgyalt. Volt már a faluban szabó, kovács, bogrnár stb. Ez a falu társadalmának nagyfokú változását idézte elő. De a legnagyobb változás abban mutatkozott, hogy a szomszédos községekből ideköltöztek bérlők és cselédek, akik munkát vállalni jöttek a községbe. Az egyház földjének bérbeadásánál is csak elszórtan lehetett felfedezni kisbabeti családokat. Ekkor

már több, mint 30 család tartózkodott ideiglenesen vagy települt le véglegesen a községben. Ezek a családok gazdaszaporították az alacsony kategóriájú osztályok létszámát. E családok között voltak katolikusok, reformátusok, s így a község felekezeti tisztaságát csak az eredeti őslakosság őrizte. Egyházadózás szempontjából is csak ő jöhetett számításba.

A terhek megosztásában a Tanácsköztársaság leverése után a régi szisztémára tértek vissza. A megrögzött egyoldalúság és merevség nemcsak Kisbabotra volt jellemző, hanem szinte az egész országra. Érthetetlen, hogy a modernizálásnak, újításnak halvány jelét sem lehetett felfedezni. Pedig a Tanácsköztársaság ideje jó iskola lett volna számukra. Sőt, számolni kellett volna azzal is, hogy mint minden modern államban, előbb-utóbb itt is szétválasztják az államot az egyháztól. De hát ilyen koncepcióval a két háború közötti Magyarországon nem találkozhattunk. A maradiság és a konzervativizmus olyan masszív és csökönys volt, hogy a díjlevelek változatlanul természetbeni járandóságokon nyugodtak. S ezt a gyakorlatot őrizték a felsőbb egyházi hatóságok is. Pedig az állam a tanítói fizetések területén többször kísérletezett azzal, hogy egységesítse az egyházi tanítók fizetését az államiakkal. A rendeletek megjelentek, de az egyházi konzervativizmuson nem tudtak rést ütni. A kisbabeti tanító pl. páronként még mindig „1 itce babot és 2 marok kendert” kapott, holott már kendert alig termeltek a községben, így másutt kellett megvásárolniuk. 1929-ben azután provizórikusan megszüntették ezt a nevetséges, kétszáz éves gyakorlatot: „tanító, tekintettel arra, hogy hiványilag biztosított páronként 1 itce bab és 2 marok kender járandóságai természetben évről évre nehezebben beszédhetők, kéri a gyülekezetet úgy Baboton, mint Bodonhelyre vonatkozóan a bab és kender járandóságot készpénzben váltsa meg.” Megváltották azután ötven fillérért, de a közgyűlés olyan határozattal egészítette ki, hogy ezt csak a jelenlegi tanítóra tartja érvényesnek.

A lelkesívi hiványon szereplő természetbenieknek semmi változtatást nem eszközölnek. Ezen szerepelt némi készpénzfizetés is, persely — általában a „sátoros ünnepi” —, stóllák keresztelőkért, esküvőkért, temetésekért, s bizonyos készpénzjárandóság. A javadalom túlnyomó többsége azonban természetbeniekből állt. Ez az elavult és bonyolult fizetési szisztéma sok problémát idézett elő, főként a felszabadulás után, amikor a lelkesívek fizetését készpénzben kellett meghatározni.

Kezdetben természetesen alig volt szüksége pénzre az egyházközségnek. Ha építkezni akart vagy valami újabb dolgot beszerezni, eladta terményeit, s abból rendezte fizetési kötelezettségét. Az első időkben szinte csak „cserekereskedelem” folyt. Az idő haladtával azonban megszűnt ez a gyakorlat és általánossá vált a pénzben való gazdálkodás és gondolkodás. Sőt, az egyházközségnek is egyre több pénzbeni kötelezettsége támadt. A 19. szd. második felétől az egyházközség maga is „adóalannyá” vált. Különböző címenek adóztatták meg az állam részéről. (Út, föld, folyószabályozási stb.) A század végén azután az egyház vezetősége is jelentkezett pénzért. Kialakultak a kezdetben társadalmi munkában végzett esperesi, szuperintendensi, ill. püspöki hivatalok. A hivatalok apparátusához, adminisztrálásához, dologi és személyi vonatkozásban egyaránt pénzre volt szükség. Hogy ezeket a hivatalokat fenntartsák, az egyházközségeket kezdték „megadóztatni”. A 20. szd. elejére ez a mechanizmus már beindult. Egy-két közös pénzügyi akciója is volt már az egyháznak. Ilyen volt pl. az 1860-ban megalakult „Gusztáv Adolf Gyámintézet” vagy a világháború után beindított „külmiszió”. Bizonyos fokig ez intézmények iránti kötelezett-

ségek önkéntesek voltak, de a tendencia már az volt, hogy a gyülekezetek rendszeresen támogassák őket és erkölcsi kötelezettséget érezzenek a részhardozáshoz. A világháború után az egyház háztartása kezdett a gyülekezetek vállaira helyeződni. Így azután a második világháború befejeztével, amikor az állam és egyház szétvált, már egy természetes folyamat sodra képződött ki, nevezetesen az egyház önmagát tartotta fenn. Az állami adók terhe alól mentesült az egyház, de saját intézményeinek, hivatalainak fenntartási terhe a gyülekezeteké lett. A következőkben már csak a módját kellett megszabni, hogy relatíve igazságosan osszák meg a terheket.

Problematicussá vált a közmunka és annak megváltása. Kisbabet ebből a szempontból speciális hely volt, miután a közmunka elvét maga a természet alakította ki. A „közkár” az árvíz. Megszokták, hogy nagyobb természetű munkát közösen végezzenek. A falu társadalma egymásra volt utalva, legfeljebb szakmukánál vettek igénybe idegeneket. A közmunkának egyik-másik válfaját, pl. a házépítést, napjainkig őrzik. A többi közmunka, mint pl. a lelkész fuvarozása, tüzelő házhozszállítása, lelkészlak takarítása évente egyszer, lelkészlak körüli javítás, mind lassan, fokozatosan elmaradt. De amikor 1920-ban vitássá vált, a felügyelő dr. Barcza Dezső, a következő felvilágosítást adta: „az egyházközségnek teljes joga van, az egyházi alkotmányunk 251. és következő §-ai alapján az egyházközség tagjait közmunka szolgáltatására szorítani, s amennyiben azok azt nem teljesítenék, az helyettük más által pénzért teljesítendő, s ezután ezen összeg tőlük közadók módjára, a polgári hatóság által szedendő be.” Ennek alapján a két háború között az egyházközség még alkalmazza a közmunkák kivetését, de egyre ritkábban, miután maga a társadalom tiltakozott annak elvégzésétől. Bizonyos közös munkákat szívesen és jószándékkal vállaltak, de a kivetéses módszert már nem lehetett alkalmazni. Ez a szisztema hasonlított a régi „robot” szolgálmányra, amelyet a legújabb kor felszabadult embere már nem volt hajlandó vállalni.

Az egyházközség életében a két háború között kevés „nagy esemény” történt. 1923-ban csendben megünnepelték Petőfi 100 éves születési jubileumát. Nem január 1-én, hanem március 15-én. 1927-ben püspöki vizitáció volt ismét. De ez már korántsem volt olyan fényes és ünnepélyes, mint a húsz évvel ezelőtti. Kapy Béla püspök mindent rendben talált. Régi szokáshoz híven erre az alkalomra rendbehozták a templomot, paplakot kívülről. 1930-ban megünnepelték az Ágostai Hitvallás 400 éves jubileumát. 1936-ban Iház lelkész 25 éves munkakezdésének ünnepsége volt. Ezek az ünnepségek azonban már diszkréttek. Ezekkel, valamint a már ismertetett harang- és hősi emlékmű felavatási ünnepségekkel be is záródik az ünnepi események sora.

Változás a vallásos életben

Valami változást azonban mégis érezhet az ember az egyház levegőjében. A két háború között a szokásos egyházi életben a felfrissülés bizonyos jelei mutatkoztak. A kezdeményezés nem volt helyi jellegű, s még távolról sem Kisbabetről indult el. A Dunántúli Egyházkerület mozgatta meg a gyülekezeteit, s a kisbabeti lelkészen múltott, hogy éle a lehetőséggel abban az egyházközségben, amely minden tekintetben híven őrizte autonómiáját. Leiki kérdésekben is.

Az a mozgalom, amely országos méreteket kezdett ölteni, az evangélizáció mozgalmanak nevét hordozta. Maga az evangélizáció mozgalma sem volt magyar eredetű. Ide, Magyarországra két irányból jött. Az egyik Skandinávia irányából, Finnországból, a másik Nyugatról, ez angolszász eredetű volt.

Volt ezekben a mozgalomban valami hasonló a 200 évvel korábban Németországban megszületett pietizusból. Franke, Spener, Bengé, Zinzendorf, Tersteegen hatására Kisbabra nem jutott el, noha Magyarországon bőven akadtak követők. De azt nem mondhatjuk, hogy a pietizmus magyar evangélikus ügyé lett. Malatidesnek és utódainak kellett volna ezt a szellemet belevinni a gyülekezet életébe. De Malatides is inkább korai racionalista volt, mint pietista. Az evangélizáció mozgalomával már másként állunk. Magát a mozgalmat teológiailag csak egy-két vonásában jellemezzük.

Az evangélizációban a személyes, bensőséges hit kerül előtérbe. Személyesen akar az ember hinni, személyes bűnbánatot tartani, személyesen megtérni és újjászületni. Személyes jámborság, kegyesség és önmegtartóztatás jellemzi a hitre jutottat a világi dolgok iránt. Az evangélizációs mozgalom a Szentírás újrafelismeretetésének mozgalma laikus téren. E tekintetben hasonlít a pietizmushoz is. Isten szavát gazdagon akarja gyümölcsoztetni és újra élni. Ehhez csatlakozik az éneklésnek új kultusza dallamban és tartalomban egyaránt. Ebben is megvan a pietizmussal a hasonlóság.

Ezek mellett megvoltak az árnyoldalai, a problémái. Lebecsülte többek között a teológia munkáját és nem látta annak perspektíváját. Elmosta a határokat és különbözőségeket a felekezetek között. Az evangélizáció mozgalma nem adott nagy teológusokat. Az emberi viszonyulás hithez, megtéréshez, újjászületéshez és ezeknek túlhangsúlyozása, a cselekedetekből való megigazulás közelébe utasította híveit és kritikátlan szubjektívizmust terjesztett el. Az eschatologia erőltetése a mindennapi életre volt kihatással. Törvényeskedése, hogy pl. a tánc, színház, regény, ital, cigaretta stb. bűn, csak közbevetett dolgokként jöttek számításba. De ezekkel elhomályosította a reformáció alapszabályát, hogy ti. a bűn nem a dolgokban van, hanem az emberben. Ezáltal kispolgárivá nevelte tagjait. Ehhez még hozzávehetjük szeparatizmusát, az egyházon belüli egyházképzését. Ezek mind problémát jelentettek.

A legnagyobb problémát a mozgalom szeparatizmusa idézte elő. Vagyis azokat, akiket megérintett az evangélizáció, más szóval a „megtértek”, hitere jutottak, kisebb csoportokba, klikkekbe tömörültek egy-egy gyülekezeten belül is. Önmaguktól is megkövetelték az intenzívebb keresztyén életet és zárt biblia- és imaközösségek formájában forgácsolták a gyülekezeteket.

Evangélizálásra nem volt minden lelkész alkalmas, csak bizonyos rátermett, különleges képességű, „megtért” lelkészeket vállalt a mozgalom. Ezek a lelkészek azután rendszeresen ún. konferenciákat rendeztek, és ehhez megvoltak a kialakult helyek. Ilyen gócai képződtek az evangélikus egyháznak Gyenesdiáson, Fóton, Piliscsabán stb. Ezekre a helyekre férfiakat, asszonyokat, ifjakat, lányokat, családokat hívtak meg az ország egész területéről, ahol több napig tartó „előadások”, evangélizációs igehirdetések, hitmélyítő és buzdító beszédek hangzottak el egy vagy több személy részéről, s a résztvevőknek személyesen kellett vallomást tenniük arról, hogy meddig jutottak el a hitéletben,

bűnválást tehettek, és beszámoltak arról, milyen mély a kapcsolatuk a megváltó Krisztussal.

A mozgalom éppen azért, hogy kezdetben rendkívül kevesen csatlakoztak hozzá, nem nyert hivatalos elismerést az egyház vezetőségétől, de az evangélikus lelkészi kar is aggodalommal tekintett rá, mivel egyfelől kirekesztve érezte magát a mozgalomból, másfelől féltette a gyülekezet egységét tőle. Már-már az a látszat kezdett kibontakozni, hogy az evangélizáció mozgalma „egyházszakadást” idéz elő. De a mozgalom szélesedésével, valamint egyes egyházvezetőségi tag szimpátiája révén országos méretűvé vált az ügy, és igen sok helyen termékenyítőleg hatott a gyülekezetek életében. „Divatba jött”, és versenyezni kezdtek a gyülekezetek egymással, hogy gyülekezetenként is rendezzenek evangélizációs előadásorozatokat, s ne kelljen fáradságos úttal megközelíteni az említett centrumokat. Az a remény is eluralkodott, hogy ezáltal az egész gyülekezet „megtér”, és az ébredés mozgalmához csatlakozik. Ez a mozgalom a két háború között vette kezdetét, de a második világháború után is még erőteljesen érezette hatását az evangélikus egyházban. Lassan a konzervatív gondolkodású egyházvezetőség is beadta derekát, és így országos érvénye és elismertetése lett a mozgalomnak. Eközben laikusok is szépszámmal kapcsolódtak a munkába, de teológiai ismeretük hiányossága, valamint szubjektívizmusuk miatt a szektásodás irányába hajlottak el.

1931-ben Kibaboton is megjelent az első hír, „hogy május 6-án egyházmegyei ifjúsági konferencia, június 4-én presbiteri konferencia lesz Győrben”. Ekkor még csak felhívás hangzott el, hogy aki teheti vegyen részt rajta. A későbbiek során azután egyre gyakoribbak lettek a felhívások. 1934-ben már a kisbaboti gyülekezetben is tartottak „evangélizációt”. „Lelkész jelenti, hogy április 8-án a gyülekezetben evangélizáló nap lesz, s felhívja a híveket az azon való buzgó részvételre.” Az evangélizációnak ebben a községben mégsem volt átütő sikere. A kisbabotiai lelkülete más volt. Nehezen mozgatható, aktívizálható társadalom volt ez, amelynek hitélete mélyen a tudat alatt volt és szemérmesen takarta. Bensőségesebb, kegyesebb egyházi életre mint ha alkalmatlan lett volna. Ne makart hangosan imádkozni szűkebb közösségben, s nem volt hajlandó nyílt bűnválásra, csak abban a formában, ahogyan az evangélikus gyónás előírta. E miatt nem volt talaja a szektáknak sem a községben. A gyülekezeti klikk, szűkebb közösség, csoportosulás nem lett sajátossága a gyülekezetnek. Pedig lassan már évente megismételték az evangélizációt, és 1940-től a korábbi egy nappal szemben egész hétre bővült az alkalom.

Eredményesebb volt az inkább belmissziós munkaághoz tartozó bibliaórák bevezetése. Korábban ez is ismeretlen munkaág volt Kisbaboton. De a 30-as évek elején beindították. Elsősorban asszonyok vettek részt rajtuk és kizárólag a téli időszakban. Ezzel a gyülekezeti munkaággal már inkább szimpatizáltak. Ezekben a bibliaórákon a lelkész egy-egy bibliai könyvet, a Biblia egyes fejezeteit magyarázta.

1936-ban eljutott ide is a Belmissziói Program. Az egyház ezt könyvalakban bocsátotta a lelkészek rendelkezésére ilyen utalással: „lelkész ismerteti azt a kettős frontot, mely ellen manapság a protestantizmusnak küzdenie kell, mely egyfelől a katolicizmus világhatalmi törekvése, másfelől pedig az istentelen bolsevisták fronja.” Ez a célkitűzés politikai aspektust adott a programnak, viszont ez a politikai beállítás nem jellemző az egész magyarországi evangélikus egyházra. Mint ahogyan nem használták mindenütt a Belmissziói Programot sem.

És noha Kisbaboton használták ezt a „vezérfonalat”, az egyházi arculat kialakulására nem volt jellemző. Társadalmi ráhatása igen elenyésző lehetett. Az igaz, hogy általános volt az a meggyőződés, ha a társadalom tagjait hívőkke nevelik, gátat vetnek a kommunizmusnak. Ezért szívósan törekedtek elmélyíteni a hitet, s minden eszközt igénybe vettek, hogy e téren eredményes legyen a munkájuk. A politikai iskolázatlanság naív reakciója nyilvánult meg ebben.

A harmincas évek belmissziós buzgalmának megfelelően családlátogatás is kezdődött. Évi 30—40 család látogatásáról számolt be a lelkész. A családlátogatások nemcsak arra voltak alkalmasak, hogy a lelkész megismerje egy-egy család intim titkait, problémáit, de kiváló lehetőséget nyújtott irányításra, befolyásolásra. Számtalan pozitív vonása mellett sok nehézséget is előidézett. A megbeszélések bizalmas volta nemegyszer hasonlítottak a római katolikus gyónáshoz. Mindenestre a társadalmi befolyásolás e munkaág révén növekedett. A cél természetesen az volt itt is, hogy ezáltal a templomlátogatottság növekedjék. Különösebb siker mégsem mutatkozott. Az átlag 25⁰/₀-os látogatottsági arány nem növekedett.

A második világháború

Lényeges különbséget állapíthatunk meg a két világháború között Kisbaboton. Míg az első világháború „váratlanul” tört a községre, addig a másodikra tervszerűen készítették fel. Az első világháború előtt a falu nélkülözte a tömegtájékoztató eszközöket. Sajtó, rádió, telefon, távíró stb. nem volt Ennek megfelelően a propaganda is ólomlábakon járt. A monarchia ködös célkitűzései alig jutottak el ebbe a világtól elzárt faluba. Az a tény viszont, hogy a falu férfi lakossága emberemlékezet óta nem volt háborúban, romantikus képet festett a háborúról, s amikor „a haza hívta” őket, dalolva indultak a „Jánosok a bajba-jutott messzi városért” (Ady) harcba.

A második világháború idejére azonban megváltoztak a viszonyok. A tömegkommunikációs eszközök robbanásszerű fejlődése, a propaganda módszeressége mind a tömegnevelés eszközüvé vált. Tartalmát illetően antibolsevista, szovjetellenes volt. Hasonló volt az irredentizmus elve, amellyel a környező népek ellenséges beállítása szerepelt. A harmadik szempont a német barátságra nevelés szempontja volt. Az ti., hogy Magyarország egyetlen barátja Németország, s a német érdekek azonosak a magyar érdekekkel. Egyedül Németország képes segíteni a trianoni igazságtalanságon, és a békediktátumon korrekciót alkalmazni. Az ideológiai elvek egy csatornába futottak össze. A fasiszta Németország „keresztes háborúra” készült a Szovjetunió ellen, a kisanant államaival hasonló problémái voltak, így az érdekszövetség adottát vált. Semmi véletlent nem találunk abban, hogy a magyar katonákat a németek oldalára állították, a Horthy-rendszer húszéves nevelésének eredményeképpen a Don mellé sodródott a nemzet színe java.

A csonka ország szociális problémái háttérbe szorultak. S ha egyáltalán szóba került szegénység, nyomor, nincstelenség, munkanélküliség, „Trianon” volt a válasz. Ezt magyarálták az óvodától az egyetemig a népművelés minden fórumán, ennek szolgálatába állították az egyházat is. Ilyen tervszerű nevelés mellett nem csodálkozhatunk azon, hogy kevés világos látású ember akadt azokban az időkben.

És még egy lényegbevágó különbséget kell megállapítanunk. Az első háborút lényegileg idegen földön vívták a mieink, viszont a második már itt tombolt határainkon belül. Az elsőből a „nincs” fogalma maradt fenn, míg a másodikban a lakosság elszenvedte a legnagyobb megpróbáltatásokat. Halálos szorongás, menekülés, bújkálás, bombázás, front jutott osztályrészül. A lakosság szemeláttára szedték össze a „megbízhatatlan elemeket”, a zsidókat stb. És ha valami, akkor ez a szenvedéshalmaz, hosszú időre kiábrándította a nemzetet a háborúból.

Csakhowy sajnos későn. Túl nagy árat kellett ezért a kiábrándulásért fizetni. A Horthy-rendszer sok bűne mellé felsorakozott a második világháborúban való részvételünk bűne, roppant vérvesztésünk, s a felmérhetetlen erkölcsi és anyagi veszteség.

Kisbapot, mint parányi sejtje az országnak, a maga módján erején felül hozta meg áldozatát ebben a háborúban is. Az első világháborúban 16 halottja volt, a másodikban majdnem ugyanannyi. Pedig ez utóbbi háborúban valójában csak egyetlen hadsereggel vett részt az ország. A 14 fő nem kizárólag a Donnál vesztette életét. Az elbeszélések szerint a hazafelé menekülők némelyikét már magyar területen érte a halál, sokszor banális körülmények között.

A háborús készülődés, a fegyverkezés, s a német barátság tömén-telen pénzbe került. A pengő értékét veszítette, újra az élelmiszerek képezték a valutát. Kisbapot, mint paraszti község, élelmiszerben nem szenvedett hiányt, bár rá is kivetették a beszolgáltatás kvótáját. Ezáltal nemcsak a termésfeleslegét vitték el, hanem mélyen belenyúltak jólétébe. Gazdasági fejlődése megakadt, még a jobb módúaknak is alig tellett ruházkodásra. A bérlők eladósodtak, s azok, akik készpénzért vállaltak munkát, pénzükért alig tudtak valamit vásárolni. Az egyházi földek utáni bérletdíjakat nehezen és vonakodva adták meg. Ez időre esett a kultúrház építése, amely azután anyaghiány miatt végképp elakadt.

Mindez természetesnek látszott, ilyenre akadt példa bőven az emlékezetben. A bajok inkább abban jelentkeztek, hogy a propaganda hazugságai nem tudták fedni az igazságot. A győzelem rendkívül kétes lett akkor, amikor már a Kárpátokon belül kellett „védeni” a hazát. A belpolitikában pedig nemcsak kapkodás és céltalan próbálkozások híre jutott a faluba, hanem az, hogy fejetetejére állt minden. Magyarország 1944 tavaszán történt német megszállása, Horthy október 15-i fegyverszüneti proklamációja, a nyilasok rémuralmának bevezetése, Budapest körülrzárása a szovjet hadsereg által, mind megannyi jele volt az összeomlásnak. Itt, a nyugati határszélen, távol nagy városoktól, még abban lehetett reménykedni, hogy a legsúlyosabb megpróbáltatásokból kimarad a község. De 1944. december 26-án ide is „becsapott” a bomba.

Karácsony második napján azt a rendelkezést kapták, hogy a falu levente ifjait, a 16—20 éves gyerekeket Győrbe vigyék. A hosszú évtizedek befektetett ideológiája, nevelése most kérte számon az eredményt. A nyilas-rendszernek szüksége volt a gyerekekre is, hogy reménytelen helyzetében odadobja áldozatul őket. Papp Imre volt a község bírója, s így emlékszik vissza a drámai napokra:

„1944. december 26-án kellett volna elvinni a gyerekeket Rábacsécsénybe, ahol több község levente ifjai gyűltek egybe, onnan a nagyobb egységeket Győrbe vezényelték volna. Azt mondták, nem viszik Németországba, hanem tábori csendőrként idehaza maradnak. Az én fiam is köztük volt, és amennyire csak tudtam, gátoltam a rendelkezés

végrehajtását. 1945 vizkereszt napján azután Győrbe vezetem a 25 leventét. Itt megszakadt velük kapcsolatom. Annyit tudok, hogy egy közülük elment Németországba, a többiek a Hungarista-légióba kerültek. Fiaink egy részének azonban sikerült megszökniük, három orosz fogságba esett és lényegében mind életben maradt.”

Papp Imrének sem sikerült szabotálnia a nyilas rendeletet. Gyenge és egyedülálló ember volt ahhoz, hogy a hatalmas gépezettel szemeszálljon. A falu is kicsiny volt ahhoz, hogy ellenállást fejtsen ki, reménytelen vállalkozás lett volna itt nyugaton, ahol a legutolsó időkig tombolt a nyilas rémuralom. Valaha el tudtak rejtőzni az üldözők elől a Rába nádas árterületén, de erre már gondolni sem lehetett. Viszont Papp Imre szerint a „fiúk egy része megszökött”. Ebben mégis benne volt az ellenállás szelleme. A szülők, felnőttek „útravalója” tehát nem az volt, hogy utolsó csepp véretekig harcoljatok, hanem próbáljátok megmenteni magatokat ettől az értelmetlen háborúból. Persze a Papp Imre-féle látásmód, amely az egész község szemlélete volt, nem oroszbarát érzelmekre épült. Az a rendszer, amely, több, mint két évtizeden keresztül oltotta polgáraiba az oroszelleneséget, legjobb esetben is csak kiábrándulást ért el intézkedéseiben, vagyis, hogy többek között elvitte gyermekeit. Mindenesetre ez a kiábrándulás lett az új rendszerbe való átmenet első lépése.

1945 első napjaitól kezdve a bizalmatlanság, a kétely, a lelkesedés hiánya, a kiábrándulás, s németellenesség lett fokozatosan úrrá a község hangulatán. Ezt egyöntetűen vallották az idősebbek. S ezen nem is lehet csodálkozni. A bukott rendszer rovására 14 halott férfi, 40—50 katona volt, aki még nem tért haza, majd az elhurcolt ifjúság, s a beszolgáltatott termények miatt a nélkülözés állt. Ha nem is merték meidezt számonkérni, a lelkekben végbemenő válság új tájékozódásra serkentette a falu népét. Németbarát volt ugyan az utolsó óráig a hivatalos hangvétel, de belül, a mélyben már régen megoszlottak az érzelmek.

A front is rohamosan közeledett. A tél bizonyos fokig csökkentette a felszabadító seregek lendületét, de március végén már a kisbaboti határban voltak az orosz előőrsök. A németek utolsó „baráti” gesztusa az 1939-ben épült vasszerkezetű Rába-híd felrobbantása volt. 1945. március 28-án emelkedett a magasba, majd rogyott a vízbe az a híd, amely közelebből két falut, Kisbabotot és Bodonhelyt kötötte össze, távolabbról pedig biztosította a közeli utat Csorna felé. A híd felrobbantása ismét közel 25 évre elszakította egymástól a két testvérközséget és gyülekezetet. Ez a híd volt szimbolikusan, de gyakorlatilag is az összekötő kapocs közöttük. Hosszú időre nem volt tehát semmi, ami a szeszélyes folyót átívelje és ezáltal a két község evangélikusságának fejlődése is más irányba tolódott el.

Ugyanezen a napon 3—4 óra tájban Rábaszentmihály felől megérkeztek az oroszok. Káldi János, volt párttitkár emlékezik arra, hogy „amikor a falu szélén levő lakásomba beléptek, jeleztem, hogy nincs német katona a faluban, jöhetnek bátran. A község lakóinak érzelme nem oroszellenes. A katonát tolmács kísérte. Reggelre már mindenki tudta, hogy vége számukra a háborúnak. Orosz katonák voltak a faluban, s puskalövés nélkül szabadultunk fel. A katonai központ Rábatonán volt, ide Kisbabotra csupán egy közlegényt helyezett ki a parancsnokság. Ő képviselte az orosz hadsereget. Nevére már nem emlékszem. Feladatai közé tartozott a munka megszervezése, a közigazgatás beindítása, a hadsereg szükségleteire való gyűjtés stb.”

A község bírójával személyes kapcsolatot tartott fenn. Időnként különböző munkákra férfiakat toboroztak, máskor a hadsereg lovainak szénát szedtek össze stb. Káldi elmondta, hogy „a legfájdalmasabb érvágás az volt, amikor a község 204 marháját Tétre kellett szállítani, s az egész községben egyetlen marha maradt csupán. A téti parancsnokság azonban mégis megértő volt, mert 60 marhát és 12 pár ökröt visszaadott, hogy megindulhasson e szorongatott helyzetben a falu gazdasági élete.”

Röviden így élte át a második világháború végét Kisbabet. De lám, minden propaganda, rémhír és kényszerítő eszköz igénybevétele mellett sem lehetett rávenni a falut, hogy áttelepüljön. Nem akadt senki sem, aki elmenekült volna. Akik a faluban a felszabaduláskor hiányoztak, azok katonák, leventék voltak. Tehát nem önként hagyták el lakóhelyüket. A népet nem lehetett arra rábeszélni, kényszeríteni, hogy házát, földjét, jószágát elhagyja és az országúton keresse boldogulását. Itthon maradt. Együtt néztek a holnap elébe. Lényegében nem is volt mitől tartaniuk. Ha voltak is a propagandától megfertőzött lelkű emberek, addig soha sem fajultak el a dolgok, hogy egymásnak egzisztenciális károkat okoztak volna.

Az ájultság nem tartott sokáig. Az események gyorsabban követték egymást, mintsem azt várni lehetett volna. De az egész kérdéskomplexum már bevisz bennünket a mai Kisbabet fejlődésébe, életébe.

Dr. Rédey Pál

A világ útján

A béke és az élet kiteljesedésének a szolgálatában

A nemzetközi és a hazai sajtó az elmúlt hónapok során már részletesen elemezte a *Szovjetunió Kommunista Pártja XXV. kongresszusának eseményeit és eredményeit*. Méltó, hogy evangélikus lelkészi karunk — mint a társadalmi fejlődés aktív részese — ugyancsak állást foglaljon e történelmi jelentőségű eseménnyel kapcsolatban, és értékelje annak összefüggéseit. Annél is inkább meg kell ezt tennünk, mert meggyőződésünk, hogy ami Moszkvában 96 ország 103 pártjának a nevében — több, mint 15 millió kommunista képviselőtében — ez év februárjában végbement, a béke és az élet kiteljesedésének a szolgálatában történt. E tény mellett pedig nem mehet el egyházunk szótlansul.

Miben látjuk a kongresszus világméretű jelentőségét? Kíséreljük meg azt magunk és egyházunk számára vázlatosan összefoglalni.

1.

A *XXV. kongresszus alapos elemzéssel, tudományosan értékelte a nemzetközi helyzetet*. Mi is egyetértünk azzal a felismeréssel, hogy a világpolitika fejlődése a szocializmus további terjedésének az irányába mutat. Így értékelhetjük mi is az elmúlt évek legfontosabb politikai eseményeit. Hányszor szálltunk pl. síkra mi, magyar lelkészek is — a sajtó hasábjain és az éter hullámain vagy a szószékeken — a vietnami nép győzelme érdekében, — s most hogy az elnyomott nép győzelmet aratott, megállapíthatjuk, hogy ezzel a nemzetközi imperializmusnak a 2. világháború óta legnagyobb szabású kísérlete vallott kudarcot. Az a kísérlet ugyanis, amely fegyveres erővel akart leszámolni egy szocialista állammal és erőszakkal akart elfojtani egy nemzeti felszabadító forradalmat. Vietnam után Laosz és Kambodzsa is kivívta szabadságát.

A *szocializmus diplomáciai sikere volt — egyesített erőfeszítés kimagasló eredménye — a Német Demokratikus Köztársaság szuverenitásának egyetemleges elismerése, az ENSZ-be történő felvétele, valamint az NDK, Lengyelország és Csehszlovákia nyugati határai sérthetlenségének nemzetközi megerősítése*. Így teremtődött meg a tartós európai béke lehetősége a müncheni egyezmény jogilag is végrehajtott érvénytelenítésével. Így valósulhattak meg — Ázsiában is, majd Európában — a szilárd béke és a jószomszédi együttműködés feltételei.

Jelentős külpolitikai eredmény az is, hogy a szocialista országoknak *sikerült az együttműködést fokozni a gyarmati függés alól felszabadult országokkal*. A tudományos elemzés világosan rámutat, hogy ezeknek a jövőben az ediginél lényegesen nagyobb szerepük lesz a világ fejlődésében. Ennek záloga a náluk lezajlott gazdasági változások egész sora: az iparfejlesztés súlypontjának áthelyeződése az állami szektorra, a feudális földbirtokok felszámolása, a külföldi vállalatok

államosítása, a saját erőforrások kihasználása, megfelelő szakemberek képzése. Az osztályharcnak a fokozódása pedig azokban az országokban is nyilvánvaló lett, ahol a fejlődés tőkés úton ment tovább.

Hogyan tekintsünk a szocialista tábor és a tőkés országok kapcsolatának alakulására? *Hosszú, következetes békepolitika* eredményeként tudatosodott lassan az a felismerés, hogy „a szakadék szélén való egyensúlyozás” helyébe a vitás kérdések megtárgyalása, a konfrontáció helyébe a békés együttműködés kell, hogy lépjen. A tőkés országokhoz fűződő viszonyt e felismerés egyre elfogadottabbá válása ellenére az a *küzdelem* jellemzi, amely a békés egymás mellett élés elveinek a megszilárdításáért, a tartós békéért, az új világháború veszélyének csökkentéséért, távlatokban pedig annak kiküszöböléséért is folyik.

A szocialista országok összehangolt politikájának eredményeként valósulhatott meg a XXV. kongresszus nagy célkitűzése: az *európai biztonság megeremtése*. A 2. világháború eredményeként kialakult területi és politikai realitások elismerése alapján 1975. augusztusában létrejött összeurópai békeértekezlet 33 európai ország, valamint az Egyesült Államok és Kanada vezetőinek az aláírásával tíz éves politikai előkészítés és két éves konkrét előkészítő munka történelmi jelentőségű eredménye lett. Csak örömmel üdvözölhetjük a kontinensünkön létrejött kedvező feltételek kialakulását, hiszen a béke megőrzéséhez és megszilárdításához elengedhetetlen a kialakult határok sérthetlenségének megerősítése s az államközi kapcsolatok olyan összefoglalásának a kidolgozása, amely betűjében és szellemében egyaránt megfelel a békés egymás mellett élés követelményeinek.

2.

A XXV. kongresszus másik nagy jelentősége az volt, hogy *olyan békeprogramot adott, amely joggal találkozik a békeszerető, reálisan gondolkodó emberek egyetértésével és támogatásával*.

Már Helsinkiben kijelölték a békés egymás mellett élés távlatait, különösen a gazdasági és tudományos életben, a technikában, a kultúrában, az információban, valamint az emberek közötti kapcsolatok fejlesztésében. Egyéb intézkedéseket is hoztak ott az államok közötti bizalom erősítésére. A Moszkvai Pártkongresszus további programot dolgozott ki mindezek továbbfejlesztésére, és ez annál fontosabb, mert egyes tőkés államok befolyásos körei a Helsinki Dokumentum ellenére nem akarnak lemondani a hidegháborús pszichózisról és nem akarják következetesen megvalósítani a kölcsönös együttműködés és a más országok belügyeibe való be nem avatkozás politikáját.

Mik ennek a békeprogramnak a *konkrét célkitűzései?*

Mindenekelőtt az a követelés, hogy a politikai enyhülést katonai enyhülésnek is kell követnie, s ennek az érdekében — elsősorban Középeurópában — csökkenteni kell a fegyveres erőket és a fegyvereket. Bár a NATO-államok ezen a téren egyoldalú előnyök megszerzésére törekednek, a Szovjetunió konkrét javaslatokat tett a nehézségek áthidalására, oly módon, hogy egyik fél biztonságát se szenvedjen majd kárt.

Még átfogóbb javaslata a békeprogramnak az az elgondolás, hogy világviszonylatban is utasítsák el az erőszak alkalmazását és az ezzel való fenyegetőzést a vitás kérdések megoldásában. Konkrétan: kösse nek az *egész világot átfogó szerződést* az erőszaknak a nemzetközi kap-

csolatokban való elutasításáról. E szerződés részvevői kötelezzék magukat, hogy vitáik során tartózkodnak mind a nukleáris, mind a hagyományos fegyverek alkalmazásától.

Ennek az elvi, átfogó békeprogramnak tervbevetett megvalósítása mellett a kongresszus még egy sor részfeladatot is maga elé tűzött. Így a bennünket közelebről érintő célkitűzések közül több olyat, amit *Brezsnyev főtitkár* szavaival „a békéért, a nemzetközi együttműködésért, a népek szabadságáért és függetlenségéért folytatott további harc programjának tekinthetünk”. E feladatok — amelyeknek szolgálatába kívánják állítani a szovjet külpolitikát is, és amikben együtt fognak működni a többi békeszerető állammal — a következők:

a) Szakadatlanul szilárdítani kell a szocialista államok egységét és az új társadalom építésében kifejtett sokoldalú együttműködésüket fejlesztve, növelni kell a béke szilárdításához való együttes, aktív hozzájárulásukat;

b) törekedni kell a növekvő, a béke számára veszedelmes fegyverkezési hajszára megszüntetésére, rá kell térni a felhalmozott fegyverkészletek csökkentésére;

c) a békeszerető államok erőfeszítéseit összpontosítani kell a még meglévő háborús tűzfeszkek felszámolására;

d) mindent meg kell tenni a nemzetközi feszültség enyhülésének elmélyítéséért, azért, hogy az enyhülés az államok közötti kölcsönösen előnyös együttműködés konkrét formáját öltse. Aktívan folytatni kell azt az irányvonalat, amelynek célja az összeurópai tanácskozás záródokumentumának teljes megvalósítása, a békés egymás mellett élés fejlesztése Európában;

e) az egyik legfontosabb nemzetközi feladatnak kell tekinteni a gyarmati elnyomás valamennyi maradványának felszámolását, azt, hogy senki se sérthesse meg a népek függetlenségét és egyenjogúságát;

f) a nemzetközi kereskedelemben el kell érni a diszkrimináció és minden mesterséges akadály megszüntetését, a jogegyenlőtlenség, a diktátumok és a kizsákmányolás megnyilvánulásainak kiiktatását a nemzetközi gazdasági kapcsolatokból.

E *Leonyid Brezsnyev főtitkár* által megfogalmazott hatalmas békeprogramot egy megfontolt — és részletesen elemzett — gazdaságpolitikai koncepciónak a jegyében akarja a moszkvai pártkongresszus megvalósítani és joggal bízik abban, hogy politikájának nemes céljai a nemzetközi szintéren széles körű megértésre és támogatásra találnak minden békeszerető, haladó erő és minden becsületes ember részéről.

3.

Végül békénk és életünk kiteljesedésének a szolgálatában állónak értékeljük azt aényt, amit a Magyar Szocialista Munkáspárt március 12-i hivatalos állásfoglalása így fogalmazott meg a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXV. kongresszusával kapcsolatban: „*a nemzetközi kommunista mozgalom felfelé ívelő szakaszában a kommunista pártok önállóan dolgozzák ki politikájukat, stratégiájukat és taktikájukat*”.

Ilyen értelemben kívánja a XXV. kongresszus célkitűzése is egyfelől a nemzetközi munkásmozgalom egységét fejleszteni, s ilyen értelemben növekszik meg másfelől minden egyes testvérpárt felelőssége is. Mindkét egymással koordinált alapmagatartás politikája egyetlen közös célnak: *a humanitásnak a szolgálatában áll.* Erre utalt *Brezsnyev* fő-

titkár kongresszusi beszédének befejező szakaszában is: „minden erőfeszítésünk arra irányul, hogy minden szükségeset megtegyünk az ember jóléte érdekében.”

Valóban: az ember, az egyén az alapsejtje minden társadalomnak. Az ember megbecsülése, emberszámba vétele, szabadsága, érvényesülése minden egészséges társadalom kiegyensúlyozott életének is a záloga. S amiként az egyén nem szakítható ki a közösségből, amelyben él, úgy az egyéni szabadság és kiegyensúlyozottság sem választható el a társadalom szabad és kiegyensúlyozott légkörétől. A szocialista világ vezető nagyhatalma megalégedéssel állapíthatta meg, hogy határai között hatalmas erőfeszítés eredményeként nyugodt a légkör és biztonságos az élet.

A hat évtizeddel ezelőtt nagy áldozatok árán megszületett és a 2. világháború során is a legnagyobb anyagi- és véráldozatot hozó szovjet társadalom minden hidegháborús támadás ellenére egyéni és közösségi szempontból egyaránt nyugodt légkörben és bizakodó reménységgel építi jövőjét. A szocialista országok és azok pártjai fentebb említett önállóságának a záloga az ezzel a béke-nagyhatalommal való teljes eszmei egység és baráti *szolidaritás*. Ezt a szolidaritást mi magyar evangélikus keresztyének is vállaljuk — az ateista ideológiával való alapvető különbözőségünk ellenére. Erre nemcsak a szeretet által munkálkodó hitünk kötelez, hanem az az alapvető felismerésünk is, hogy népünk széles rétegeinek éppen a szocialista fejlődés hozta meg az igazságosabb társadalmi rendet, az egyenlőséget és a felemelkedés lehetőségét.

A Szovjetunió ereje, eltökéltsége, nyugodtsága és az emberiség sorsáért érzett felelőssége — benne az egyén és társadalom, s az egész szocialista tábor áldozatvállalása — a jövőben is szilárd biztosítéka annak, hogy a békéért és a nemzetközi együttműködésért folytatott harc programja az egész emberi élet kiteljesedését fogja szolgálni.

Dr. Fabiny Tibor

Meghíva és elkötelezve népünkkel való együttműködésre

A Hazafias Népfront Országos Tanácsának a VI. kongresszus állásfoglalására tett javaslatát olvasva született meg bennem a meghatározás: *Meghíva és elkötelezve népünkkel való együttműködésre a népünkért és az emberiségért.*

„A kapitalista haza az urak országa” — olvassuk. „A szocializmusban megvalósul a nép, és a haza egysége, a dolgozók érdekeinek azonossága alapján kialakul a szocialista nemzeti egység.”

A szocialista nemzeti egységbe tömörítés célja: hazánk minden lakosát bekapcsolni a jövő építésének munkájába. A szocialista nemzeti egységbe való meghívás a szocialista társadalmunk megteremtésére és felépítésére való meghívás. A kapitalista vagy feudál-kapitalista társadalomban az uralkodó osztály az egyházat hatalommal és privilég-

giumokkal ruházta fel. Így akarta az egyházat felhasználni népelnyomó törekvései eszközözül. S mivel az egyház létérdekét a kapitalista vagy feudál-kapitalista társadalomban vélte biztosítottak, Szentírás-ellenesen hirdette meg nem egyszer: Istentől való rend az, hogy egyesek koldus-szegények, éhezők, nyomorgók, elnyomottak és kizsákmányoltak, mások mindig az éget napos oldalán állanak, uralkodnak, kizsákmányolnak, jólétre és gazdagságra hivatottak.

Szocialista társadalmunkban egész népünk és az egész emberiség boldogabb holnapjának munkálásában vehetnek részt a keresztyének is. A javaslat elnémit minden külföldi — vagy néha hazai berkekben is hallható vádaskodás —, miszerint a szocializmust építő társadalomban a keresztyéneknek nincs lehetőségük társadalmi, politikai felelősségük megélésére és gyakorlására. Népünk egésze, annak minden tagja, párttagok és párton kívüliek, vallásosok és nem vallásosok, munkások, parasztok, értelmiségiek, fiatalok és öregek, nők és férfiak a mindennapi életben tesznek tanúságot arról, hogy legfőbb feladatuknak tartják a fejlett szocialista társadalom felépítését. Akkor, amikor most a Hazafias Népfrent ismét szélesre tárta az ajtót a keresztyének előtt is, hogy hitük és lelkiismeretük által, indíttatva vegyenek részt népünk és az emberiség boldog életének építésében, akkor feleletünk legyen az, hogy minden erőnkkel, tudásunkkal, tehetségünkkel és ismeretünkkel vesszük ki részünket a bec sületes munkából.

Az egész javaslat szívverése az élet szebbé, boldogabbá és emberibbé tételén alapszik. Ezért veszünk örömmel részt ebben a nemes munkában. „A fejlett szocializmus jobb életet, teljes biztonságot jelent mindenki számára.” Mi keresztyének a történelem Istenének munkáját látjuk abban, hogy a hárommillió koldus országából népünk rövid idő alatt felépítette azt a hazát, amelyik minden gyermekének kenyeret, meleg otthont, munkát és életeret adott. Ebben a hazában, ahol tegnap „ezernyifajta népbetegség, a szapora csecsemőhalál, árvaság, korai öreg-ség, elmebaj, egyke és sivár bűn s lelki restség” (József A.) pusztított, ma hazánk minden állampolgára ingyenes orvosi kezelésben részesül. Világos, tiszta óvodák várják falun és városon gyermekeinket. A szüntelen munkától beteggé aszalódott falusi asszony vagy galamb-fiat sóvárgó zsellér-gyermek ma már csak Katona József Bánk bánjának alakításakor a színpadról néz ránk, s csak onnan hallatszik a keserű múlt hangja: ha egy beteg feleség, s himlős gyermek, megkívánván, lesújtunk egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek, s aki száz- és száz-ezret rabolt, bírása léssen annak, akit a szükség garast rabolni kényszerített.

Fejlett szocialista társadalmunk a tanulás és művelődés lehetőségét nyújtja egész népünknek. Csendes szavú édesanyámtól hallottam, hogy a földbirtokos úr — akinek fiával együtt ment a soproni líceumba tanulni nagybátyám —, ekeszarva keményretörte kezű nagyapámnak azt mondta: „Azután megmondjám ám a fiának: inaszakadtáig tanuljon, mert az én fiam akkor is úr lesz és úr marad, ha semmit sem tanul, de a maga fia úr nem lesz, parasztnak meg már nem lesz jó.” A Hazafias Népfrent munkája fontos részének tekinti „a tanulási, továbbtanulási és olvasási kedv felkeltését, a művelődési igények lehető legjobb kielégítését. Anyagi ösztönzés és támogatás, felvilágosító munka és szervezés mind azt szolgálja, hogy hazánk minden lakója egyre többet sajátítson el korunk tudományos ismereteiből és kultúrájából.

A Hazafias Népfrent élni tanít társadalmunk adta és biztosította lehetőségekkkel. A mozgalom ösztönöz „az egészséges élet és életmód

iránti igényekre, a szabad idő okos, tartalmas eltöltésére, a művészi alkotások „a természet, városaink, tájaink szépségének felismerésére és szeretetére”. Megtanít szocialista társadalmunk adta életlehetőségekkel élni.

Értelmesen élni, tudni kell. Amikor már nem a cinikus nyereszkedés és harácsolási szándék rabolja el a szabad szombat adta lehetőségeket és a vasárnap csendes nyugalmát. Öröm látni, ahogyan családok hátizsákokkal indulnak a Vértes vagy Mátra varázslatosan szép hegyeinek és völgyeinek felkutatására. Amikor egy-egy család csöndes éneke versenyre kel a madarak énekével. A szabad időt el lehet tölteni hasznosan és értelmesen. De a szabad időt el lehet tékozolni is. Borosüveg vagy soha véget nem érő „maszokolás mellett”. Az egyik is, másik is kitép a család és a társadalom közösségéből. Nem marad idő arra, hogy szülők gyermekeiknek felvillantsák hazánk távoli vagy közelmúltbeli eseményeit. Talán éppen egy kirándulás alkalmával egy-egy romvár vagy egykori grófi kastély mellett. Meg kell tanulni a család és a társadalom közösségére nézve hasznosan kihasználni a megszerzett szabad időt!

Társadalmunkban megvan a méltó helye és szerepe a családnak, mint a társadalom legkisebb sejtjének. „Célunk, hogy az állampolgárok a társadalom egésze számára döntő fontosságú családi közösségekben harmonikusan, demokratikusan éljenek. Erősítsük mindenkiben a családhoz való ragaszkodást, a szülők felelősségérzetét gyermekeikért, s a gyermekek szeretetét szüleik iránt.”

A javaslatlal együtt dobban a keresztyének szíve is a család közösségért. Néhány évvel ezelőtt egy svéd lelkészpár azt kérdezte tőlem Genfben: „Mondjad meg őszintén: igaz az, hogy a szocializmusban és a kommunizmusban megszüntetik a családi életet?” Gondolatban az akkor adott válaszom mellé odateszem a javaslat néhány sorát a svéd lelkészpár elé.

A családban, az otthonban minden az életért és a holnapért történik. A *családi otthonok műhelyek*, ahol a szülői szeretet kalapácsával és vésőjével édesanyák, és édesapák a holnap munkásemberét formálják. Azokat, akik hűségesen építik majd tovább azt a szocialista társadalmat, a magyar nép hazáját, amely hazának építéséért küzdöttek már a Rákócziak, Petőfiak, Adyok, Kun Bélák és Sallaik. Műhely a családi otthon, ahol a szülők a keresztyén otthonokban imára kulcsolni tanítják gyermekeik kezét. S ugyanilyen áldott mozdulattal tanítják meg őket munkálkodni embertársaik, népük és az emberiség javáért is.

Örömmel veszünk részt abban a munkában, amely olyan lelkületű édesanyákat akar nevelni, amilyenek a Zrínyi Ilonák voltak. Vagy Jókai Mór megénekelte Baradlaynéja. Aki nem Habsburg talpnyalókat, s népet és hazát eláruló urakat nevelt fiaiból, hanem a hazáért fáradni, élni, munkálkodni és áldozatot hozni tudó gyermekeket. Anyákat nevelni, akik olyan példásan élnek, ahogyan Makszim Gorkij ábrázolja az anyát. József Attilával együtt egész társadalmunk is vallja az édesanyákról: „most látom milyen óriás ő”. Petőfi lánglelkű szavai nemcsak arra szólítottak fel: „Aakasszátok fel a királyokat”, hanem meleg szíve felénk is üzeni „S anyánkat, azt az édes, jó anyát, óh Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd.” Munkálkodunk azért, hogy a szülői otthonokból olyan gyermekek kerüljenek ki, akiknek munkájáért hálás lesz a társadalom és büszke az ember.

Nem lehet egyetlen családban sem játékszerré alacsonyítani a gyermeket. Ifjú házasainknak meg kell érteni, hogy sokkal több örö-

möt jelent egy gögicselő kisgyermek, mint bármiféle luxus nyaraló vagy gépkocsi. Édesanyám nyolc gyermekét is élete legdrágább kincsének tartotta, s Dárius minden kincséért sem cserélte volna el őket. Egyszer azoknak a gyermekeknek lesznek terhessé a szülők, s felejtik el szegetni az életútton megfáradt édesanyát vagy édesapát, akik egykor tehernek érezték gyermekeiket. Mindent el kell követnünk azért, hogy a szülőktől kapott szeretet és a gyermekek megbecsülése egykor az öreg szülők felé szeretet, megértés, megbecsülés és tisztelet formájában kamatosan térüljön vissza.

Munkálkodunk azért is, hogy a családban a férjek leszálljanak kényelemszeretetük építette aranytrónjaikról, és partnerként vegyenek részt az asszonyok második műszakban végzett Hamupipóke-munkájában. Vegyenek részt a gyermekek nevelésében ugyanúgy, mint a bevásárlásban, mosásban vagy mosogatásban. Az édesapák is fogják a gyermek kezét, amikor a betűket először tanulják a füzet lapjaira rágni. Sokkal több öröm van egy labdarúgó mérkőzés második félidejét megnézni a feleséggel együtt, mint nyugtalan lelkiismerettel két félidőt végig izgulni a képernyője előtt.

Fel kell tennünk önmagunknak a kérdést: megtettünk mi keresztyének is mindent azért, hogy a családhoz való hűség és ragaszkodás betöltse emberek szívét. Karácsony estéken nem túl sok gyermeknek kell „pendlizni” elvált és új családot alapított édesanyák és édesapák otthonai között. S a karácsonyi istentisztelet után a nagymamára maradt gyermek mégis nem az otthontalanság és magány keserű könnyeit issza gazdagon megajándékozottan is?

Az emberi hállátlanság semmivel nem magyarázható megtestesülése az elhagyott, magára maradt édesanya és édesapa. A gyermek az életét köszönheti szüleinek. „Idős korú családtagokról, de különösen a szülőkről való gondoskodás minden állampolgár személyes és elemi kötelessége.” Tudjuk, az élet élő Istenének parancsa szigorúan megköveteli: „Tiszteld atyádat és anyádat.” Ehhez a tisztelethez hozzá tartozik a gondoskodás, megbecsülés és szeretet is. Kezünk Isten előtti felelősséggel simul egybe azok kezével, akik munkálkodnak a család apró és idős tagjaiért. Társadalmunk mindent megtesz a gyermekekért és öregekért, de ez nem teszi szükségtelemmé az egyéni szeretetet, megbecsülést és tiszteletet.

Társadalmunkban a becsületes és lelkiismeretes végzet jó munka biztosítja hazánk minden tagjának jelenét és jövőjét. Társadalmunkban mindenkinek megvan nemcsak a joga, hanem a lehetősége is a munkához. „A haza jelene és jövője tudatosabb részvételt követel mindannyiunktól a szocialista építésben.” Nem magától terem a föld kalászt érlelő búzát. Nem maguktól gördülnek le a gépek a futószalagokról. Társadalmunk joggal várja el mindenkitől a becsületes, jó munkát. Keresztyéneknek is mindent meg kell tenni azért, hogy „válják gyakorlati kötelességek teljesítésé, az alkotó, fegyelmezett munka: ez az előfeltétele az állampolgári jogoknak. Társadalmunk alappillére, minden sikerünk forrása a munka, ezért kell mindenkit a munka, a lelkiismeretes dolgozó ember iránti tiszteletre nevelni.”

A becsületes munkára nevelésből — Istentől kapott feladatként is —, egyházunk is örömmel veszi ki részét. A történelemben mindig az ember javáért munkálkodó Istenre figyelő keresztyének nemcsak letöltik a gyárban, hivatalban, munkahelyen a munkaidőt, hanem lelkiismeretes, becsületes munkával töltik azt. Az élet értelme, célja és szépsége mindig megtalálható a becsületes munkában. A lelkiismeretes

dolgozó embert tisztelet és megbecsülés veszi körül. Az ingenyélő, naplopó, másik munkájából élőködő, a társadalmi tulajdont herdáló embert joggal veti meg minden becsületesen dolgozó ember. Népünk és társadalmunk javait rabolja meg az is, aki a napi munkaidő alatt nem dolgozik becsülettel, aki mindig csak a könnyebbik végét fogja meg a munkának.

Eletünket és az emberiség életét a háborútól és a biológiai egyensúly felbomlásától megvédeni, minden embernek kötelessége. „A Hazafront erősítse az antiimperialista szolidaritást, ösztönözzön a béke védelmére.” Otthonaink csendes nyugalmát, hazánkban a termelő munkát, a béke napjának ragyogása biztosítja. De a béke a záloga az emberiség létének és jövőjének is. Ezért a béke ügye hazánkban és a nagyvilágban ma minden ember ügye! A háború nemcsak „kalandor” és „harcias kedvű” népeket döntene romba és pusztulásba, hanem az egész emberiséget. Ezért simul össze kezünk azokkal, akik hazánkban és a világban munkálják és védik a békét. Ez a béke azonban nem a „minden áron való béke”. Olyan béke ez, ahol a társadalom a békés élet lehetőségét is biztosítja minden embernek. A békétől ma elválaszthatatlan a neokolonializmus, kizsákmányolás, agresszió, antikommunizmus és hidegháború bármilyen formája elleni küzdelem. Hogyan élhetne például békében az a színes bőrű nép, amelynek természeti kincsét és fizikai erejét és munkáját mindig mások élvezik és rabolják el.

Az iparosodás korunkban a biológiai egyensúly felbomlásához vezetett. Nehézzé lett a biológiai regenerálódás. Az ipari társadalmak a természetet gyakran csak objektumnak tekintették, s figyelmen kívül hagyták a biológiai egyensúly kérdését. A környezetszennyeződés környezetromlást, a biológiai egyensúly megromlását jelentheti. Ez hazánk minden lakóját takarékosagra és áldozatra készítet. Hazánkban is anyagi áldozatokat kell fordítani a környezetszennyeződés meggátolására.

Társadalmunk minden tagja kiveszi részét hazánk és társadalmunk politikai és társadalmi életéből. József Attila még arról írt: „A gondra bátor okos férfit, ki védte menthetlen honát, mint állatot terelni értik hogy válasszon bölcs honatyát.” Ma egy nép, a népünk magának építi hazáját. Ezért „növekedett az állampolgárok érdeklődése a közügyek iránt. Rendszeressé és tervszerűvé vált a lakosság részvétele az országos teendők kimunkálásában és a törvények megalkotásában.”

Mivel Isten szabad, felelős munkatársaivá teremtette az embert, azért a keresztyének józan eszüket használva együtt munkálkodnak társadalmunkban a politikai élet vezetőivel. Isten nem vonja ki a társadalomból a keresztyéneket, hanem összekapcsolja őket a társadalommal és az egész emberiséggel a szolgálat felelőségében és az élet megtartásában. Az ész használatával Isten gátat akar vetni az emberi lélet elpusztítani kész esztelenségnek, s a minden ember jól felfogott életérdekének munkálásába állít. A keresztyének tudják, hogy fejlett szocialista társadalmunkban a hit által meghatározott józan ésszel szolgálni népünk és az emberiség életét és holnapját, Istentől kapott elkötelezés.

Ezért örömmel fogadjuk a közös munkára való felhívást és örömmel munkálkodunk hazánk minden polgárával együtt a fejlett szocialista társadalom építésében. A béke világának felépítéséért, az élet fennmaradásáért. Az Isten által teremtett és alkotott ember még szebb, még boldogabb jövőjéért.

Dr. Nagy István

Egyház a nagyvilágban

Beszélgetés dr. Nagy Gyula professzorral

Az elmúlt hetekben ismét itthon tartózkodott dr. Nagy Gyula professzor, az Európai Egyházak Konferenciája Tanulmányi Osztályának igazgatója. Ezt az alkalmat használtuk fel arra, hogy a Lelkipásztor részére nyilatkozatot kérjünk tőle.

Professzor Úr! Előjáróban arra kérjük: mondja el azt, hogy hogyan telik el egy napja Genfben?

Genfi hivatalom az egyházi világszervezetek központjában van. A hivatalos munka — ebédszünettel — reggel fél kilenc órától, délután öt óráig tart. A napi munkát általában rövid áhitattal kezdjük az ökömenikus kápolnában, és minden hétfőn — az egész heti munka kezdetén — egy ökumenikus istentiszteletet tartunk.

Az első feladatom a napi postának a feldolgozása — 106 európai tagegyházból, minden nap elég jelentős posta érkezik. — A továbbiak során különböző értekezletek, konferenciák előkészítésével, teológiai kérdések feldolgozásával foglalkozom. Elég gyakran érkeznek látogatók különböző európai tagegyházakból. Sokszor vannak tanácskozások a központban: az Egyházak Világtanácsa, a Lutheránus és a Református Világszövetség képviselőivel és kisebb munkacsoportok képviselőivel.

A hivatalos munka délután öt órakor általában véget ér, de ez nem jelenti a munka befejezését, mert ez sokszor folytatódik az íróasztalnál.

Fárasztó ez a munka?

Elősorban a soknyelvűség a fárasztó. A két legfontosabb nyelv, amin a tárgyalásokat, az anyagok feldolgozását végezzük, az angol és a német nyelv. Ha valakinek nem anyanyelve ez a két nyelv, ez eléggé megerőltető. Sokszor a tárgyalások témája is fárasztó.

Magyarul is szoktak egy-egy ilyen alkalommal beszélni?

Sajnos, nem olyan gyakran, mint ahogyan szeretném, de előfordul, hogy Magyarországról vagy a szomszédos országokból jönnek magyarul beszélők. Ezek ünnepi órák a hivatalban.

És Genfen kívül mi a munkája Professzor Úrnak?

Természetes, hogy Genfből, a hivatalból, az íróasztal mellől nem lehet részt venni az európai egyházak életében. — Az egyik típusú — Genfen kívüli — szolgálat az, amikor a tagegyházak tanácskozásain veszünk részt: a legközelebb a Szovjetunióban, Moszkvában májusban és Ausztriában, szeptemberben lesz ilyen Európai Egyházak Konferenciája értekezletünk. — A második típusú látogatás: az Európai Egyházak Konferenciája képvisellete különböző fontos, a tagegyházak által megrendezett tanácskozásokon való részvétel. Például: innen Buda-

pestről Bécsbe utazom, ahol az európai katolikus papi tanácsok második kongresszusán veszek részt, mint az Európai Egyházak Konferenciája és az Egyházak Világtanácsa képviselője. — A harmadik típusú feladat: a tag egyházak meglátogatása. A közeljövőben a Szovjetunióban, Finnországban lesznek ilyen látogatások. Az elmúlt évben az NDK-ban, Norvégiában és Belgiumban végeztem látogatásokat. Itt egyházi vezetőkkal, professzorokkal, különböző csoportokkal tárgyalunk az európai egyházak közti együttműködésről.

Professzor Úr! Az eddigi beszélgetésünk alatt kétszer is megemlítette a Szovjetuniót. Ezzel kapcsolatban azt szeretnénk megkérdezni: az Orosz Orthodox Egyház élete úgy „kivülről”, lutheránus szemszögből nézve milyennek mondható?

Az ortodox egyházaknak és bennük a szovjetunióbeli Orosz Orthodox Egyháznak a jelentősége az utóbbi évek során megnőtt az ökümenikus mozgalomban. Főleg a nagyon mély lelki, spirituális életet, az istentiszteleti életnek a gazdagságát tartjuk mintaadónak sok más európai egyház számára és ilyen vonalon tanulunk tőlük sokat. A másik pedig az, hogy az Orosz Orthodox Egyház mintaszerűen foglalkozik az európai béke és a társadalmi szolgálat problémáival. A keresztyének ilyen szempontból is sok mindenben tanulhatnak tőlük.

Hogyan látja a Professzor Úr az Európai Egyházak Konferenciája szolgálatát az európai egyházak közötti kapcsolatok erősítésében?

Az elmúlt esztendőben a zeurópai biztonsági és együttműködési konferencia sikeres befejezése, a helsinki megegyezés új reményt adott Európában arra vonatkozóan, hogy az országok, a népek közelebb kerülnek egymáshoz és az Európai Egyházak Konferenciája októberre összehívott egy tanácskozást ezzel a témával: hogyan tudják ezt a közeledést az európai egyházak szolgálni? Értekezletünk összehívásának sok érdekes visszhangja van Európa minden részéből és fontosnak tartjuk, hogy ezekkel akérdésekkel továbbra is foglalkozunk. Meg kell említenem azonban, hogy az utóbbi időben megelégnéltek bizonyos kritikusk hangok — néha egyenesen hidegháborús megnyilatkozások — a kelet-európai országok és egyházak viszonylatában. A helsinki szellem — tehát: az európai együttműködésnek a szelleme — változatlanul fontos feladata a keresztyéneknek és az egyházaknak is. Ebben nincs nézeteltérés köztünk és D. Williams, az Európai Egyházak Konferenciája főtitkára, Akadémiánk tiszteletbeli doktora ugyanúgy fáradozik ilyen vonatkozásban, mint ahogy én is fontos feladatnak tartom azt, hogy egy részt a genfi egyházi világszervezetek, másrészt a különféle nemzetközi tanácskozások előtt helyes tájékoztatást adjunk a mi országainkban élő egyházak életéről és meg tudjunk tenni mindent az Európán belüli jobb, fokozottabb együttműködés, országok, népek és egyházak közötti közeledés vonatkozásában. Úgy látom, hogy az európai regionális szervezet előtt ilyen vonatkozásban is fontos, új feladatok állnak.

Professzor Úr! Kis egyház vagyunk és a mi akadémiánk is — úgy tűnik — európai viszonylatban egy kis intézmény. Mégis, szabad legyen megkérdezni azt, hogy Williams főtitkár úr milyen érzésekkel fogadta azt, hogy őt a mi huszonöt éves jubileumunk alkalmával tiszteletbeli doktorunkká fogadtuk?

Williams főtitkár az első pillanattól kezdve kifejezte azt, hogy milyen nagy öröm és megtiszteltetés számára az, hogy egy keleteurópai szocia-

lista országban élő egyház tüntette ki őt a díszdoktori címmel. Ő körülbelül húsz éve sokat fáradozott az európai egyházak közti közeledésen és sok jó szolgálatot végzett itt, a kelet-európai országokban. Nagyon örült annak, hogy ezek a fáradozásai ilyen formában is elismerésre találtak. Úgy érzem, hogy a mi egyházunk számbeli kicsisége nem jelenti a teológiájának és a munkájának a kisebb értékűségét. Sőt, ennek az ellenkezőjét is merhetjük talán állítani.

Végül: Professzor Úr hogyan látja mint magyar lutheránus teológiai tanár Genfből a mi egyházunk életét?

Először is azt szeretném mondani, hogy annak ellenére, hogy Genfben, nemzetközi porondon végzem a szolgálatomat, változatlanul itthon is élek és gondolatban, imádságban, szeretetben együtt élek az egyházzal. Igyekszem a térbeli távolság ellenére, a hazai kapcsolatoknak a legszorosabb fenntartását. Amit szolgálatként végzek, azt mint a hazai egyház tagja és delegátusa végzem.

Ami a mi egyházunk életéből és teológiájából a legnagyobb elismerésre talál, az a hitbeli biblikus megalapozottság és ugyanakkor a társadalmi szolgálat, a keresztyéneknek a társadalomban végzett szeretet-szolgálatok közti szoros egység. A világ különböző részein ez a kettő sokszor szétválik: hol az egyiken, hol pedig a másikon van a hangsúly. A mi egyházunk és a magyar egyházak fontossága az ökumenikus mozgalomban éppen abban van, hogy a kettőt helyesen, jól kapcsolja össze egymással.

Dr. Vámos József

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 7. VASÁRNAP

Ézs 55,1—3

Textusunk az ún. „Deutero-Ézsaiás”-könyv (Ézs 40—55) befejező szakaszához tartozik. Ennek az utolsó fejezetnek a bevezetése 55,1—5. A 4—5. vers, amely a megszabadított Izrael dicsóságéről szól, már nem tartozik a perikopához, amely így a vasárnap témakörébe illeszkedik: „Isten sötétségből világosságra hív — hit által örök életre”.

Hívás

Az első, ami textusunkban föltűnik, a *sok felszólítás*: jöjjetek, vegyetek, egyetek, hallgassatok rám, figyeljetek rám, jöjjetek hozzám! Az összefüggésből világos, hogy ezek az imperativusok nem utasítást, rendelkezést, kemény parancsot közölnek, hanem hívnak és aktivizálni akarják a gyülekezetet. Biztatás, unszolás ez olyanoknak, akik talán elfáradtak, csalódtak, akik nem látják értelmét annak, hogy a gyülekezetnek mint Isten népének a jövőjét kutassák, vagy még fáradozzanak is annak kialakításában. Kb. ez volt a helyzet abban a közösségben, amelynek először szólhattak a fogság utolsó éveiben a névtelen próféta prédikációi.

Lehetséges, hogy a felszólítások egy része nagyon is hétköznapi: formailag megegyezik a piaci kikiáltóknak és az ókori keleti víz-árusoknak akkoriban jól ismert kiáltásával (*Westermann*), de bizonyos, hogy emögött egy olyan Isten képe rajzolódik ki, aki nem akarja, hogy népe tehetetlenül sodortassa magát az élet eseményeivel, vagy a „minden mindegy” pesszimizmusával tekintsen maga elé. Az az Isten, akit Deutero-Ézsaiás képvisel, szereti népét, ezért hívja, unszolja biztatja! Bár a megelőző próféciák alaphangja is ez, mégis feltűnő ez a sürgető, szenvedélyes hang, az imperativusoknak ez a halmozása.

Azt kell mondanunk, hogy a próféta itt, ebben a fejezetben ér el igehirdetésének tetőpontjára. Ezzel az állítással lehet ugyan vitatkozni, azt mondani, hogy a világteremtő és történelemformáló Istenről, az elrejtőzködő és szabadító Istenről, vagy éppen az UR szenvedő szolgájáról szóló igék nagyobb magasságokba szárnyalnak. Ami azonban itt kezdődik, az újra a „mélységbe” száll le: a néphez, akiért a fenséges szárnyalású próféciák is elhangzottak. A vigasztaló igehirdetés (Ézs 40,1) itt ér el céljához, mert itt Isten szíve tárul fel népe előtt. Itt most közvetlenül az derül ki, hogy Isten számára nem közömbös népének sorsa, neki nem mindegy, hogy mi van velünk.

Figyeljünk a *stilusra is!* Igazi igehirdetés ez. Nem elmélkedés, nem az Istenről szóló tanok kifejtése, hanem Isten hívó szavának megszólaltatása. Az „Őszövecség evangélistája” ennek a prófétai hagyománynak legkiemelkedőbb képviselője. Ebben igazán példát kell vennünk róla. Akkor lesz jó az igehirdetésünk erről a textusról, ha ilyen sürgető, unszó, biztató hívogató lesz. Akkor szólaltatjuk meg igazán ezt az alapigét, ha nem „kívülről” vizsgálgatjuk, hogy „mit mond az ige”, hanem magunkévá tesszük, azonosulunk vele.

A felszólítások mellett a textus másik feltűnő vonása az, hogy *tele van igéretekkel*. Ha végigfutjuk a mondatokat, különös ígérlet-sorozatra találunk: vizet, kenyeret, bort, tejet, kövér falatokat, jóllakást, életet, örök szövetséget, szeretetet, hűséget ígér. Ez a sorozat érezteti azt a problémát, amelyet a különböző kommentárok bőségesen tárgyalnak. Miféle igéretetek ezek?

Feltűnő kapcsolatokat találunk itt az Ószövetségen belüli tradíciókkal. Az Exodus-tradíció többezt tartalmazza ezt az ígérletet: „Le is szállok, ... hogy elvigyem őket arról a földről egy jó és tágas földre, tejjel és mézzel folyó földre...” (2 Móz 3,8). A bölcsesség-irodalomból ismerős a lakomára hívogató képe. Így hív a bölcsesség: „Jöjjetek, egyetek kenyeremből, és igyatok fűszerezett boromból!” (Péld 9,5). Az egyik esetben világosan az élelem bőségéről van szó, a Példabeszédek könyve azonban képek használja a lakomát, a kenyeret és a bort. A bölcsesség-tradíció ugyanakkor az élet ígérletét is tartalmazza: „... általam sokasodnak meg napjaid, és gyarapodnak életed évei” (Péld 9,11). A Dávid-szövetségre utalás az ún. Dávid-tradícióhoz kapcsolódik, amelyben az ÚR Dávid utódairól ezt ígérte: „... nem vonom meg tőle szeretetemet” (2 Sám 7,15). Ebben az ígérletbe az anyagi javak éppúgy beletartoznak, mint a szellemiek.

A különböző tradíciók összefonódásából adódik az a kérdés, amelyet az exegéták részletesen tárgyalnak, hogy ti. az ígérlet, amely ebben a próféciában található, „testi”, vagy „lelki” javakra vonatkozik-e. Mind a mai napig vannak, akik úgy értik ezt a textust, ahogyan ötven évvel ezelőtt Volz írt róla: „A próféta így szól Istenének nevében: ne a földieken csönjön szívetek, inkább a lelki, láthatatlan, örök dolgokat ragadjátok meg...” Ez az értelmezés azonban ellen mond annak a sajátos próféta-tradíciónak, amelyet Deutero-Ézsaiás is képvisel. A próféta nem választják el egymástól a „testi” és a „lelki” életet. Az itt található sorozat, a víztől a dávidi szövetségig, erről az egységes szemléletről tanúskodik, aminthogy az említett tradíciók is mind az élet teljességét tartják szem előtt.

Kétségtelen, hogy az itt szereplő kifejezéseknek van képies értelme, de letagadhatatlan, hogy mindegyik utal a fogság nyomorúságára, szegénységére, sőt talán arra is, hogy az arab pusztán át való hazatérés sem lesz olyan könnyű. Amit tehát Isten ígér, az, hogy ő segít a testi-lelki nyomorúságon. A próféta eddig a babilóniai fogságból való hazatérésről beszélt, azt ígérte, hogy Isten megmenti népét. Most még egy ígérletet fűz az eddigiekhez: az élet teljessége vár rátok (North, Westermann).

Az ígérletetek között külön hangsúly esik arra, hogy Isten maradandó, tartós szövetséget akar kötni népével. A 3. vers végét nehéz pontosan lefordítani. Az értelme (2 Sám 7-re utalással) az, hogy ennek az örök szövetségnek a tartalma az a rendíthetetlen szeretet lesz, amelyet Isten Dávid iránt tanúsított. Az új fordítás azt próbálja visszaadni, hogy Isten hűséges szeretete nem változott népe iránt. Ezt a szövetséget teszi Isten állandóvá, örök érvényűvé. Itt azonban arra is figyelniünk kell, hogy a próféta átértelmezi a Dávid-tradíciót. Most már nemcsak Dávidra és leszármazottaira érti, hanem az egész népre.

A tradíciónak ez az összekapcsolása, átértelmezése, az egész életre, az élet teljességére vonatkoztatása az alapja annak, hogy a későbbi

nemzedékek aktualizálták a próféciaikat, és ez jogosít fel minket is arra, hogy közvetlenül magunkra értsük ezt az ígét, és a bennük levő ígéretek magunkra vonatkoztassuk.

Ingyen

Fel kell figyelnünk még arra is, hogy amit Isten ígér, azt *ingyen* adja. Hogy ez mennyire hangsúlyos, mutatják a párhuzamos kifejezések (pénz, keresmény, fizetség) és a próféciaának az a paradoxája, hogy vásárolni hív (a „vegyetek” az eredeti szövegben azt jelenti: „vásároljatok”), de hozzáteszi: „nem pénzért és nem fizetségért”. Ehhez még figyelembe kell vennünk azt is, ami egy konkrét történeti szituációról árulkodik. Úgy tűnik, hogy a 2. vers első fele a próféta és hallgatói közt lefolyt beszélgetést tükrözi. Talán a hallgatóság ellenvetését, hogy kapni csak pénzért lehet valamit, — és a próféta válaszát, hogy amire akkor pénzüket költötték, nem oldotta meg a problémájukat.

Ennek hangsúlyozásával lesz igazán evangéliumi Deutero-Ézsaiás prófeciája. Itt igazán megmutatkozik Isten szeretete. Az „ingyen”-nek ez az első és a legfontosabb értelme: Isten nem kér és nem is vár ellenszolgáltatást azért, amit ő ígér, és amit ő ad. Mert ő szeretetből adja. Segítségének nem az a mértéke, hogy ki hogyan tud fizetni, hanem az, hogy ki mennyire szorul rá a segítségre. Ez nagyon jól egybecseng az unszó, hívogató szóval. Nem egy üzletember kínálja a portékáját, tudva, hogy aki inségben van, az minden pénzt megad azért, hogy éhen-szomjan ne haljon, — hanem az, akit mi Atyának ismerünk, és aki maga hoz áldozatot az inségbe jutott emberért, hogy megmentse a pusztulástól. Nem azt nézi, hogyan tudna meggazdagodni majd a „hálapénzekből”, hanem azt, hogy hogyan segítsen minél előbb azokon, akik segítségre szorulnak.

Természetesen van az „ingyen”-nek olyan értelme is, hogy amit Isten ígér és ad, az megfizethetetlen. Olyan nagyon értékes, hogy annak már nincs ára. Amit ígér, azt egyedül ő tudja megadni. A többi „nem kenyér”, nem lehet vele jóllakni. És: olyan nagy az Isten méltósága, hogy meg se lehet őt közelíteni azzal a szándékkal, hogy kifizetjük, amit ő ad. A mai ember számára ez a gondolat egyre nehezebben felfogható, egyre inkább elfogadhatatlan, de ez nem változtat azon, hogy igaz. De mindennél fontosabb az, hogy Isten szeretetből adja azt, amire szükségünk van.

A hívogató szó és az ingyen kínálás bizalmat kelt az emberekben. Ha igazán meg tudjuk szólaltani ennek a próféciaának az üzenetét, erre fogjuk indítani azokat, akik hallgatják. Ahhoz azonban, hogy így tudjunk szólani, nekünk is látnunk kell azoknak az „inségét”, „szomjúságát” akikhez szólunk. Éppen azért, mert ez a prófécia a teljes életre vonatkozó ígéretek tartalmaz, azt a hangot is meg kell szólaltatnunk, amelyet Jézustól hallottak Jeruzsálemben az ünnepen: „Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám, és igyék...” (Jn 7,37). A mi gyülekezeteink a szocialista társadalmi rendben nem szegények, nem éhező-szomjazó emberekből állnak. Éppen ezért az igehirdetőnek tudni kell, hogy a hallgatóknál mi hiányzik az élet teljességéből. Ehhez a teljességhez a mindennapi kenyér mellett hozzátartozik még sok minden, a megértés, a szeretet, és a bűnbocsánat evangéliuma is.

Ugyanakkor úgy kell megszólaltatnunk ezt a prófeciát, hogy abból kiábrázolódjék annak az Istennek a képe, aki szeretetből ételt ad az

éhezőknek, italt a szomjazóknak, aki bőségesen el akar látni mindenkit mindennel, amire csak szüksége van. Világossá kell válni igehirdetésünkéből, hogy Isten szeretete nem változott meg, hogy ő most sem akarja, hogy az emberek bárhol is gyötrődjenek, vagy testi-lelki ínséget szenvedjenek, és hogy ő mindig készségesen és ingyen adja meg azt, ami az élet teljességéhez szükséges.

Dr. Muntag Andor

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 8. VASÁRNAP

Jer 2,1—9

Isten és népe

Az Ószövetség legmélyebb szívű és talán a legtöbbet szenvedett prófétája Jeremiás. Tőlünk időben több mint két és fél évezred a távoltság. Izrael lelki hanyatlása az ő idejében ért meg az ítéletre. Jeremiásnak, Isten prófétájának az volt a legfájdalmasabb megbízatása, hogy Istennek ezt az ítéletét meghirdesse. Neki kellett ezt elmondania, aki magát tökéletesen azonosította népével, s szinte teljesen feloldódott népében. Népe bűne az ő bűne volt, reménysége az ő szívéig dobtatta meg. Ez a teljes odaadás, ez az önfeledt szeretet húzódik végig minden igehirdetésén. Szolidaritás! — a szó igazi és teljes értelmében! Tudja, rendíthetetlen a bizonyossága affelől, hogy népe jelene és jövője Isten kezében van, akinek kezében nagy és hatalmas dolgok eszközök csupán, mert nagy és hatalmas egyedül csak ő, az ÚR. Kettős szorításban végezte szolgálatát. Egyfelől elhívó Istene iránti tökéletes engedelmisségben, másfelől abban a rettegésben, hogy ennek az Istennek türelme és hosszútűró szeretete egyszer lejár. Mi már Jeremiás után azt is tudjuk, hogy Isten ítéletei ideiglenes ítéletek voltak, és szeretete Jeremiás kora után sem fogyott el, hanem megjelent és teljességre jutott a Jézus Krisztusban, s azóta szakadatlan tart.

1. Isten szabadító Isten! A próféta Isten nagy tetteire emlékezteti népét. Isten népe szabadítására nem csupán embereket, körülményeket eszközöket használ fel, hanem ő maga van jelen és ő maga avatkozik bele személyesen történésekbe és eseményekbe. Szabadítást, kivezető utat mutatott népének még akkor is, amikor emberileg nézve szinte teljesen megoldhatatlan és reménytelen volt a helyzete. (Pusztá, Vöröstenger, a fáraó üldöző serege...). Isten = Szabadító! Ezt a szabadítót hirdette meg Jeremiás, és a Jézus Krisztusban megjelent Szabadítóra tekint népe ma is. Arra a Szabadítóra, akinek szabadításával tele van az életünk kicsiben és nagyban. Egyéni történésekben, népünk-népek életében. A történésekben ma is ő cselekszik, az átformálódásokat ma is ő végzi. Fáradhatatlan és kimeríthetetlen Uruk van. Nem ejt el, — ki senkit és semmit kezéből. Munkás Isten, dolgozó Isten! Több, nagyobb következetesebb mint mi, még akkor is, ha mi, az ő népe vakok vagyunk vagy belefáradunk a neki való engedelmisségben, szava-szándéka-akarata megértésében és követésében. Ő ennek ellenére is szabadító és szeretetben szakadatlan munkálkodó Isten marad, aki rontja, bontja, pusztítja a régit, építi és plántálja az újat. Itt ebben a világban. Az ő világában! Lehetetlen észre nem venni! Az ő népe számára persze az a létkérdés, hogy vele, az ő bevonásával végzi, vagy nélküle? De ő akkor is végzi!

2. Szól néperől is. Mindenek előtt van rá panasza elég! Nem csak annyi, hogy Istenébe vetett hitében és hálájában megingott. Természetesen ez is bűn! De ennél sokkal nagyobb az, hogy kételkedik és felejt! Hiányzik belőle a hála! Elfeledkezik a szabadításról és szabadításokról, hátat fordít, tele van panasszal, örökké elégedetlen Istenével szemben is és avval az élethelyzettel szemben is melybe Istene állította, hogy éljen és szolgáljon benne. Hátat fordít és elfelejti azt az Istent, aki nemcsak a múltbeli szabadítások Istene. Ő a jelenvaló és eljövendő események és történések formálója és Ura is. A nála kisebb isten, a nála tehetetlenebb isten nem egyéb, mint bálvány. Így válik nemcsak hálatlanná, hanem engedetlenné is. Hálátlanná és engedetlenné avval az Istennel szemben, akinek az irgalmából és szeretetéből él, akinek tetteivel és szabadításaival van tele a világ és az élet, aki mindig új kezdésre, új elszánásra, új lelkületre, új szolgálatra indít.

„Isten olyan kimondhatatlanul jó” — írja textusunk fejlécére az egyik exegéta. Hogyan válaszolunk mi ennyi jószágra?

Blázy Lajos

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 9. VASÁRNAP

2 Móz 32,1—8

Exegetikai megjegyzések

Az ószövetségi írásmagyarázat mai megállapítása szerint a történet elbeszélésébe Áron szerepe másodlagosan, később került bele. Eredetileg a cselekvő alany a nép volt. Igehirdetésünkben nem kell Áron magatartásával különösebben foglalkozni. — Hagyománytörténetileg kétségtelen az összefüggés alapigénk és 1Kir 12,25—30 között, mely utóbbi szakasz Jeroboám idejében beszél el hasonló esetet. Ez a körülmény megóvhat attól, hogy az igehirdető túl jeentős hangsúlyt tegyen az alapigénkben foglaltak történeti keretére.

Fontos tudatosítanunk, hogy az „aranyborjú” a szöveg szerint *nem* pogány istenség, hanem Izrael Istenének a kiábrázolása.

A 9—10. vers már a következő szakaszhoz tartozik (9—14. v.), viszont az 1—3. vers nélkül csonka a történet, ezért alapigeként az 1—8. vers szolgálhat.

A textus belső iránya

Isten népének elfordulása Istentől, hamis „istentisztelet” mezében.

Előkészítő gondolatmenet

1. Ezzel a bibliai történettel kapcsolatban sokakban bújik meg olyan beidegzés, hogy itt Izrael népének vétke idegen istenség tisztelete, bálványimádás volt. Másról van szó: a pusztában vándorló nép — Mózes távollétében — az Isten láthatatlanságának a tényét nem tudta elviselni. Belehelyezve a mi időnkbe: nem attól óv igénk, hogy valakinek „istenévé” lehet a pénz, siker, karrier, a munkátlan élet vagy valamelyik „státuszszimbólum”. A hívők hitetlenségére figyelmeztet ma ez a történet: *ha nincsenek kézzel fogható jelei, elveszítjük bizalmunkat Isten láthatatlan vezetésében. Életünk folyásában eltűnik*

előlünk a gondviselő atyai kéz. *Korunk eseményei közepette* nem tudunk bizni a történelem láthatatlan Urának bölcs és szerető kormányzásában.

Erdekesen illusztrálja ezt a XX. század második felében — ha nem is nálunk — feltűnt középkori babona: a horoszkóp. Valamely adott időpontban, például egy ember születésének pillanatában, a bolygók állásáról készített vázlat alapján a középkori csillagjósok jóslatokat készítettek. Külföldi lapok rendszeresen közölnek manapság útmutatásokat hasonló asztrológiai alapon az olvasók részére. Leegyszerűsítve ilyesfélét: ezen a napon ne köss üzletet vagy: ez a nap szerencsével jár.

Bármennyire mosolyogtató ez a hiszékenység „felvilágosult” korunkban, de jellemző: a bolygók állása megfogható dolog, a *láthatatlan Isten rejtett vezetése megfoghatatlan*. Hit kell hozzá, *vak, bizodalmas hit*, mely egyedül Istennek a Jézus Krisztusban megmutatkozott szeretetére tud támaszkodni. Ennek a hitnek lesznek néha tapasztalatai is, de alapjában véve megmarad „vak” hitnek a láthatatlan Isten irgalmas, szerető vezetésében. Mária magyar királyné, II. Lajos idegenből jött felesége, már a budai várban rokonszenvezett a reformációval. A mohácsi vész után a fiatal, 21 éves özvegy elmenekült az országból, és spanyol földön halt meg 53 éves korában. Énekeskönyvünkben levő énekének különösen a 3. verse fejezi ki szépen a hitet a láthatatlan Isten velünk létében a sors forgandóságában, életünk történetében.

Az „aranyborjú” *mint vágy* gyakran ismétlődik századunk hinni nem tudó tagjaiban. Szabó Lőrinc egyik megrázó verséből idézek, a kiemelések tőlem vannak: „De szeretném, ha volna isten, ha volna, s úgy volna, ahogy a fák vannak...” „...nékem egy *külső* isten kellenne, egy *külső*, közönséges isten, isten, aki úgy van, ahogy a fák vannak, isten, *akit nem én, a sóvárgás alkotok*, isten, aki nem büntet azzal, hogy *elbúvik a vak elől*...” (A hitetlen büntetése).

Az Isten láthatatlansága, természettudományos módon való megközelíthetlensége valóban sokak számára értelmi akadály. Nem Isten bizonyítgatása a dolgunk, hanem a Jézus Krisztus által megismerhető Istenről a csendes tanúságtétel. És annak világos hangsúlyozása, hogy Isten a hit „*kockázatát*” várja tőlünk. És akkor — ha „*kockáztatjuk*” a hitet — a láthatatlan Isten keze nyomából felragyog valami szemünk előtt is a világban, ahogyan egy századeleji angol imádság kifejezi: „Ó Isten, aki úgy betöltesz mindenedet, hogy *csak vékony fátyollal rejtenek el előlünk a dolgok*, téged imádunk a világ szépségében, emberi szívek jóságában csak úgy, mint a lelkünkben megelevenedő képedben.” (Idézi: Fosdick, A hit értelme, 171. lap.)

2. Az *egyház romlása* az egyháztörténet fájdalmas ténye kezdettől fogva. Már az első keresztyénység idején is voltak olyan jelenségek, amelyekre érvényes az alapigénebeli isteni megállapítás: „*Hamar letertek arról az útról, amelyet megparancsoltam nekik.*” Isten csodájának kell tartanunk, hogy a keresztyénység nem bomlott fel az első század folyamán és enyészett el a szektásodás tengerében. Isten kegyelme mutatkozott meg abban, ahogyan a *további századok* során mindig történt *megújulás* is a romlás mellett az egyház életében. Az eddigi legnagyobb szabású egyházi megújodásnak, a reformációnak vagyunk a gyermekei. Az atyák öröksége azonban nem bankbetét, amely magától kamatozik. A semper reformari debet programja és teljesülése nélkül soha nem lehet el az egyház.

Korunk keresztyénségében is figyelhetők a megújulás tényei. Többek között az egyházakban szinte mindenütt jelentkező *odafordulásban a világ az emberiség kérdéseire*. Ezen a ponton lehetne igehirdetésünkbe példákat beiktatni a nairobi ökumenikus nagygyűlés anyagából, amelyet részletesen közölt és értékelt az olvasók figyelmétől kísért sorozatban egyházi hetilapunk. Még a mi fülünknek részben idegenül csengő olyan keresztyén hangokra is érdemes felfigyelnünk, mint a különböző felekezetű amerikai teológusok, szociológusok és pedagógusok ez évi ún. bostoni nyilatkozata — éppen e sorok írásakor került kezembe (Lutherische Monatshefte 1976/3. szám 161—162.) —, amely az élő Isten munkálkodását vallja a jelen küzdelmeiben az igazságosság, a szeretet és a béke érvényesüléséért társadalmi, faji, nemzetközi és más, korunkra jellemző kérdésekben.

Egyházunk megújulása *hazai* folyamat és feladat is. Ennek felelősségével és konkrét tennivalóival szintén foglalkoznunk lehet ebben a *prédikációban*. A „vertikális vonal” és a „horizontális vonal” erősítése — ki ne ismerné már közöttünk ezt az új keletű nemzetközi teológiai szakkifejezést?! — egyházi munkánkban, a kettő mély belső összefüggésének jegyében: aktuális egyházi megújodási program. A személyes hit, kegyesség és a cselekvő szeretet, közösségi látásmód azonos hangsúlyának felférése szinte gyülekezetenként kíván önvizsgálatot és ennek megfelelő változást lelkésztől és igehallgatótól!

3. Még egy alkalmazási irány adódik az alapigéből. A kegyes embereket mindig fenyegeti az a kísértés, hogy *önző, vétkes törekvéseiknek szent látszatot adjanak*. Átszójják Isten nevével saját rút indultaik megjelenési formáját. Ahogyan az aranyborjút beépítette a nép Áron közreműködésével az egy igaz Isten kultuszába: „Holnap az Úr ünnepe lesz.” A bibliai elbeszélésben leírt ünnep pedig a szokásos áldozatok bemutatása után alkalommá lett dőzsölésre és szexuális orgiára, amint ez a kánaáni termékenységi kultuszban jelentős szerepet játszott.

Dosztojevszkij *A Karamazov testvérekben*, a nagy inkvizitor jelenlétében mutatja fel megrendítően, ahogyan a valóságos Jézus kényelmetlenné vált az egyháznak, mert Isten „tiszteletét” saját hatalmi vágyában és az „eretnekek” irtásában találta meg. A spanyol főpap — képzelet el a regénybe szőtt részlet — elfogatja a földön újra megjelent Jézust: „Megégetlek, amiért megzavartál bennünket. Mert ha volt valaki, aki mindenki másnál jobban rászolgált a máglyára, hát Te vagy az.”

A *modern „keresztes háború”* gondolata is hasonló indulatból fakadt a megelőző évtizedben: „Isten nevében” megindítani a harmadik világháborút.

Egyéni keretek között a hamis istenszolgálat fenyeget minden olyan esetben, amikor a mai társadalomban vallásos emberek *álseznt* módon gondolkodnak, ítékeznek. Eppen fordított irányban lehet tehát ma inkább megtalálni ugyanazt az Istentől elforduló, de kegyes látással bevont magatartást, mint az olvasott bibliai történetben: ilyen például, amikor egyes templomjárók felháborodottan nyilatkoznak a mai fiatalság őszintébb életéről, akár az érzelmi alapon épülő, nem felelőtlen „együttjárásról”.

Hála Istennek, ma már alig vannak az egyházban olyan hitükkel gőgösen dicsekvő, földöntúli mosollyal járó figurák, akik „az üdvözültek gyönyörének” a kárhozottak kárhoztatását vélik — ahogyan Né-

meth László találóan lefesti alakjukat. Ezek „inkább madárijesztői a hitnek, akik csak magukhoz illő hóbortosokat nyerhetnek meg. Az igazi térítő inkább rejti hitét, titkon szívja, mint mécsbél az olajat s akkor vallja meg, amikor az, aki ismeri, figyel benne, tetteiben valami halk rendező elvre, amely rejtélyessé és kívánatosá teszi az életét: »Igenis, én hiszek«”. (Németh László: Megmentett gondolatok. Budapest, 1975. 174.)

Az álszentség jelenségeit kell megkeresnünk saját gyülekezeti tapasztalatunkból, mert emberek előtt a legvisszataszítóbb, Isten előtt is a legelvetendőbb, amikor valaki egyéni önzését, hiúságát, önteltségét, agresszióját Isten nevével fémjelzi. A vallásos máz az Istentől valójában elfordult életen kiábrándító és mit sem ér.

Ugyancsak a hamis istentisztelet vétkébe esnek azok az egyháztagok, akik nem mulasztják ugyan el a templomi alkalmakat, de *megfeledkeznek* Jakab levele szerinti „tisztá és igaz kegyesség” gyakorlásáról: „meglátogatni az árvákat és özvegyeket nyomorúságukban”. Sok esetben ez ma inkább lelki, mint anyagi törődést kíván, de segítő kezét mindenképpen. A magány, az egyedülmaradás mindig személyes szeretet vár.

Veöreös Imre

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 10. VASÁRNAP

János 9,24—38

„Hit által igazulunk meg”

A vakon született ember szombaton történt meggyógyításának hosszú és izgalmas történetéből a befejező szakasz a mai vasárnap textusa. Exegetikai probléma tulajdonképpen nincsen benne. Mégis nem árt emlékeznünk arra, hogy a „dicsőítsd az Istent” fölszólítás tulajdonképpen esküre való fölhívás volt. A „Mózes tanítványai” hangsúlyozása pedig megfogható kötődés ahhoz, aki közbenjáró volt Isten és népe között az ismeretlenségből jött, názareti Jézussal szemben. Jézusnak a cselekedete éppen azért volt feltűnő, mert ilyen tettet az tud véghezvinni, aki „Istentől való”. Ezzel szemben a „bűnben született” kifejezés arra utal, hogy a vakság és minden betegség Isten büntetése, s aki ezzel dacol, az nem érdemel mást, mint a gyülekezetből való teljes kiközösítést. Az Emberfiában való hit a Messiásban való hitet, az előtte való „leborulva imádás” pedig már nemcsak testi látást, hanem az Igazság meglátását — a megigazulást — jelenti.

A gazdag tartalmú ige megszólaltatására több „vezérfonal” is adódnék. Mivel Ágendánk a mai vasárnap támájául a címben szereplő mondatot jelölte meg, legyen igehirdetésünk válasz arra a kérdésre, hogy hogyan juthatunk hitre, mi kell ahhoz, hogy mi is és mások is a megigazulás részesei legyünk.

1. *Ha ma is történnének csodák*, bátrabban hinnénk, s bizonyára többen lennének Jézus követői — hangzik válaszként sok keresztyén ember véleménye. Alapigénk ennek az ellenkezőjét bizonyítja. A csoda nyomán Jézus ellenségei még inkább szembefordultak vele, féltve a hatalmukat. A távolról figyelők pedig csak a csodálkozásig jutottak el, hiszen rajtuk semmit nem változtatott Jézus csodája. Inkább iriggyé,

mint hívővé tette őket minden megtapasztalt, újabb csoda. Leginkább a vak ember szüleinek magatartása a döntő bizonyíték arra, hogy a csoda önmagában nem terem hitet. Jézus cselekedete rajtuk a legnagyobb bajukban segített, beleszólt az életükbe és megoldást hozott. Mégsem mertek vagy akartak hinni. Tulajdonképpen azért hívták másodszer is a vakot a farizeusok, mert a szülők válasza nem volt kielégítő. — Amikor ma hiányolják egyesek a csodákat, inkább azt kellene észrevennünk, hogy ma is hiábavalók a csodák. Isten eredményt ad munkánknak, gyógyít, megerősít önzetlen szolgálatra, bűnt bocsát stb., tehát csodát tesz. De a csodalátás ma sem juttat hitre. Csak ha van hit, akkor nyílik meg a szem Isten mai csodáinak meglátására.

2. *Ha jobban megtartanák az emberek a vallás előírásait*, ez lehetne elősegítője az igazi hitnek. Megdöbbenően sok keresztyén ember van ezen a véleményen. Sokat halljuk a panaszt: nem kell az embereknek a templom, sem a régi erkölcsök vagy az ősök hite stb. Jézus korában a farizeusok legfontosabb feladatuknak a vallási rendelkezések precíz megtartását gondolták. Jézus cselekedetével mégis szembe fordultak. Nemhogy hittek volna, inkább elmélyültek Krisztus-ellenes meggyőződésükben. Mi ennek az oka? Többek között az, hogy Jézus cselekedetét nem tudták beilleszteni saját hitrendszerükbe. Másként cselekedett Jézus, mint ahogy ők várták. Feleletet sem kaptak sem Jézustól, sem a vaktól olyant, amely legalább utólag őket igazolta volna. Értéktelüket is hamis volt: a szombatot nagyobbra tartották, mint a „szombat Urát”. A szombatnapi gyógyításban nem a hatalommal és szeretettel cselekvő Krisztust, hanem a törvényt megszegő, bűnt elkövető embert látták. Pedig felismerhették volna, hogy Jézus Isten erejével cselekedett! De foglyai voltak a „vallásosságunknak”. Nem elősegítette hitüket, hanem a legnagyobb szeretetlenségbe kergette őket, amikor a vakot „kiközösítették”. — A vallási vakság, a szemellenzős kegyesség máglyákat is tudott gyújtani a történelem folyamán Isten nevében. S ma is éppen azt nem akarja észrevenni, amiért Jézus tette és teszi a csodáit: szeretete át akar törni minden mevertséget és előítéletet, és hívni akar segítő, gyógyító, bátorító szolgálatra. Szomorú, hogy az ítélkezés, a fensőbbrendűség tudata és az alázatosság hiánya sok vallásos ember számára ma is a hitrejutás akadálya.

3. *Ha nem volna szenvedés, betegség stb.*, sokkal könnyebb volna hinni. Isten presztízst rontják a bajok, az érthetetlen és igazságtalan megpróbáltatások. Nem könnyű felelni az ilyen véleményekre, hiszen az igazán hívőt is keserítik a betegségek, természeti csapások stb. Mégis Jézusnak ez a csodája (és nemcsak ez) újra megmutatta, hogy a szenvedéstől való megszabadulás önmagában nem tesz senkit hívővé. A meggyógyított vak ember boldogan értékelte egészségét: „most látok”. De ez inkább a tényen alapuló meggyőződés volt, és nem hit. A nagy esemény bátorra is tette: „Ti is tanítványai akartok lenni?” De ez meg inkább a vaksgából szabadult ember első önbizalma volt. Még az sem volt igazi hit, hogy gyógyulását Istentől származónak tartotta, hanem belesimult abba a vonalba, hogy a betegség a bűn következménye, a gyógyulás pedig Isten bocsánata. Ugyanígy értékelhetjük azt is, hogy hálás és engedelmes akart lenni Jézusnak, meg hogy vállalta a kiközösítést is Jézusért, de ezek mind csak előkészítették a hitét. Lényegesen hozzátartoztak hitre jutásához, de nem a szenvedéstől való megszabadulás tette hívővé. — Isten megteheti, meg is teszi, hogy enyhíti és elmúlasztja szenvedéseinket. Sőt minket is fel akar használni annak érdekében, hogy kevesebb legyen a földön a testi szenvedés, éhség stb.

De ha hitünket attól tennénk függővé, hogy ebből mennyi valósul meg, végzetesen tévednénk. Ez esetben Istent tennénk felelőssé azért, amiért nekünk kell felelnünk, s megfélekednünk arról, hogy Isten éppen hitünk egyik következményének, gyűlölcének akarja látni szenvedést enyhítő, szolgáló szeretetünket.

4. A hitrejutás feltételeiként megjelölt fenti válaszok közös hibája az, hogy azt valamiben és nem „Valaki”-ben — Jézus Krisztusban — keresik. Pedig ott támad hit egyedül, ahol *Jézust magát ismerik fel*. Csodákat hiába látunk, ha nem vesszük észre a csoda tevőjét. Parancsok, vallási rendelkezések és isteni törvények megtartását szorgalmazni kilátástalan próbálkozás anélkül, hogy ne ismernénk azt, Aki eleget tett a törvénynek. Szenvetés, betegség enyhülését várni az tudja reménységgel, aki már tapasztalta, hogy „betegségeinket ő viselte és fájdalmainkat hordozta”. Ugyanennyire fontos az is, hogy ha megláttuk a cselekvő Krisztust, a cselekedetét is úgy fogadjuk, ahogy és aminek ő azt adja. Tehát segítségét valódi segítségnek fogadjuk el, Csodáiban, tetteiben ismerjük fel a jelet, amiért cselekedetét végrehajtotta. „Hit-előkészítő” ajándékait vagy próbatételeit is fogadjuk azzal a meggyőződéssel, hogy valóban megigazulásunk érdekében „történtek” azok velünk. A meggyógyított vak hitében a „minőségi” változás akkor következett be, amikor Jézus nemcsak szenvedésétől szabadította meg, hanem hite felől is megkérdezte, s kinyilatkoztatta magát neki. Ekkor ismerte meg Jézusban a Krisztust, jutott el megigazító hitre. — A vasárnap epistolai textusa (1Kor 12,1—11) szerint a hit is kegyelmi ajándék. Az igében adja Jézus, s általa megnyitja a szemet annak meglátására, hogy ő az Emberfia, a Krisztus. Megnyitja az ajkat is, amely meggyőződéssel tudja mondani: „Hiszek Uram”. És megnyitja a szívet és a kezét is: engedelmségre, szolgálatra és imádásra. Ahogy a meggyógyult vakot — imádását, szolgálatát, hitét — elfogadta, úgy fogad el minket is igaznak, megtisztítottnak, vele való együttlétre, örökéletre. — Így igazulunk meg hit által.

Bárány Gyula

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 11. VASÁRNAP

Lk 17,7—10

Szolgáló életünk rugója

Az alapige megütközést keltő vonásai

Az eredeti szöveg megértése nem okoz sok nehézséget. Fordításban is hűen visszaadható a példázat minden fordulata. Talán csak arra kell külön is felfigyelnünk, hogy a 9. versben Lukácsra jellemzően (6,23) nem a szolgának kijáró jutalom (miszthosz), hanem a köszönet ill. hála lesz kérdéssé. Ez utóbbi jóval több, mint az előző, mert már nemcsak a gazda pántárcját, hanem a szívet is érinti.

Nehézséget okoz viszont a példázat anyaga és alkalmazása. Jézus a példázat anyagát a rabszolgatartó társadalom embertelen viszonyaiból meríti, és ami igazán meghökkentő: A példázatot úgy építi fel, hogy a végletekig kiszákmányolt és kiuzsorázott szolgálóval szemben a gazdának ad igazat. Ha a mai gyülekezet ezen nem ütközik meg, baj van a szociális érzékével. Ha pedig megütközik, akkor hogyan vigyük közel hozzá

az ige üzenetét? Azt hiszem, akérdés tisztázása elől nemcsak a készülé-
ben, de az igeohordetésben sem térhetünk ki.

Az első pillanatra kézenfekvőnek látszik a feszültség feloldódása oly
módon, hogy Jézus nyilvánvaló szándéka szerint a példázatot nem ember
és ember, úr és rabszolga viszonyára, hanem Isten és ember kapcsolatára
értjük. De ebben az esetben sem könnyű a helyzetünk. *Vajjon kimerül-
het-e Isten és ember kapcsolata a rabszolgatartónak és rabszolgának ab-
ban a rideg viszonyában, amelyet a példázat megrajzol? Összefér-e az-
zal a képpel, amelyet Jézus az Atyáról állított elénk? Az ige hirdető szá-
mára ez a kérdés így vetődik fel: Eleget tettünk-e Jézus szándékának,
ha a prédikáció Isten maximális követeléseinek korbácsát suhogtatjuk
meg?*

A nehézségek akkor oldódnak meg, ha nem hagyjuk figyelmen kívül
Jézus példázatainak természetét. Jézus nem egy olyan példázatot mondott
el — és ez elsősorban a Lukács által megőrzött példázatanyagban figyel-
hető meg —, amelynek szereplői nem tekinthetők példaképnek, és a ben-
nük vázolt viszonyok ideálisnak. Ilyen például a tolakodó barátról (Lk
11,5—8), a hamis sáfárról (Lk 16,1—12) vagy a hamis bíróról szóló pél-
dázat (Lk 18,1—8). Ezekben Jézus mesteri módon — ma így mondanánk
— az *elidegenítés írói eszközét használja helytelen álláspontok leleple-
zésére és megszügyenítésére*. Rendszerint úgy, hogy a hibás tételt lát-
szólag vállalva azt ad abszurdum viszi.

A jelen esetben is erről van szó. Jézus a tanítványoktól szolgálatot vár
Az előző versekben arról beszél, hogy még a mustármagnyi hit is nagy
teljesítményekre képes. A hitből fakadó szolgálat lendületét azonban meg-
törheti a zsidó kegyességben oly nagy szerepet játszó jutalomszemlélet.
Ez a szemlélet az Istentől remélt jutalommal igyekezett a kegyes embert
érdekeltté tenni a jó cselekvésében. Sőt a jutalmat egyenesen járandó-
ságnak, bérnek (miszthosz) tekintette. Ez a szemlélet természetesen a
„minél kevesebb munkával minél nagyobb bér” törvényének érvénye-
sülését hozta magával. Jézus is ebből a szemléletmódból indul ki. Pél-
dázataiban Isten és ember viszonyát a munkaadó és munkavállaló kapcso-
latával rajzolja meg. De azonnal felteszi a kérdést: Mekkora az a telje-
sítmény, amellyel kiérdemelhetnénk Isten háláját? *Ha mindent megten-
nénk, akkor sem érdemelnénk jutalmat, mert egészen Istenéi vagyunk*.
Ahogyan a rabszolga is egészen az uráé. Aki tehát elvárja a jutalmat,
ezt a választ kapja Jézustól. Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy bár-
mit is követelhetnénk Istentől.

Miről prédikáljanak textusunk alapján?

Jézusnak ez a példázata alkalmat ad nekünk arra, hogy ne csak szol-
gálatunkat, hanem a *szolgáló élet indítékait* is ige hirdetésünk témájává
tegyük. Ebben az igében ugyanis Jézus olyan szolgálókról beszél, akik nem
tagadták meg ugyan a szolgálatot, de azt helytelen indítékből végezték.
Nem vitatható, hogy a példázat éle a korabeli zsidó kegyesség ellen for-
dul, illetve ettől akarja a tanítványok szolgálatát megóvni. Jézus is val-
lotta, amit minden kegyes zsidó is szem előtt tartott: Az Istenhez tar-
tozás feltétlenül együtt jár akaratának cselekvésével. De nem értett egyet
cselekedeteik mozgatórugóival.

Elképzelhető egy olyan álláspont is, amely szerint felesleges szörszál-
hasogatás cselekedeteink rugóit firtatni. Fő a végeredmény. Például:
Mindegy, hogy ki milyen indítékből képviseli diakóniai teológiánkat, csak
képviselje. Lehet Pálra is hivatkozni, aki az ige hirdetésre vonatkozóan
írja a következőket: „Mert miről is van szó? Egyedül arról, hogy bármily

módon, akár színlelésből, akár meggyőződésből: Krisztust hirdetik” (Fil 2,18) Nem szabad azonban kiforgatnunk Pál szavait. Nem azt állítja, hogy a színlelésből vagy pedig szívből végzett szolgálat között nincs különbség. Csupán leszögezi: A színlelésből végzett szolgálat is jobb, mint a szolgálat megtagadása. Hogy nem mindegy, ki milyen lélekkel végzi feladatait, mindennapos tapasztalataink bizonyítják. Szívesebben dolgoztatunk azzal, aki szert a munkáját, mint azzal, aki csak a kereseti lehetőségeket nézi. *A helytelen indítékokból végzett szolgálat eltorzul.* Önigazzá, válogatóssá, örömtelenné tesz.

Végül is Jézus akarata szerint milyen indítékokból végezzük szolgálatunkat? A példázatban adott válasz: *Szolgálatunk nem érdem, hanem kötelesség.* Istenéi vagyunk. Tőle van mindenünk, egész életünk. Ezért minden képességünkkel, erőnkkel, időnkkel és javunkkal rendelkezésére kell állnunk. Nem áll módunkban Istennel szemben szerződéses munkaviszonyban állónak tekintenünk magunkat. Nem is élhetünk kikötésekkel, és nem szabhatunk feltételeket. Jó, ha tisztázzuk végre magunk és a gyülekezet számára, hogy szolgálatban állni és szolgálatot végezni nem tetszésünkre bízott „hobby”, amelyért dicséretet érdemelnénk, hanem Istenhez tartozásunk velejárója, embervoltunkból fakadó köelesség.

A példázatnak ez a főmondanivalója. Mert Jézus olyanokat tart szem előtt, akik túl hamar érzik azt, hogy eleget tettek Istennek. Jézusnak azonban más mondanivalója is van szolgálatunk indítékairól. Mivel pedig mi nem a extust prédikáljuk, hanem Krisztust, erről is szólnunk kell. Bár lehetséges, hogy Jézus a példázat utolsó mondatában említett „tartozásunkkal”, amelyet az új fordítás „kötelesség” szóval ad vissza, már túl akar mutatni a példázatban megrajzolt úr-szolgá-viszonyon. Jézus más alkalmakkor sokszor hangoztatta, hogy mi nemcsak „teremtési alapon” tartozunk szolgálattal Istennek. „Mert ki a nagyobb?” — kérdezi tanítványaitól Lk 22,27-ben. „Az, aki az asztalnál ül, vagy az, aki szolgál? Ugye az, aki az asztalnál ül? Én pedig olyan vagyok köztetek, mint aki szolgál.” Nagyon téved az, aki azt hiszi, hogy Isten csak követel. Jézus szolgálatában irgalmas, mentő szeretetével vesz körül. *Szolgálatunk indítéka a szeretet-adósság, amely Isten megelőző szeretetéből halmozódott fel.* Az egyház történelme során gyakran nem merte etikai követelményeit erre alapozni. Más módon kívánta érdekeltté tenni a jó cselekvésben tagjait. Nagyrészt ennek tudható be, hogy szolgálata oly sokszor eltorzult. Ha szeretnénk, hogy az egyház szolgálata kiteljesedjék, nem az evangéliumi alapot kell elhagynunk, hanem még erősebben kell megragadnunk, és következményeit még bátrabban kell vállalnunk.

Az igehirdetés fonala

Isten tevékeny életet kíván tőlünk. Figyeljük meg Jézus példázatának képanyagát: Jézus Isten országát szinte kivétel nélkül az ünnepi étkezés vagy a mezei munka motívumaival rajzolja meg. Igen gyakran a kettőt együtt használja, mint alapigénkben is. Ez nem véletlen. Jézus szerint Isten országa ott valósul meg, ahol Isten szeretetének ajándékai kiáradnak, és ahol emberek ezért örömmel lesznek Isten munkatársaivá. *Csak a munkás élet lehet értelmes emberi élet.* Egyik ismerősöm mondta nemrég: „Rossz van berendezve az élet. Amikor még tudnánk élvezni az életet, dolgozunk kell. Amikor pedig nyugdíjas korunkban volna időnk rá, már nem tudjuk élvezni az életet.” Csábító, de hazug gondolat. Az élet igazi ízét az alkotás öröme adja meg. Ha felebarátaink életét széppé akarjuk tenni, mindenekelőtt a munka örömét kell visszaadnunk nekik. Meg kell szabadítanunk a kizsákmányolástól, a lélekölő egyhan-

gúszágtól. A munkanélküliség nemcsak a dolgozó ember gazdasági lét-alapjait, hanem emberi méltóságát is kikezdi. Nem lehetünk elég hálá-sak azért, hogy szocialista rendünk száműzte életünkéből ezt a rémet, a munkanélküliséget.

Újra és újra figyelmeztetnünk kell a gyűlkezetet: A szolgáló élet alfája a hivatásunk, munkakörünk hűséges betöltése. Az ómegája azon-ban az *irgalom szempontjainak érvényesítése tevékenységünkben*. Nem-csak a magunk részét kell vállalnunk a nagy munkamegosztásban, ha-nem helyt kell állnunk azokért, akik akár alkati, hitbéli vagy erkölcsi okokból csak kevesebbet tudnak teljesíteni. Még egy házasságban sem tud megvalósulni a teljes kölcsönösség, hát még nagyobb közösségekben, a gyülekezetben, a munkahelyen vagy az emberiség életében. Így inti Pál gyülekezeteit az erősek kötelességeire a gyengékkel, erőtlennel szemben. Jézus ezt így mondja: „Akinek sokat adtak, attól sokat kíván-nak, és akire sokat bíztak, attól többet kérnek számon.” (Lk 12,48) Jé-zus, aki a legtöbbel rendelkezett, mindent, még az életét is odaadta ne-künk. „Gazdag létére szegénnyé lett értetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.” (2 Kor 8,9) Ezért a bűnbocsánatot nyert bűnös sohasem nyugtathatja meg magát azzal, hogy ő „megtette a magát” Tar-toznak egymasnak azzal, amink van: Az evangéliummal és a házagpótló szeretettel.

Milyen jutalmat várhat az, aki többet vállal a terhekből, mint az át-lag? A közgazdaságtan tudja, hogy a dolgozót érdekeltté kell tenni a nagyobb határfokú munkában. De még a társadalom sem mondhat le az áldozatkészségről, hiszen sok olyan munkaterület van, amelyet nem lehet megfizetni (betegápolás, éjszakai műszak stb.). Még kevésbé ma-radhat meg a jutalomra spekuláló tanítvány Jézus szolgálatában. Legyen ez az elvárt jutalom az emberek hálája, a társadalom elismerése, kivált-ságos sors vagy akár az örök üdvösség. Az evangéliumtól megérintett ember tudja, hgy nem a lelki takarékbetétállományát gyarapíthatja, ha-nem *Isten érdemtelenül elnyert megelőző szeretetét törlesztgeti*. „Aki a szeretetben marad, Istenben marad” — olvashajuk I Jn 4,16-ban. Ennél többet sem itt, sem az örök életben nem kaphatunk.

Ha ezt felismerjük, sohasem mondhatjuk, hogy már eleget tettünk. Akkor nem állhat meg a vakolókanál a kezünkben, amikor megszólal a déli harangszó. Váci Mihály „Nem elég” c. mesteri fokozással felépített versét korbácsütésnek érezhetnénk, de Jézus szorongató szeretetében örömmel egyetértünk vele. Igen, a szolgálat akkor szolgálat, ha nem áll meg a szereteteinknél, a gyülekezet határainál, sőt népünk határainál sem, és nem elégszik meg fél- és álmegoldásokkal. *Van szent elégedetlenség is!*

Nem túlzás hát, hanem igazság: Sohasem mondhatjuk el, hogy mindent megtettünk. Szolgálatunk fogyatékosága pedig mindig odakényszerít ah-hoz a kegyelemhez, amelyből minden igazi szolgálat táplálkozik.

Dr. Cserhádi Sándor

Székács József irodalmi munkássága

Száz éve alussza síri álmát a budapesti kerepesi temetőben (34/1—2—18) az egykori nagy pesti evangélikus püspök, az „ország papja”: Székács József. Orosháza nagy szülöttjének (sz. 1809. febr. 2) bővebb méltatása helyett — serkentésül további tanulmányizására — tekintsük most végig irodalmi tevékenységét.

167 oldalas *Emlékiratainak* eredeti kézirata a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában található (Ms. 10,653/1), egy másolata pedig Evangélikus Levéltárunkban. Ugyanitt vannak kiadatlan beszédei és *igehirdetési*, köztük *halotti beszédei* Lendvay Márton, Bajza József, Torkos Mihály, Vachot Sándor, Esztergály Mihály, Prónay Sándor, Schedius Lajos, Fabiny Teofil János, Szeberényi János, Stromszky Ferenc, Bauhofer György vagy Mária Dorottya nádorné temetésekor.

Hely hiányában nem említjük most több tucat hazai és külföldi folyóiratba megírt cikkeit és tanulmányait, csupán a könyveit.

Fiatal korában írt művei közül legkiemelkedőbb a „*Szereb népdalok és hősregék*” c. válogatott fordítása (Pest, 1836¹, 1887²), amiről napjainkban emlékeztek meg tudományos ülészak keretében a Tudományos Akadémián, majd meg is koszorúzták — az egyébként a Deák téri presbitérium által szépen gondozott — sírját is. — Nem sokkal pesti magyar lelkésze történt megválasztása után, 1837—38-ban három *templomi beszéde* is megjelent, köztük az egyik a nagy pesti árvíz idejében hangzott el. Heinrich *Ziegenbein* német teológus munkája nyomán írt magyar káptéja 1841—1885 között nem kevesebb, mint hét népszerű *imakönyve* pedig 1845—1908 között hat kiadást ért el. Ő szerkesztette a Bányai Egyházkerület Névtárát 1842-ben és az Egyetemés Névtárat 1848-ban. Budán, 1847-ben, az Akadémia kiadásában jelent meg „Párhuzamos életrajzok P₁utarchból” c. könyve. A Bach-korszakban — amely ellen oly bátran küzdött — a ref. *Török Pállal* együtt Protestáns *Lelkeszi Tárt* (1854—1858) és bibliai egyezményes *szótárt* (1855) szerkesztett, majd „*Igénytelen véleményeket*” adott ki az egyházi vonatkozású törvényjavaslatokról (1856). Ugyanezt *Hunfalvy János* németül is kiadta ugyanekkor. A Bach-korszak végével az evangélikusok vallásgyakorlatát biztosító *törvényekről* írt (1860), majd *Osterlamm Károly* kiadta a *Berzsényi Dániel* sírja felett a niklai temetőben elmondott 1860-as nagy beszédét is.

A kiegyezés évében *szlovák nyelvű Agendája* jelent meg (1867), majd egy kisebb imakönyve evangélikus keresztyének számára (1868), egy vasikos munka „*Bányakerületi utasítások*” címen (1871) és végül az *Összegyűjtött beszédei* látak napvilágot 1871-ben.

Arcképét ifjúkori jó barátja, *Barabás Miklós* több ízben is megörökítette, ezeket részben a Magyar Nemzeti Múzeum, részben a *Salacz*-család tulajdonában találhatjuk. Több festményét őrzi Evangélikus Országos Múzeumunk is. Emléke legyen áldott.

Dr. Fabiny Tibor